

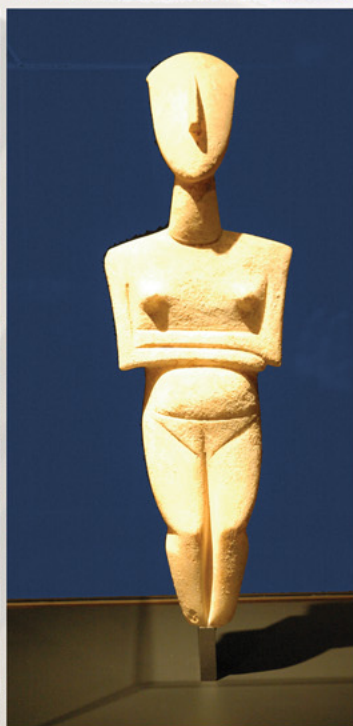
ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

8^ο ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ

ΑΝΑΣΚΑΦΗ & ΕΡΕΥΝΑ VIII:

ΑΠΟ ΤΟ
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΕΡΓΟ
ΤΟΥ ΤΟΜΕΑ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
& ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ
ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ

Αθήνα, 14 και 15 Απριλίου 2011

Αμφιθέατρο Ι. Δρακόπουλος
Κεντρικό Κτίριο
Πανεπιστημίου Αθηνών
Πανεπιστημίου 30

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ**

8^ο ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑ, VIII:

**ΑΠΟ ΤΟ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΕΡΓΟ
ΤΟΥ ΤΟΜΕΑ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΚΑΙ ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ**

Αθήνα, 14 και 15 Απριλίου 2011
Αμφιθέατρο Ι. Δρακόπουλος
Κεντρικό Κτίριο Πανεπιστημίου Αθηνών
Πανεπιστημίου 30

Εξώφυλλο:

Ρωμαϊκή Αγορά Γυθείου, Χ. Κανελλόπουλος, Πλ. Κωνσταντόπουλος

Ίππος και αναβάτης, Γιώργου Ζογγολόπουλου, 1959, ορείχαλκος,
ύψ. 33,5 εκ., Συλλογή Ιδρύματος Γεωργίου Ζογγολόπουλου

Άγγελος από τον Ευαγγελισμό, Ναός Εισοδίων, Σμιλές Αμαρίου

Κυκλαδικό ειδώλιο, Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ**

ΟΓΔΟΥ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑ, VIII:

**ΑΠΟ ΤΟ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΤΟΜΕΑ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΚΑΙ ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ**

Αθήνα, 14 και 15 Απριλίου 2011
Αμφιθέατρο Ι. Δρακόπουλος
Κεντρικό κτίριο Πανεπιστημίου Αθηνών
Πανεπιστημίου 30

ΑΘΗΝΑ 2011

ΟΓΛΟΟ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑ, VIII:

**ΑΠΟ ΤΟ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΤΟΜΕΑ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ**

**NATIONAL AND KAPODISTRIAN UNIVERSITY OF ATHENS
FACULTY OF HISTORY AND ARCHAEOLOGY
DEPARTMENT OF ARCHAEOLOGY AND HISTORY OF ART**

**EIGHTH ARCHAEOLOGICAL
SYMPOSIUM**

FIELDWORK AND RESEARCH, VIII:

**THE WORK OF THE DEPARTMENT
OF ARCHAEOLOGY AND HISTORY OF ART**

PROGRAMME AND ABSTRACTS

ATHENS, April 14 and 15, 2011

Amphitheatre I. Drakopoulos
Main University Building
30, Panepistimiou Str.

ATHENS 2011

**ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ**

**ΟΓΔΟΥ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ
ΣΥΜΠΟΣΙΟ**

ΑΝΑΣΚΑΦΗ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑ, VIII:

**ΑΠΟ ΤΟ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΤΟΜΕΑ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΚΑΙ ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ**

Αθήνα, 14 και 15 Απριλίου 2011

Αμφιθέατρο Ι. Δρακόπουλος
Κεντρικό κτίριο Πανεπιστημίου Αθηνών
Πανεπιστημίου 30

The Symposium and the publication of the fascicule with the programme and the abstracts have been supported financially by the University of Athens, the “Institute of the Book - A. Kardamitsa” (www.kardamitsa.gr) and the bookshop G. Theodorou “Andromeda Books. The Classics Bookshop of Athens” (www.andromedabooks.gr)

N.B.: Abstracts of papers are published alphabetically and in the form they were delivered by the authors.

Scholars collaborating with members of the Department of Archaeology and History of Art

* Post-graduate students / Ph.D. candidates and post-doctoral researchers

^ Recent M.A. recipients of the Department

Edited by:

M. Constantoudaki-Kitromilides, St. Katakis

*

Το Συμπόσιο και η έκδοση του τεύχους με το πρόγραμμα και τις περιλήψεις ενισχύθηκαν οικονομικά από: το Πανεπιστήμιο Αθηνών το «Ινστιτούτο του Βιβλίου - Α. Καρδαμίτσα» (www.kardamitsa.gr) και το βιβλιοπωλείο Γ. Θεοδώρου «Andromeda Books. The Classics Bookshop of Athens» (www.andromedabooks.gr)

Σημ.: Οι περιλήψεις των ανακοινώσεων δημοσιεύονται όπως παραδόθηκαν από τους συγγραφείς. Τηρείται η αλφαβητική σειρά.

Συνεργάτες μελών του Τομέα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης

* Μεταπτυχιακοί φοιτητές / υποψήφιοι διδάκτορες και μεταδιδακτορικοί ερευνητές

^ Ολοκληρώσαντες τον α΄ κύκλο μεταπτυχιακών σπουδών του Τμήματος

Επιμέλεια προγράμματος και τεύχους:

Στ. Κατάκης, Μ. Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Για όγδοη φορά οργανώνεται το Επιστημονικό Συμπόσιο με τίτλο «*Ανασκαφή και Έρευνα, VIII: Από το ερευνητικό έργο του Τομέα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης*», το οποίο πραγματοποιείται από το 1996, ανελλιπώς. Αν και το 2010 υπήρξε δύσκολη χρονιά, ο Τομέας Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης δήλωσε την παρουσία του σε διάφορα επίπεδα με αξιόλογες δημοσιεύσεις, ανάληψη νέων ανασκαφών και ερευνητικών προγραμμάτων μελών του και γενικά επιστημονική δραστηριότητα. Ήταν λοιπόν αναμενόμενο ότι, παρά τις συνεχιζόμενες δυσχερείς, οικονομικές και κοινωνικές, συγκυρίες, η θεσμική, πλέον, διημερίδα θα γινόταν και πάλι χάρη στις προσπάθειες όλων μας. Εκτός από το πρυτανικό συμβούλιο του Πανεπιστημίου Αθηνών, που ενέκρινε την εκτύπωση των προγραμμάτων, περιλήψεων και προσκλήσεων στην εκτυπωτική μονάδα του Πανεπιστημίου, στην οργάνωση του Συμποσίου αυτού βοήθησαν με τις χορηγίες τους το «*Ινστιτούτο του Βιβλίου - Α. Καρδαμίτσα*» και το βιβλιοπωλείο Γ. Θεοδώρου «*Andromeda Books. The Classics Bookshop of Athens*», που επί σειρά ετών συνεργάζονται με τον Τομέα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης.

Όπως είναι γνωστό, οι ερευνητικές ενασχολήσεις των διδασκόντων, των μεταπτυχιακών φοιτητών και των ερευνητών που συμμετέχουν σε προγράμματα μελών του Τομέα αναφέρονται σε ποικίλα γνωστικά αντικείμενα, που εκτείνονται και καλύπτουν την Προϊστορική, Κλασική, Βυζαντινή και Μεταβυζαντινή Αρχαιολογία και Τέχνη καθώς και την Ιστορία της Τέχνης. Αφορούν σε ανασκαφικές και επιφανειακές έρευνες, μελέτη ευρημάτων καθώς και ερμηνευτικές προσεγγίσεις διαφόρων θεμάτων από την αρχιτεκτονική, γλυπτική και κοροπλαστική, ζωγραφική, κεραμική και αγγειογραφία, εικονογραφία, τεχνοτροπία, τον υλικό πολιτισμό, μεμονωμένους καλλιτέχνες και γενικότερα ζητήματα .

Και πάλι η παρουσίαση ενός τμήματος του έργου των διδασκόντων, του ερευνητικού, στοχεύει στην πληροφόρηση των συναδέλφων της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, των Ξένων Αρχαιολογικών Σχολών και γενικά της επιστημονικής κοινότητας, ώστε να προωθηθεί η γνώση, να καλλιεργηθεί ο προβληματισμός και να επιτευχθεί ανταλλαγή απόψεων. Παράλληλα, οι ανακοινώσεις των μεταπτυχιακών σπουδαστών υποδεικνύουν αφενός την παιδευτική εργασία που γίνεται στον Τομέα και αφετέρου, κυρίως, προβάλλουν τις ανησυχίες της νέας επιστημονικής γενιάς, με ενδιαφέρουσες προσεγγίσεις και πρωτότυπες απαντήσεις σε ποικίλα ζητήματα.

Στο πλαίσιο της εκδήλωσης έχουν προγραμματισθεί, κατά τη μεσημβρινή διακοπή του διημέρου, ξεναγήσεις στο Μουσείο της Πόλεως των Αθηνών και στο Νομισματικό Μουσείο, όπως αναγράφεται στο πρόγραμμα.

Ευελπιστούμε στην επιτυχία του Συμποσίου και στη συνέχισή του για πολλά χρόνια ακόμη.

Η οργανωτική επιτροπή

Καθηγ. Νάγια Πολυχρονάκου-Σγουρίτσα, Διευθύντρια του Τομέα

Καθηγ. Μαρία Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου

Λέκτ. Άννα Παπαδημητρίου-Γραμμένου

Λέκτ. Ευθυμία Μαυρομιχάλη

Λέκτ. Στυλιανός Κατάκης

PROGRAMME OF THE SYMPOSIUM

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ

Thursday, April 14, 2011

Morning session

FIELDWORK – MANAGEMENT OF CULTURAL HERITAGE

Chair: Ch. Doumas - A. Lemos

- 9.15' - 9.30' :** Opening of the Symposium. Welcoming remarks.
- 9.30' -10.00' :** P. Valavanis, *Ancient and Contemporary Calendars. Systems and Methods for Time Measurement.*
- 10.00' -10.15' :** A. Papadimitriou-Grammenou, P. Georgiou-Gheka, P. Petridis, *Kotroni at Kapandriti in Attika : Five-Year Assessment, 2005-2009.*
- 10.15' -10.30' :** E. Mantzourani, *Human Presence and Action in the Laconian Landscape: Archaeological Survey in the Region of Ancient Voiai.*
- 10.30' -10.45' :** G. Papatheodorou[#], M. Geraga[#], E. Mantzourani, *Palaeogeographic Reconstruction of Neapolis Bay (S.E. Peloponnese) Using Marine Remote Sensing Techniques: Preliminary Results.*
- 10.45' -11.00' :** K. Kopanias, *Archaeological and Historical Research in North Iraq.*
- 11.00' -11.15' :** St. Lekakis*, *Managing Cultural Heritage in the Days of Economic Downshift; Economic Values, Sustainable Development and the Retracing of Culture.*
- 11.30' -12.00' :** Discussion
- 12.00' -12.15' :** Coffee-break

**ARCHAEOLOGY OF THE PREHISTORIC
AND THE EARLY HISTORIC PERIOD:**

Excavations and Studies

Chair: G. Korres – N. Sgouritsa

- 12.15' -12.30' :** N. Sgouritsa, E. Salavoura[#], V. Vlachodimitropoulou[#], *The Excavation of the Mycenaean Settlement at Lazarides on Aegina (2009 and 2010).*
- 12.30' -12.45' :** Y. Papadatos, *Mortuary Practices and Cultural Identity in Prepalatial Crete: New Evidence from the Study of the Minoan Cemetery at Livari, East Crete.*
- 12.45' -13.00' :** A. Salichou*, *Data of Domestic Architecture Associated with Changes in the Composition of Social Groups within the Minoan Settlement of Zakros: The Case of "House Da".*
- 13.00' -13.15' :** M. Zoitopoulos*, *Minoan Zakros after the Destruction at the End of Neopalatial period.*
- 13.15' -13.30' :** L. Platon, *Some Fresh Thoughts on the Use of the Minoan "Strainer".*
- 13.30' -13.45' :** I. Voskos*, *Storage Practices as an Indicator of Economic Inequalities and Social Change: the Case of Prehistoric Cyprus.*
- 13.45' -14.00' :** V. Vlachou*, *Hunting Scenes in Early Iron Age Cyprus.*
- 14.00' -14.15' :** Discussion
- 14.30' :** Guided visit to the Museum of the City of Athens.

Πέμπτη, 14 Απριλίου 2011

Πρωινή συνεδρία

**ΕΡΕΥΝΕΣ ΠΕΔΙΟΥ – ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ
ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ**

Προεδρία: Χ. Ντούμας - Ά. Λαιμού

9.15' - 9.30' : Έναρξη του Συμποσίου, Χαιρετισμοί.

9.30' -10.00' : Π. Βαλαβάνης, *Αρχαία και σύγχρονα ημερολόγια. Συστήματα και τρόποι για τη μέτρηση του χρόνου.*

10.00' -10.15' : Ά. Παπαδημητρίου-Γραμμένου, Π. Γεωργίου-Γκέκα, Π. Πετρίδης, Κοτρώνι Καπανδριτίου Αττικής: *Απολογισμός πενταετίας 2005-2009.*

10.15' -10.30' : Ε. Μαντζουράνη, *Η ανθρώπινη παρουσία και δράση στο λακωνικό τοπίο: Έρευνα επιφανείας στην περιοχή των αρχαίων Βοιών.*

10.30' -10.45' : Γ. Παπαθεοδώρου, Μ. Γεραγά, Ε. Μαντζουράνη, *Παλαιογεωγραφική ανάπλαση του κόλπου της Νεάπολης (ΝΑ Πελοπόννησος) με χρήση μεθόδων θαλάσσιας γεωφυσικής διασκόπησης: Προκαταρκτικά αποτελέσματα.*

10.45' -11.00' : Κ. Κοπανιάς, *Αρχαιολογική και ιστορική έρευνα στο Βόρειο Ιράκ.*

11.00' -11.15' : Στ. Λεκάκης*, *Η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς στον καιρό της οικονομικής ύφεσης: οικονομικές αξίες, βιώσιμη ανάπτυξη και ο επανεντοπισμός του πολιτισμού.*

11.30' -12.00' : Συζήτηση

12.00' -12.15' : Διάλειμμα

**ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΡΩΙΜΩΝ
ΙΣΤΟΡΙΚΩΝ ΧΡΟΝΩΝ: Ανασκαφές και μελέτες**

Προεδρία: Γ. Κορρές – Ν. Σγουρίτσα

12.15' -12.30' : Ν. Σγουρίτσα, Ε. Σαλαβούρα[#], Β. Βλαχοδημητροπούλου[#], *Η ανασκαφή στον Μυκηναϊκό οικισμό στους Λαζάρηδες Αίγινας (2009 και 2010).*

12.30' -12.45' : Γ. Παπαδάτος, *Ταφικές πρακτικές και πολιτισμική ταυτότητα στην Προανακτορική Κρήτη: νέα δεδομένα από τη μελέτη του μινωικού νεκροταφείου στο Λιβάρι Λασιθίου.*

12.45' -13.00' : Α. Σαλίχου*, *Στοιχεία οικιακής αρχιτεκτονικής που συνδέονται με μεταβολές στη σύνθεση των κοινωνικών ομάδων στο εσωτερικό του μινωικού οικισμού της Ζάκρου: Το παράδειγμα της «Οικίας Δα».*

13.00' -13.15' : Μ. Ζωϊτόπουλος*, *Ο μινωικός οικισμός της Ζάκρου έπειτα από την καταστροφή στο τέλος της Νεοανακτορικής περιόδου.*

13.15' -13.30' : Λ. Πλάτων, *Μερικές νέες σκέψεις για τη χρήση του μινωικού «ηθμού».*

13.30' -13.45' : Ι. Βοσκόκης*, *Οι αποθηκευτικές πρακτικές ως δείκτης οικονομικών ανισοτήτων και κοινωνικών αλλαγών. Η περίπτωση της Προϊστορικής Κύπρου.*

13.45' -14.00' : Β. Βλάχου*, *Κυνήγι και κυνηγοί στην εικονογραφία των Πρώιμων Ιστορικών Χρόνων της Κύπρου.*

14.00' -14.15' : Συζήτηση

14.30' : Ξενάγηση στο Μουσείο της Πόλεως των Αθηνών

Thursday, April 14, 2011

Afternoon session

**CLASSICAL ARCHAEOLOGY:
Study of Finds, Sites and Architectural Remains,
Interpretations**

Chair: V. Lambrinoudakis – G. Kokkorou-Alevras

- 16.30'-16.45': N. Kourou, *Tenos-Xobourgo 2009-2010*.
16.45'-17.00': M. Arjona-Pérez*, *Clay Figurines from Xobourgo (Tenos)*.
17.00'-17.15': I. Peppa-Papaioannou, *From the Old Collections of Coroplastic Art in the Archaeological Museum of Piraeus*.
17.15'-17.30': E. Simantoni-Bournia, *Limestone Seated Statuettes from Sellada, Thera*.
17.30'-17.45': N. Gkiolles, L. Palaiokrassa-Kopitsa, *Palaiopolis at Andros: The Excavation at the Agora of Ancient Andros*.
17.45'-18.00': Ch. Kanellopoulos, E. Kolia[#], *Keryneia in Achaea: The Two Temples on Profitis Elias of Mamousia*.
18.00'-18.15': G. Mostratos*, *Problems Surrounding the Reconstruction of the Pedimental Compositions and the Akroteria of the Temple of Athena Alea at Tegea*.
18.15'-18.30': Discussion
18.30'-18.45': Coffee-break

Chair: E. Serbeti - N. Kourou

- 18.45'-19.00': O. Palagia, *The Impact of Macedon on the Art of Central Asia and the Transmission of the Image of Alexander the Great in Bactria*.
19.00'-19.15': A. Sfyroera*, *Κρατηροφόροι; Naxian Silver Coins from the Beginning of the 2nd Century B.C.*
19.15'-19.30': K. Tzavelopoulou*, *Hero Cult at the Agoras of the Antiquity*.
19.30'-19.45': Ch. Kanellopoulos, *The Architecture of the "Roman Agora" at Gytheion*.
19.45'-20.00': G. Kokkorou-Alevras, *Another Puzzling Laconian Relief*.
20.00'-20.15': S. E. Katakis, *Fragments of Roman Sarcophagi from Lissos, Crete. Typological and Iconographical Problems*.
20.15'-20.30': Discussion

Πέμπτη, 14 Απριλίου 2011

Απογευματινή συνεδρία

**ΚΛΑΣΙΚΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ:
Μελέτη αντικειμένων, χώρων
και αρχιτεκτονικών καταλοίπων, ερμηνευτικές προσεγγίσεις**

Προεδρία: Β. Λαμπρινουδάκης – Γ. Κοκκορού-Αλευρά

- 16.30'-16.45':** Ν. Κούρου, *Τήνος-Ξώμπουργο 2009-2010*.
16.45'-17.00': Μ. Ατζοπα-Ρέγεζ*, *Πήλινα ειδώλια από το Ξώμπουργο της Τήνου*.
17.00'-17.15': Ε. Πέππα-Παπαϊωάννου, *Από τις παλαιές συλλογές κοροπλαστικών έργων του Αρχαιολογικού Μουσείου Πειραιώς*.
17.15'-17.30': Ε. Σημαντόνη-Μπουρνιά, *Πώρινα αγαλμάτια ένθρονων μορφών από τη Σελλάδα Θήρας*.
17.30'-17.45': Ν. Γκιολές, Λ. Παλαιοκρασσά-Κόπιτσα, *Παλαιόπολη Άνδρου. Η ανασκαφή της Αγοράς της αρχαίας Άνδρου*.
17.45'-18.00': Χ. Κανελλόπουλος, Ε. Κόλια, *Κερύνεια Αχαΐας: οι δύο ναοί στον Προφήτη Ηλία Μαμουσιάς*.
18.00'-18.15': Γ. Μοστράτος*, *Προβλήματα αναπαράστασης των αετωματικών συνθέσεων και των ακρωτηρίων του ναού της Αθηνάς Αλέας στην Τεγέα*.
18.15'-18.30': Συζήτηση
18.30'-18.45': Διάλειμμα

Προεδρία: Ε. Σερμπέτη - Ν. Κούρου

- 18.45'-19.00':** Ο. Παλαγγιά, *Μακεδονικές επιδράσεις στην τέχνη της κεντρικής Ασίας και ο απόηχος της εικονογραφίας του Μεγάλου Αλεξάνδρου στη Βακτριανή*.
19.00'-19.15': Α. Σφυρόερα*, *Κρατηροφόροι· αργυρά ναξιακά νομίσματα των αρχών του 2ου π.Χ. αι.*
19.15'-19.30': Κ. Τζαβελοπούλου*, *Λατρεία ηρώων στις αγορές της αρχαιότητας*.
19.30'-19.45': Χ. Κανελλόπουλος, *Η αρχιτεκτονική της «ρωμαϊκής Αγοράς» στο Γύθειο*.
19.45'-20.00': Γ. Κοκκορού-Αλευρά, *Ένα ακόμη αιγιματικό λακωνικό ανάγλυφο*.
20.00'-20.15': Σ. Ε. Κατάκης, *Θραύσματα ρωμαϊκών σαρκοφάγων από τη Λισό της Κρήτης. Τυπολογικά και εικονογραφικά προβλήματα*.
20.15'-20.30': Συζήτηση

Friday, April 15, 2011

Morning session

**BYZANTINE ARCHAEOLOGY:
From Late Antiquity to the Franks and the Palaeologi.
Excavations and Architecture, Painting and Applied Arts**

Chair: N. Gkioles – V. Kepetzi

- 9.15'-9.30': Ch. Papakyriakou*, *The Spectacle Buildings of the Eastern Empire in Late Antiquity.*
- 9.30'-9.45': A. P. Pliota*, *Rooms Shining by the Glow of Various Marbles...: The Testimony of the Narrative Sources for Domestic Decoration (4th - 8th C. AD).*
- 9.45'-10.00': S. Kalopissi-Verti, M. Panayotidi, *Excavating the Early Christian Settlement of Kardamaina (Ancient Halasarna) on Kos: Progress in the Study of Pottery.*
- 10.00'-10.15': N. Passaris*, *The Reliquary of the Pope Paschal I.*
- 10.15'-10.30': E. G. Manolessou*, *Sculptural Production in Thebes During the Middle Byzantine Period.*
- 10.30'-10.45': Th. Konstantellou*, *Christian Wall Painting in Egypt, 7th to 13th Centuries. Stylistic Evolution, Prototypes and Influences.*
- 10.45'-11.00': **N. Karamaouna*, Female Donors in Thirteenth Century Wall-Paintings in Cappadocia. A General Overview.**
- 11.00'-11.15': Discussion
- 11.15'-11.30': Coffee-break

Chair: M. Panagiotidi – S. Kalopissi-Verti

- 11.30'-11.45': G. Pallis, *A Hydraulic Structure of the Early Venetian Period at Epano Kastro (Upper Castle) of Andros and Relative Structures in Medieval Settlements.*
- 11.45'-12.00': E. Barmparitsa*, *Dressing Accessories from Frankish Sites of the Elis Region.*
- 12.00'-12.15': M. Constantoudaki-Kitromilides, *Topics Concerning the Decoration of the Church of the Presentation of the Virgin at Smilés, Amari (14th Cent.): Iconographic Themes and the Place of the Frescoes Within the Art of the Broader Area.*
- 12.15'-12.30': A. Sfika*, *Echoes of the Second Palaeologan Style on Painted Churches of Crete (Middle of the 14th – Early 16th C.)*
- 12.30'-12.45': N. Mastrochristos*, *The Painted Decoration in the Church of Agios Nikolaos at Maritsa, Rhodes (1434/5).*
- 12.45'-13.00': Discussion
- 13.30': Guided visit to the Numismatic Museum

Πρωινή συνεδρία

BYZANTINΗ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ:
Από την Ύστερη Αρχαιότητα στους Φράγκους
και τους Παλαιολόγους. Ανασκαφές και αρχιτεκτονική,
ζωγραφική και μικροτεχνία

Προεδρία: Ν. Γκιολές – Β. Κέπετζη

- 9.15'-9.30':** Χ. Παπακυριακού*, *Τα κτήρια των δημόσιων θεαμάτων στην Ανατολή κατά την ύστερη αρχαιότητα.*
- 9.30'-9.45':** Α. Π. Πλιώτα*, *Οίκοι παντοδαποῖς μαρμάρους περιλαμβόμενοι...: Η μαρτυρία των αφηγηματικών πηγών για τη διακόσμηση της οικίας (4^{ος} – 8^{ος} αι. μ.Χ.).*
- 9.45'-10.00':** Σ. Καλοπίση-Βέρτη, Μ. Παναγιωτίδη, *Ανασκαφή στον παλαιοχριστιανικό οικισμό της Καρδάμαινας (αρχαίας Αλάσαρνας) στην Κω: η πορεία της μελέτης της κεραμικής.*
- 10.00'-10.15':** Ν. Πάσσαρης*, *Η σταυροθήκη του Πάπα Πασχάλη Α'.*
- 10.15'-10.30':** Ε. Γ. Μανωλέσσου*, *Γλυπτική παραγωγή της Θήβας κατά τη μεσοβυζαντινή περίοδο.*
- 10.30'-10.45':** Θ. Κωνσταντέλλου*, *Η τεχνοτροπία της χριστιανικής εντοίχιας ζωγραφικής της Αιγύπτου την περίοδο 7^{ος} - 13^{ος} αιώνας. Πορεία εξέλιξης, πρότυπα και επιδράσεις.*
- 10.45'-11.00':** Ν. Καραμαούνα*, *Γυναίκες δωρήτριες στους ναούς της Καπαδοκίας κατά τον 13^ο αιώνα. Μια γενική θεώρηση.*
- 11.00'-11.15':** Συζήτηση
- 11.15'-11.30':** Διάλειμμα

Προεδρία: Μ. Παναγιωτίδη – Σ. Καλοπίση-Βέρτη

- 11.30'-11.45':** Γ. Πάλλης, *Μία υδραυλική κατασκευή της πρόιμης βενετικής περιόδου στο Επάνω Κάστρο της Άνδρου και αντίστοιχες εγκαταστάσεις σε μεσαιωνικούς οικισμούς.*
- 11.45'-12.00':** Ε. Μπαρμπαρίτσα*, *Στοιχεία ένδυσης από φραγκικές θέσεις του νομού Ηλείας.*
- 12.00'-12.15':** Μ. Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου, *Ζητήματα του διακόσμου του ναού των Εισοδίων στον Σμιλέ Αμαρίου (14^{ος} αι.): εικονογραφικά θέματα και η θέση των τοιχογραφιών στην τέχνη της ευρύτερης περιοχής.*
- 12.15'-12.30':** Α. Σφήκα*, *Ο απόηχος της δεύτερης παλαιολόγιας τεχνοτροπίας σε ναούς της Κρήτης (μέσα 14ου αι. – αρχές 16ου αι.).*
- 12.30'-12.45':** Ν. Μαστροχρήστος*, *Ο τοιχογραφικός διάκοσμος του ναού του Αγίου Νικολάου στα Μαρτσά της Ρόδου (1434/5).*
- 12.45'-13.00':** Συζήτηση
- 13.30':** Ξενάγηση στο Νομισματικό Μουσείο

Friday, April 15, 2011

Afternoon session

**WESTERN AND POSTBYZANTINE ART:
Iconography and Material Culture**

Chair: E. Deliyanni-Doris – M. Constantoudaki-Kitromilides

- 16.30'-16.45':** I. Asimakopoulou*, *A Possible Prototype for the 'Studiolo' of Francesco I de' Medici in the Palazzo Vecchio in Florence: the "Sala del Trionfo della Virtù" in the Casa Vasari in Arezzo.*
- 16.45'-17.00':** E. Th. Charchare*, *Ioannis Permeniatis' Painting in the Museo Correr, Venice and the Sacra Conversazione Iconographic Type.*
- 17.00'-17.15':** O. Karaghianni*, *The Study of Material Culture Based upon Archival Documents and Artefacts: Investigating the Case of the Greek Residents of Venice (17th Century).*
- 17.15'-17.30':** D. Charalambous*, *The Cycle of the Akathistos Hymn in Monuments of the 17th Century in Laconia.*
- 17.30'-17.45':** S.-M. Verouti*, *The Church of St. Athanasios at Kouvaras in Attica and Its Place in the Art of the 18th Century.*
- 17.45'-18.00':** Discussion
- 18.00'-18.15':** Coffee-break

MODERN GREEK ART

Chair: N. Zias – O. Palagia

- 18.15'-18.30':** E. E. Mavromichali, *Truth and Stereotype in Painting: the Case of Theophilos.*
- 18.30'-18.45':** K. Ntakolia*, *The Participation of Pavlos Mathiopoulos in the Illustration of the Novel "The Miserables of Athens".*
- 18.45'-19.00':** D. Pavlopoulos, *A Memorial, Two Sculptors: The Case of Itea Heroon.*
- 19.00'-19.15':** M. Charissi*, *The "Unknown" Vaso Katraki: the Painting Work.*
- 19.15'-19.30':** S. Moschonas*, *The Artistic Collection of the Ministry of Education, Lifelong Learning and Religious Affairs.*
- 19.30'-19.45':** Discussion.
- 19.45'-20.00':** Closure of the Symposium. Concluding remarks.

Posters:

- K. Nikolopoulou[^], *“Is the Parthenon white?” The Perception of the Ancient Painted Decoration of the Acropolis’ Classical Buildings by Contemporary Visitors.*
- P. Papanikolaou[^], *The Painted Decoration of the Çarikli, Karanlik and Elmalı Kilise at Göreme Valley, Cappadocia. A Byzantine Painting Workshop? Some Remarks.*
- M. Roggenbucke[#], *Conservation at the Department of Archaeology and History of Art.*
- A. Sfyroera^{*}, *Museum of Archaeology and History of Art. History - Activities - Perspectives.*

Παρασκευή, 15 Απριλίου 2011

Απογευματινή συνεδρία

**ΔΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΤΕΧΝΗ:
Εικονογραφία και υλικός πολιτισμός**

Προεδρία: Ε. Δεληγιάννη-Δωρή – Μ. Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου

- 16.30'-16.45':** Ι. Ασημακοπούλου*, *Ένα πιθανό πρότυπο για το 'studiolo' του Φραγκίσκου Α' των Μεδίκων στο Palazzo Vecchio στη Φλωρεντία: η "Αίθουσα του θριάμβου της Αρετής"* στην Casa Vasari στο Arezzo.
- 16.45'-17.00':** Ε. Θ. Χαρχαρέ*, *Ο πίνακας του Ιωάννη Περμενιάτη στο Μουσείο Correr της Βενετίας και το εικονογραφικό θέμα της Ιεράς Συνομιλίας (Sacra Conversazione).*
- 17.00'-17.15':** Ο. Καραγιάννη*, *Η μελέτη του υλικού πολιτισμού μέσω αρχαιακών και μουσειακών τεκμηρίων: εξετάζοντας την περίπτωση των Ελλήνων της Βενετίας.*
- 17.15'-17.30':** Δ. Χαραλάμπους*, *Ο κύκλος του Ακάθιστου Ύμνου σε μνημεία του 17ου αιώνα στη Λακωνία.*
- 17.30'-17.45':** Σ.-Μ. Βερούτη*, *Ο ναός του Αγίου Αθανασίου στον Κουβαρά Αττικής και η θέση του στην τέχνη του 18^{ου} αιώνα.*
- 17.45'-18.00':** Συζήτηση
- 18.00'-18.15':** Διάλειμμα

ΝΕΟΤΕΡΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

Προεδρία: Ν. Ζίας – Ο. Παλαγγιά

- 18.15'-18.30':** Ε. Ε. Μαυρομιχάλη, *Αλήθεια και στερεότυπο στη ζωγραφική: η περίπτωση του Θεόφιλου.*
- 18.30'-18.45':** Κ. Ντακόλια*, *Η συμμετοχή του Παύλου Μαθιόπουλου στην εικονογράφηση του μυθιστορήματος «Οι Άθλιοι των Αθηνών».*
- 18.45'-19.00':** Δ. Παυλόπουλος, *Ένα μνημείο, δύο γλύπτες: η περίπτωση του Ηρώου Ιτέας.*
- 19.00'-19.15':** Μ. Χαρίση*, *Η «άγνωστη» Βάσω Κατράκη: τα ζωγραφικά έργα της.*
- 19.15'-19.30':** Σπ. Μοσχονάς*, *Η συλλογή έργων τέχνης του Υπουργείου Παιδείας, δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων.*
- 19.30'-19.45':** Συζήτηση
- 19.45'-20.00':** Κλείσιμο του Συμποσίου – Συμπεράσματα.

Επιτοίχιες ανακοινώσεις (Posters):

- Κ. Νικολοπούλου[^], *«Είναι ο Παρθενώνας λευκός;»*. Η πρόσληψη του αρχαίου γραπτού διακόσμου των κλασικών οικοδομημάτων της Ακρόπολης από το σύγχρονο επισκέπτη.
- Π. Παπανικολάου[^], *Ο τοιχογραφικός διάκοσμος των ναών Çarikli, Karanlık και Elmali Kilise στα Κόραμα της Καππαδοκίας. Ένα βυζαντινό εργαστήριο ζωγραφικής; Μερικές παρατηρήσεις.*
- Μ. Ρογκενμπούκε[#], *Συντήρηση: ο νέος τομέας του Τομέα.*
- Α. Σφυρόερα^{*}, *Το Μουσείο Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης. Ιστορία, δράσεις, προοπτικές.*

ABSTRACTS OF PAPERS

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΩΝ

Clay Figurines from Xobourgo (Tenos)

A small number of clay figurines have been unearthed at the archaeological site of Xobourgo (Tenos), an Archaic and Classical settlement first excavated in 1939 by Prof. Nicolas Kontoleon and during the last 16 years by Prof. Nota Kourou. The figurines from Xobourgo are fragmentary and much damaged, but they are highly interesting and offer a wide field for discussion.

In this paper we will deal with six figurines from Xobourgo that were not found in the building complex known as “Thesmophorion”. These artefacts can be classified into two categories regarding their production technique: two of them were modelled by hand while the remaining four were produced by using moulds. The fabric of the figurines is reddish to brown on the surface, while reddish/pinkish to grey at the core. The clay contains a great amount of grey, black and white inclusions, as well as mica. A comparison of the figurines’ clay with the pottery’s clay from Xobourgo leads to the conclusion that the figurines were produced by local workshops (or coroplasts).

Four of the six figurines depict human figures, while the remaining two a horse and a rooster. An Archaic male figurine with ‘daedalic’ features and an Early Hellenistic female (?) figurine wearing an unusual cloth are especially interesting.

The study of parallels from the other Aegean islands as well as from Mainland Greece is absolutely necessary in order to date the figurines from Xobourgo.

In this paper we will also deal with the probable use of the figurines from Xobourgo.

Πήλινα ειδώλια από το Ξώμπουργο της Τήνου

Ένας μικρός αριθμός πήλινων ειδωλίων βρέθηκε κατά τη διάρκεια των συστηματικών ανασκαφών που διεξάγονται έως σήμερα –αρχικά υπό τη επίβλεψη του αείμνηστου Νικολάου Κοντολέοντα και κατά τα τελευταία 16 χρόνια υπό τη διεύθυνση της καθηγήτριας Νότας Κούρου– στην αρχαιολογική θέση Ξώμπουργο της Τήνου. Παρά την αποσπασματικότητα με την οποία σώζονται και την έντονη φθορά που έχουν υποστεί, τα εν λόγω τέχνηρα παρουσιάζουν αξιοσημείωτο ενδιαφέρον και προσφέρουν ευρύ πεδίο για συζήτηση.

Στην ανακοίνωσή μας θα αναφερθούμε σε 6 από τα ανωτέρω ειδώλια, τα οποία ξέρουμε ότι δεν εντοπίστηκαν στο κτηριακό συγκρότημα γνωστό ως Θεσμοφόριο. Οι συγκεκριμένες μορφές μπορούν να ταξινομηθούν σε δύο κατηγορίες σε ό,τι αφορά την τεχνική κατασκευής τους, καθώς δύο από αυτές είναι χειροποίητες, ενώ οι υπόλοιπες τέσσερις έχουν δημιουργηθεί με τη χρήση μήτρας. Κατά κανόνα, ο πηλός των ειδωλίων είναι κόκκινος ή καστανός στο εξωτερικό και κοκκινωπός/ροδαλός έως φαιός στο εσωτερικό. Διακρίνεται –και μάλιστα με γυμνό μάτι– μεγάλη ποσότητα εγκλεισμάτων τεφρού, μελανού και λευκού χρώματος, καθώς και ψηγμάτων χρυσίζοντος και ασημίζοντος μαρμαρυγίας. Η σύγκριση με τον πηλό της κεραμικής από το Ξώμπουργο οδηγεί στο συμπέρασμα ότι τα υπό μελέτη ειδώλια αποτελούν προϊόντα τοπικών εργαστηρίων (ή κοροπλαστών). Τέσσερα ειδώλια αποδίδουν ανθρώπινες μορφές, ενώ δύο απεικονίζουν ίππο και πετεινό αντιστοίχως. Ανάμεσα στα ανθρωπόμορφα δείγματα, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει μια ανδρική μορφή της αρχαϊκής περιόδου με δαιδαλικά χαρακτηριστικά, καθώς και μια γυναικεία (;) μορφή των αρχών της ελληνιστικής περιόδου που φέρει ασυνήθιστο ενδυματολογικό στοιχείο. Ίχνη γανώματος δεν σώζονται σε κανένα από τα ειδώλια.

Η αναζήτηση παραλλήλων σε άλλες περιοχές του ελλαδικού και νησιωτικού χώρου κρίνεται απολύτως απαραίτητη προκειμένου να χρονολογηθούν τα ειδώλια από το Ξώμπουργο. Η έρευνα αυτή γίνεται ακόμη πιο επιτακτική στις περιπτώσεις στις οποίες απουσιάζουν λεπτομερείς πληροφορίες για τον ακριβή τόπο ή το ακριβές στρώμα εύρεσής τους. Στην ανακοίνωσή μας θα γίνει επίσης λόγος για την πιθανή σημασία και χρήση αυτών των δειγμάτων κοροπλαστικής.

IANTHI ASIMAKOPOULOU*

**A Possible Prototype for the ‘studiolo’ of Francesco I de’ Medici
in the Palazzo Vecchio in Florence: the “Sala del Trionfo della
Virtù” in the Casa Vasari in Arezzo**

The ‘studiolo’ of Francesco I de’ Medici in the Palazzo Vecchio of Florence is a ‘unicum’ of Mannerist art, because of the extremely complex iconographical program which renders the notions of both microcosm and macrocosm. The ‘studiolo’, conceived as “una guardaroba di cose rare et preziose”, mirrors the eclecticism of its owner, as well as of the iconography advisor, Vincenzo Borghini, and of Giorgio Vasari, its artistic coordinator. Recent studies have proposed some iconographical ensembles as models of the ‘studiolo’. In this paper we put forth the assumption that the decoration of the ‘studiolo’ is found in embryonic form in the “Sala del Trionfo della Virtù” in the Casa Vasari in Arezzo and we consequently suggest that Vasari’s input in the planning stages was more decisive than previously thought.

ΙΑΝΘΗ ΑΣΗΜΑΚΟΠΟΥΛΟΥ*

**Ένα πιθανό πρότυπο για το ‘studiolo’ του Φραγκίσκου Α΄
των Μεδίκων στο Palazzo Vecchio στη Φλωρεντία:
η “Αίθουσα του θριάμβου της Αρετής” στην Casa Vasari στο Arezzo**

Το ‘studiolo’ του Φραγκίσκου Α΄ των Μεδίκων στο Palazzo Vecchio της Φλωρεντίας αποτελεί ένα ‘unicum’ μανιεριστικής τέχνης, λόγω του εξαιρετικά σύνθετου εικονογραφικού του προγράμματος που αποδίδει τις έννοιες του μικρόκοσμου και του μεγάκοσμου. Χώρος μελέτης και φύλαξης πολύτιμων και σπάνιων αντικειμένων, το ‘studiolo’ αντικατοπτρίζει τον εκλεκτικισμό του παραγγελιοδότη του, αλλά και των Vincenzo Borghini και Giorgio Vasari, οι οποίοι καθόρισαν, εν πολλοίς, την θεματολογία του. Κατά καιρούς έχουν προταθεί διάφορες αίθουσες ως πρότυπα του ‘studiolo’. Στην παρούσα ανακοίνωση διατυπώνεται η υπόθεση ότι η διακόσμηση του ‘studiolo’ υπήρχε ήδη εν σπέρματι στην “Αίθουσα του θριάμβου της Αρετής” στην Casa Vasari στο Arezzo και, κατ’ επέκταση, προτείνεται η άποψη ότι ο ρόλος του Vasari στη διαμόρφωση του ‘studiolo’ υπήρξε πιο αποφασιστικός απ’ όσο πιστευόταν μέχρι σήμερα.

PANOS VALAVANIS

**Ancient and Contemporary Calendars.
Systems and Methods for Time Measurement**

The history of calendars from antiquity till our time, from the period of the Sumerians until that of the Old Calendar followers, from the 354-day year until the 'Planck time'; the historical beginnings as well as the reasons which led to the arrangement of the 7-day week as well as the naming of days and months, the Sunday holiday and the beginning of the New Year, the smaller duration of February, the longer duration of July and August, and the dates of Easter: A long journey in time and history.

**Αρχαία και σύγχρονα ημερολόγια.
Συστήματα και τρόποι για τη μέτρηση του χρόνου**

Η ιστορία των ημερολογίων από την Αρχαιότητα έως τις μέρες μας, από τους Σουμερίους έως του Παλαιοημερολογίτες, από τον χρόνο των 354 ημερών έως τον ‘χρόνο Planck’. Οι ιστορικές αφετηρίες και οι λόγοι που οδήγησαν στην ονομασία των ημερών και των μηνών, στον καθορισμό της εβδομάδας, της Κυριακής αργίας και της Πρωτοχρονιάς, της μικρότερης διάρκειας του Φεβρουαρίου και της μεγάλης Ιουλίου και Αυγούστου, καθώς και της ημερομηνίας του Πάσχα. Ένα μεγάλο ταξίδι στο χρόνο και στην ιστορία.

SOFIA-MARIA VEROUTI*

The Church of St. Athanasios at Kouvaras in Attica and its Place in the Art of the 18th Century

The church of St. Athanasios at Kouvaras is an interesting post-byzantine monument which is dated to the middle of the 18th century. The building has not undergone important later interventions therefore it maintains almost all the typical characteristics of the post-byzantine architecture of Attica. It is a small, single-aisled building with three arches which support its timber saddled roof.

Another aspect of great importance is the fact, that in the church's interior the iconographic program has survived. The church was decorated in 1743 by George Markou, the most important painter of the 18th century in Attica. The information already mentioned can be found in the donor's inscription, but at the same time it is also verified through the iconographic and stylistic analysis of the paintings.

In the Bema, the surviving wall-paintings are only a few. In the main church the largest part of the walls is decorated with saints, while the narrative scenes are only nine. The only exception is the cycle of Passion in the western wall, which consists of nine scenes.

The iconographic program of the church of St. Athanasios is simple, but we have the opportunity to see and appreciate some of the virtues of George Markou, such as the perfect organization of the iconographic program, the imparting of the dogmas of Orthodoxy, and especially his ability in painting the faces of the saints, who are distinguished for their gentle features.

George Markou, like most of the painters who worked during the 18th century, searched for models in the art of his predecessors and especially in the painters of Crete. In his art there are also new influences from the art of the rococo, as it has been developed in the East, as well as from the art of woodcarving.

Ο ναός του Αγίου Αθανασίου στον Κουβαρά Αττικής και η θέση του στην τέχνη του 18^{ου} αιώνα

Ο ναός του Αγίου Αθανασίου στον Κουβαρά αποτελεί ένα ενδιαφέρον μεταβυζαντινό μνημείο των μέσων του 18^{ου} αιώνα. Το κτίριο δεν έχει υποστεί σημαντικές μεταγενέστερες επεμβάσεις και έτσι διατηρεί σχεδόν όλα τα τυπικά χαρακτηριστικά της όψιμης μεταβυζαντινής αρχιτεκτονικής της Αττικής. Πρόκειται για ένα μικρό, μονόχωρο, δρομικό ξυλόστεγο κτίσμα (10,37 x 7,10 m) με τρία εγκάρσια τόξα, τα οποία φέρουν τη δίρριχτη στέγη.

Ιδιαίτερης σημασίας είναι το γεγονός ότι στο εσωτερικό του σώζεται, σχεδόν στην ολότητα του, το εικονογραφικό πρόγραμμα, το οποίο είναι σύγχρονο με την ανέγερση του μνημείου. Τη διακόσμηση της εκκλησίας ανέλαβε ο Γεώργιος Μάρκου, ο σημαντικότερος καλλιτέχνης του 18^{ου} στην Αττική. Οι παραπάνω πληροφορίες δηλώνονται με σαφήνεια στην κτητορική επιγραφή, αλλά και επιβεβαιώνονται από την εικονογραφική και τεχνοτροπική ανάλυση των τοιχογραφιών.

Με εξαίρεση το χώρο του Ιερού Βήματος όπου διατηρούνται ελάχιστες μεμονωμένες μορφές αγίων, το εικονογραφικό πρόγραμμα του κυρίως ναού σώζεται στο μεγαλύτερο μέρος του. Το μεγαλύτερο τμήμα των τοίχων καταλαμβάνουν μορφές αγίων, ενώ οι αφηγηματικές σκηνές είναι περιορισμένες, με εξαίρεση τον κύκλο του Πάθους που εικονογραφείται εκτενώς.

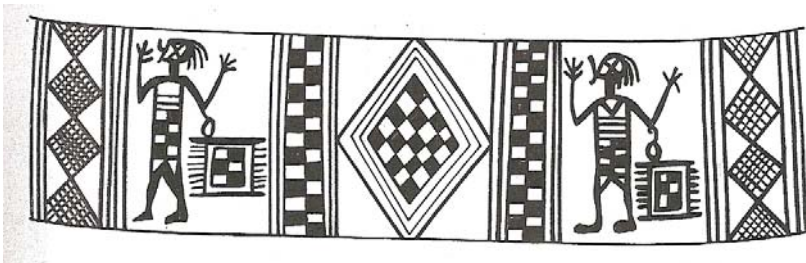
Το εικονογραφικό πρόγραμμα του ναού του Αγίου Αθανασίου αν και λιτό, μας επιτρέπει να παρακολουθήσουμε τις αρετές του Γεωργίου Μάρκου, όπως είναι η σωστή οργάνωση των συνθέσεων, η μεστή μετάδοση των δογμάτων της Ορθοδοξίας και κυρίως η εξαιρετική ικανότητα του στην απόδοση των προσώπων των αγίων, που διακρίνονται για την ευγένειά τους.

Στο έργο του Γεωργίου Μάρκου διαφαίνεται η συνήθης για την εποχή αναδρομή στην τέχνη του παρελθόντος για εύρεση προτύπων και ιδίως στην κρητική ζωγραφική. Στα πρότυπα αυτά εισχωρούν και αφομοιώνονται βέβαια, νεωτερικά στοιχεία εμπνευσμένα τόσο από το ανατολικό ροκοκό, όσο και από την τέχνη της ξυλογλυπτικής που εκείνη την περίοδο γνώρισε ιδιαίτερη άνθηση.

Hunting Scenes in Early Iron Age Cyprus

Although the representation of hunters and hunting are quite rare during the Late Bronze Age in Cyprus, but also in the Greek mainland, they seem more common in later times. There are more than one categories of evidence in the imagery and iconography of the Early Iron Age that have been shown to characterize wild, aristocratic and heroic hunters and hunting. Items used in such iconographic compositions as arcs, javelins, spears demonstrate the particular circumstances of the hunt. However, solitary and group hunts of dangerous animals are quite overshadowed in Geometric art by pursuit of smaller animals.

The focus of this paper is the rather peculiar object, generally referred as the 'comb motif' that appears on vases from the Cypro-Geometric I to Cypro-Archaic I period and is only rarely found in other regions outside Cyprus. The motif appears either placed within panels or in more elaborate scenes, where a religious significance has been attached to. The most interesting evidence is provided by a group of vases where the 'comb motif' is used by the male figures, identified here as hunters. The treatment of hunting on those vases involves small animals like hares or birds and stresses the skill and practice of the hunter rather than risk-taking courage. As part of the representation of manhood, hunting can be seen in connection to the education of young men that learn the ways of hunting and war.

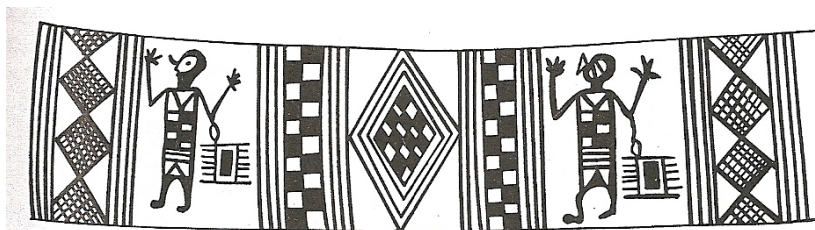

After : V. Karageorghis – J. Des Gagniers, *La céramique chypriote de style figuré: âge du fer, 1050-500 av. J.-C.* (1974), 103 (IX.7).

Κυνήγι και κυνηγοί στην εικονογραφία της Πρώιμων Ιστορικών Χρόνων της Κύπρου

Το κυνήγι αποτελούσε μια από τις δημοφιλέστερες αντρικές ασχολίες, η οποία απαιτούσε σωφροσύνη, τόλμη και επιδεξιότητα. Οι σκηνές κυνηγιού στα αγγεία της Ύστερης Εποχής του Χαλκού, στην Κύπρο και τον Ελλαδικό χώρο, αν και περιορισμένες, περιλαμβάνουν άγρια ζώα, τα οποία υποτάσσονται, αιχμαλωτίζονται ή εξοντώνονται και αναμφίβολα υπογράμμιζαν τον ηρωισμό αλλά και την αριστοκρατική καταγωγή των κυνηγών που λάμβαναν μέρος. Στους Πρώιμους Ιστορικούς Χρόνους, στα μυθικά κυνήγια ηρώων προστίθεται σκηνές κυνηγιού μικρότερων ζώων όπως λαγών και πουλιών, στα οποία πιθανότατα τονίζεται η εξαιρετική επιδεξιότητα των κυνηγών.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ένα σύνολο αγγείων που καλύπτει χρονικά την περίοδο από την Κύπρο-Γεωμετρική Ι έως την Κύπρο-Αρχαϊκή Ι. Στην εικονογραφία των αγγείων αυτών εμφανίζεται ένα συγκεκριμένο εικονογραφικό θέμα, το λεγόμενο 'χτένι' ('comb motif'), είτε μεμονωμένα εντός μετόπης, είτε σε συνάρτηση με πολύπλοκες εικονιστικές συνθέσεις. Αντικείμενο της παρούσας ανακοίνωσης είναι η επανεξέταση του συγκεκριμένου εικονογραφικού θέματος, η ερμηνεία του οποίου παραμένει ασαφής και η συσχέτισή του με μια όψη της εικονογραφίας του κυνηγιού, η οποία αν και μοιάζει αρκετά δημοφιλής στην Κύπρο εμφανίζεται εξαιρετικά σπάνια σε άλλες περιοχές και ποτέ στο θεματολόγιο σημαντικών εργαστηρίων της εποχής όπως το Αττικό, το Ευβοϊκό ή το Κορινθιακό. Η παρουσία του 'χτενιού' ερμηνεύεται εδώ σε συνάρτηση με τα αντικείμενα και τις παγίδες που χρησιμοποιούν οι κυνηγοί. Η συμβολική εισαγωγή του εικονογραφικού αυτού θέματος στον περίφημο κρατήρα (B 1988) στο Μουσείο της Λευκωσίας προκαλεί συσχετισμούς με την αγωγή των νέων και τη μετάβαση στην ενήλικη ζωή.

Από :V. Karageorghis – J. Des Gagniers, *La céramique chypriote de style figuré: âge du fer, 1050-500 av. J.-C.* (1974), 103 (IX.7).

Storage Practices as an Indicator of Economic Inequalities and Social Change: The Case of Prehistoric Cyprus

Storage of goods is a common practice in the majority of human societies, especially after the adoption of food production as the main strategy of social reproduction. Moreover, the production and administration of agricultural surplus not only forms the basis of survival in each household and the community in general but also appears to be a common field of competition and crucial in the emergence of socio-economic inequalities, a process that peaks during the Late Bronze Age. Although a good number of researchers acknowledge the importance of storage activities, what is called to attention is an inclination towards the degradation of their role as part of production processes and the economic strategies of a social group. What is more, storage is clearly seen as a strategy of survival connected to the adaptation of each society to the environment or as a practice of secondary importance in the development of trade and exchange.

In this presentation I propose an alternative model for the investigation of economic activities of specific societies in Prehistoric Cyprus via their storage practices. The principal characteristics of this approach are the focus on materialism and production processes, the use of some Marxian ideas such as “mode of production” and “relations of production” and also an attempt to connect storage practices with their social meaning. The main objective is to reveal the internal processes behind the organization of economic activities and to understand the function of socio-economic structures in each society. The fact that storage is an economic act with social meaning is crucial in the attempt to fill the gap between materialist and idealist approaches. In this attempt, examples from Neolithic, Chalcolithic and Bronze Age of Cyprus will be examined.

Οι αποθηκευτικές πρακτικές ως δείκτης οικονομικών ανισοτήτων και κοινωνικών αλλαγών. Η περίπτωση της Προϊστορικής Κύπρου

Η αποθήκευση αγαθών είναι μια πρακτική που χαρακτηρίζει τη συντριπτική πλειονότητα των ανθρωπίνων κοινωνιών, ιδιαίτερα μετά την υιοθέτηση της τροφοπαραγωγής ως κύριας στρατηγικής κοινωνικής αναπαραγωγής. Επιπλέον, η παραγωγή και διαχείριση του αγροτικού πλεονάσματος, εκτός από το γεγονός ότι συνιστά τη βάση της επιβίωσης κάθε «νοικοκυριού» και της ευρύτερης κοινότητας στο οποίο ανήκει, αποτέλεσε και πεδίο ανάδειξης κοινωνικοοικονομικών ανισοτήτων που κορυφώνονται κατά την Ύστερη Προϊστορία. Μολονότι η σημασία των αποθηκευτικών δραστηριοτήτων αναγνωρίζεται από πλήθος αρχαιολογικών μελετών, έχει επισημανθεί μια τάση υποβάθμισης της σημασίας τους ως μέρος της παραγωγικής διαδικασίας και του συνολικού οικονομικού σχεδιασμού μιας κοινωνικής ομάδας. Επιπροσθέτως, είναι έκδηλη η αντιμετώπιση της αποθήκευσης, είτε ως στρατηγικής επιβίωσης εξαρτώμενη από την προσαρμοστικότητα της εκάστοτε κοινωνίας στο περιβάλλον της, είτε ως υποβοηθητικό στοιχείο της ανάπτυξης των ανταλλαγών και του εμπορίου.

Στην ανακοίνωση αυτή επιχειρείται η ανάδειξη μιας εναλλακτικής πρότασης για τη μελέτη των οικονομικών δραστηριοτήτων συγκεκριμένων κοινωνιών της προϊστορικής Κύπρου μέσω της έρευνας των αποθηκευτικών πρακτικών τους. Κύρια στοιχεία της προσέγγισης αυτής αποτελούν η έμφαση στον υλισμό και την παραγωγή, η χρήση ορισμένων καθιερωμένων μαρξιστικών εννοιών, όπως ο «τρόπος παραγωγής» και οι «σχέσεις παραγωγής», αλλά και μία σαφής προσπάθεια ένταξης των αποθηκευτικών δραστηριοτήτων στο κοινωνικό τους περιβάλλον. Στόχος είναι η αποκάλυψη των εσωτερικών διεργασιών που υποκρύπτονται πίσω από την υιοθέτηση και οργάνωση ορισμένων οικονομικών πρακτικών, οδηγώντας έτσι στην κατανόηση των ευρύτερων κοινωνικοοικονομικών δομών της εκάστοτε κοινότητας. Η αποθήκευση ως οικονομική πράξη με κοινωνική σημασία είναι δυνατόν να συμβάλει στη γεφύρωση του χάσματος μεταξύ υλιστικών και ιδεαλιστικών προσεγγίσεων. Στην προσπάθεια αυτή θα παρουσιασθούν παραδείγματα από τη Νεολιθική, τη Χαλκολιθική και την Εποχή του Χαλκού στην Κύπρο.

Palaiopolis at Andros: The Excavation at the Agora of Ancient Andros

The excavation carried out by the University of Athens during the last years at the site of the agora of the ancient Andros, at the modern Palaiopolis, has revealed sections of three flagstone roads and of four buildings, two stoae, a building with monumental propylon and peristyle inner court and an early Christian Basilica, which were constructed on two terraces with height level difference of about four meters. The roads preceded the first three buildings, which probably towards the end of the 3rd or the first half of the 2nd century B.C. replaced pre-existing ones, perhaps after the fall of the city in 199 B.C., when the island passed to the sovereignty of Attalos the 1st. The agora developed in the flat area in front of the shore, very close to the port, which was constructed quite early. An inscribed cornice testifies to the construction of a macellum around the middle of the 2nd century A.D.

The buildings housed commercial and industrial activities. In the building with the peristyle court a practice of chthonian worship was also attested. The free space in front of the buildings was taken by exedras and imposing monuments.

The Basilica was built on the ruins of the constructions on the lower terrace in the second half of the 5th century and was destroyed by an earthquake almost a century later. The floor of the nave and the south aisle is covered by a mosaic, decorated with floral and geometrical patterns. The names of the donors appear in a tabula ansata in front of the bema. It was perhaps some years after the destruction of the Basilica that in its nave a single nave barrel-vaulted church was erected, the low quality of the construction of which attests to the decline of the city.

Παλαιόπολη Άνδρου: Η ανασκαφή της Αγοράς της αρχαίας Άνδρου

Η ανασκαφή του Πανεπιστημίου Αθηνών, στον χώρο της Αγοράς της αρχαίας Άνδρου, στην σημερινή Παλαιόπολη, έχει αποκαλύψει τα τελευταία χρόνια τμήματα τριών πλακόστρωτων δρόμων και τεσσάρων κτηρίων, δύο στοών, κτηρίου με μνημειώδες πρόπυλο και περίστυλη εσωτερική αυλή και παλαιοχριστιανικής Βασιλικής, τα οποία είχαν οικοδομηθεί σε δύο άνδρηρα με υψομετρική διαφορά 4 μέτρων. Οι δρόμοι είναι αρχαιότεροι των κτηρίων, τα οποία αντικατέστησαν άλλα παλαιότερα, στις αρχές του 2^{ου} αιώνα π.Χ., πιθανότατα μετά την άλωση της πόλης το 199 π.Χ. από τις συμμαχικές δυνάμεις της Ρώμης και του Περγάμου, όταν το νησί παραχωρήθηκε στο Άτταλο τον Α'. Η αγορά αναπτύχθηκε στην επίπεδη έκταση κοντά στην παραλία, σε άμεση γειτνίαση με το λιμάνι, το οποίο διαμορφώθηκε αρκετά πρώιμα. Επιγραφή μας πληροφορεί για την οικοδόμηση ενός μακέλλου περί τα μέσα του 2^{ου} μ.Χ. αιώνα.

Στα κτήρια στεγάζονταν εμπορικές και βιοτεχνικές δραστηριότητες. Στο κτήριο με την περίστυλη αυλή διαπιστώθηκε επίσης η άσκηση χθόνιας λατρείας. Το χώρο μπροστά στα κτήρια καταλάμβαναν εξέδρες και επιβλητικά μνημεία.

Οι κατασκευές στο κάτω άνδρηρο καλύφθηκαν κατά το δεύτερο μισό του 5^{ου} αιώνα μ.Χ. από το κτήριο Βασιλικής, η οποία καταστράφηκε από σεισμό στο δεύτερο μισό του 6^{ου} αιώνα. Στο κεντρικό και το νότιο κλίτος της αποκαλύφθηκε ψηφιδωτό δάπεδο, που διακοσμείται με φυτικά και γεωμετρικά κοσμήματα, ενώ μπροστά στην Ωραία Πύλη σε *tabula ansata* παραδίδονται τα ονόματα των δωρητών.

Λίγο μετά την καταστροφή της Βασιλικής στα ερείπιά της οικοδομήθηκε μονοκάμαρος ναός, που περιορίστηκε στο κεντρικό κλίτος του αρχικού κτηρίου, η αμελής κατασκευή του οποίου προδίδει την παρακμή της πόλης.

MIHALIS ZOITPOULOS*

Minoan Zakros after the Destruction at the End of Neopalatial Period

The destruction of Zakros minoan palace and settlement in the mid fifteenth century B.C. sealed in earth thousands of artifacts, including masterpieces of Minoan art.

From the first years of the excavation it became clear that some rooms of Houses A, B, D and E in Aghios Antonios hill (SW of the palace) were reoccupied. Nikolaos Platon dated the reoccupation in LM IIIA2. The data drawn from the pottery study confirm that he underestimated the topographical and chronological extent of this period.

Final Palatial pottery comes also from Hogarth's hill (NW of the palace). The upper sector of House N contained some complete LM IIIA vases. From the 'Building of Sacred Deposit', N of the palace, we have a destruction deposit of the reoccupation period. This phase is not limited in LM IIIA2. An early reoccupation period (LM II/III A1) can be defined, as in Palaikastro and Mochlos. Two, recently restored, ephyraean kylikes find their closest parallels in Knossos' Unexplored Mansion.

Ο μινωικός οικισμός της Ζάκρου έπειτα από την καταστροφή στο τέλος της Νεοανακτορικής περιόδου

Η τρομερή καταστροφή που έπληξε το ανάκτορο και τον οικισμό της Ζάκρου στα μέσα του δέκατου πέμπτου αιώνα π.Χ «σφράγισε» στο χώμα χιλιάδες αρχαία αντικείμενα, μεταξύ των οποίων μερικά από τα κορυφαία δημιουργήματα της μινωικής τέχνης.

Ο Νικόλαος Πλάτων, από τα πρώτα χρόνια των ανασκαφών, διέγνωσε μια φάση επανεγκατάστασης στο χαμηλό λόφο που απλώνεται ΝΔ του ανακτόρου («Λόφος Αγίου Αντωνίου»), που κατ' αυτόν περιοριζόταν μόνο σε κάποια δωμάτια των Κτηρίων Α, Β, Δ και Ε. Θεώρησε τη μερική αυτή επανακατάληψη του χώρου μικρής διάρκειας, τοποθετώντας την, με όρους σχετικής χρονολόγησης, αποκλειστικά στην ώριμη ΥΜ ΙΙΑ2 κεραμεική φάση. Στα πλαίσια της μελέτης των τελευταίων ετών κατέστη φανερό ότι η Τελική ανακτορική περίοδο στη Ζάκρο (ή Μετανακτορική περίοδος με ανατολικοκρητικούς όρους, καθώς κανένα από τα ανακτορικά κέντρα της περιοχής δεν λειτουργεί μετά το τέλος της ΥΜ ΙΒ φάσης) ήταν πολύ πιο εκτεταμένη από ό τι αρχικά πιστευόταν.

Από τοπογραφικής άποψης, τα δεδομένα υποστηρίζουν την ανακατάληψη χώρων και στο λόφο ΒΔ του ανακτόρου. Το άνω άνδηρο του Κτηρίου Ν περιλαμβάνει ακέραια αγγεία της ΥΜ ΙΙΑ περιόδου. Λιγότερη μετανακτορική κεραμεική προέρχεται από τις επαναληπτικές ανασκαφές κτηρίων, που εντόπισε αρχικά ο Hogarth, επίσης στο ΒΔ λόφο. Ακόμη, ομάδες που αντιπροσωπεύουν ένα «καθαρό» ΥΜ ΙΙ επίπεδο κατοίκησης προέρχονται από το Κτήριο «Αποθετών του Ιερού», βόρεια του ανακτόρου. Η επανεγκατάσταση δεν περιορίζεται αποκλειστικά στην ΥΜ ΙΙΑ2 περίοδο. Πρόσφατα, εντοπίστηκαν και συντηρήθηκαν δύο εφυραϊκές κύλικες προερχόμενες από το ΝΔ λόφο, με σχεδόν ακριβή παράλληλα από την Ανεξερεύνητη Έπαυλη της Κνωσού. Πιθανή φαίνεται η ύπαρξη μιας πρώιμης φάσης επανακατοίκησης (ΥΜ ΙΙ/ΙΙΑ1), σε αντιστοιχία με το Παλαίικαστρο και το Μόγλο.

**Excavating the Early Christian Settlement of Kardamaina
(Ancient Halasarna) on Kos: Progress in the Study of Pottery**

The excavation of the sea-side village of Kardamaina (ancient Halasarna) on Kos, ongoing since 1985, has brought to light part of an early Christian settlement, which was built on top of the ruins of the Hellenistic period. Years of excavations have uncovered a great deal of pottery remains. A master's thesis on oil lamps (N. Roumeliotis), published as an article, and two PhD dissertations, one on everyday pottery by N. Roumeliotis and the other on amphorae by Ch. Diamanti, published recently, are the fruits of the investigation to this day.

The study of the pottery currently focuses on the so-called late Roman red-slip ware. The members of the research team are Anastasis Lambrakis, Dr. Charikleia Diamanti, Assist. Professor Platon Petrides and the authors. The material includes bowls and plates of mainly African and Asia Minor origin. The number and variety of Cypriot ware is also quite large, while fragments of bowls that are local imitations are of particular interest. We hope that systematic research will enrich the catalogue of known shapes and decorative motifs and will bring to light aspects of local production, known from other groups of pottery as well. In addition, we believe that in combination with the rest of the finds, it will contribute to the study of the trading of ceramic products and especially the sea trade routes in the east Mediterranean during the flourishing period of the settlement (5th -mid 7th century). Moreover, the abundance of material with stamped decoration from Kardamaina, with human figures, animal, plant and geometric motifs, and religious symbols, will contribute to the study of cultural relations within the Mediterranean region. Finally, the systematic and thorough study of the data will allow us to more accurately date the red slip ware, based not only on external -comparative- criteria, but also on internal -excavation- criteria, providing a point of reference for the dating of similar ceramic finds in the early Christian Aegean.

Ανασκαφή στον παλαιοχριστιανικό οικισμό της Καρδάμαινας (αρχαίας Αλάσαρνας) στην Κω: η πορεία της μελέτης της κεραμικής

Η ανασκαφή που διενεργείται στο παραλιακό χωριό της Καρδάμαινας (Αρχαία Αλάσαρνα) στην Κω από το 1985 έχει φέρει στο φως τμήμα παλαιοχριστιανικού οικισμού, ο οποίος ιδρύθηκε πάνω στα ερειπωμένα κτίσματα της ελληνιστικής περιόδου. Οι πολύχρονες ανασκαφές, έχουν φέρει στο φως πλούσιο κεραμικό υλικό. Μία διπλωματική εργασία για τα λυχνάρια (Ν. Ρουμελιώτης), που δημοσιεύτηκε ως άρθρο, και δύο διδακτορικές διατριβές, η μία για τα χρηστικά αγγεία του Ν. Ρουμελιώτη και η άλλη για τους αμφορείς της Χ. Διαμαντή, που κυκλοφόρησε πρόσφατα, είναι ο καρπός της έως τώρα μελέτης.

Η έρευνα της κεραμικής επικεντρώνεται σε αυτή τη φάση στα λεγόμενα υστερορωμαϊκά αγγεία με ερυθρό επίχρισμα. Η ερευνητική ομάδα αποτελείται από τους Αναστάση Λαμπράκη, δρ. Χαρίκλεια Διαμαντή, επ. καθ. Πλάτωνα Πετρίδη και τις υπογράφουσες. Το υλικό περιλαμβάνει πινακία κατά κύριο λόγο αφρικανικής και μικρασιατικής προέλευσης. Μεγάλος επίσης είναι ο αριθμός και η ποικιλία των κυπριακών αγγείων, ενώ ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν θραύσματα πινακίων που προφανώς είναι τοπικές απομιμήσεις. Ελπίζουμε ότι η συστηματική έρευνα θα εμπλουτίσει τον κατάλογο των γνωστών σχημάτων και διακοσμητικών θεμάτων και θα φωτίσει όψεις της τοπικής παραγωγής, η οποία είναι γνωστή και από άλλες μορφές αγγείων. Ακόμα, πιστεύουμε ότι θα συμβάλει, σε συνδυασμό με το υπόλοιπο ανασκαφικό υλικό, στη μελέτη της διακίνησης των κεραμικών προϊόντων και ιδιαίτερα των θαλάσσιων εμπορικών δρόμων στην ανατολική Μεσόγειο κατά την περίοδο ακμής του οικισμού (5^{ος}-μέσα 7^{ου} αιώνα). Επιπρόσθετα, το πλούσιο σε ενσφράγιστες διακοσμήσεις υλικό της Καρδάμαινας, με ανθρώπινες μορφές, ζωικά και φυτικά θέματα, γεωμετρικά σχήματα και θρησκευτικά σύμβολα, θα συμβάλει στη μελέτη των πολιτισμικών επαφών στο περιβάλλον της Μεσογείου. Τέλος, η συστηματική και ενδελεχής μελέτη των ανασκαφικών δεδομένων, πιστεύουμε ότι θα μας επιτρέψει την ακριβέστερη χρονολόγηση των πινακίων με ερυθρό επίχρισμα, με βάση όχι μόνο εξωτερικά -συγκριτικά- αλλά κυρίως εσωτερικά -ανασκαφικά- κριτήρια, προσφέροντας ένα σημείο αναφοράς για τη χρονολόγηση παρόμοιων κεραμικών ευρημάτων στο παλαιοχριστιανικό Αιγαίο.

The Architecture of the “Roman Agora” at Gytheion

The present architectural synthesis is in fact an exercise based on a number of scattered blocks that have been discovered overtime since the early 1900's in the area directly east of Gytheion's theater. The group of the related architectural features is conventionally nicknamed the Roman Agora and it dates from the 3rd century A.D. The *in situ* remains and exact location of the construction are unknown.

After categorization of the blocks into groups it is concluded that these belong to a large internal peristyle with at least three wings. Column shafts made of red Parnon marble and a composite pergamene capital are attributed to the colonnades, with criterion dimensions alone. The details of the cornices suggest a dense woodwork at ceiling level; the latter could in fact be supporting a flat roof over the colonnaded space.

Following the evidence found in the architrave beams, it appears that there must have been single columns in the corners of the surrounding colonnade. Indeed, these are preferred in the Greek mainland since the 4th century B.C. and are unlike the corner pillars with a heart shaped section, popular to Asia Minor and the Roman East. Moreover, the metrological analysis demonstrates the employment of the Roman foot (*pes*) and the rod (*decempeda pertiga*) in the design of the colonnades. An inscription, carved on two architrave beams, reveals the private dedication of an exedra in combination with the portico. Our exercise offers solutions on the variation of the intercolumnar spaces and investigates the role and location of the exedra in relation to the function of the colonnaded compound.

Students of our department participated in the documentation of the construction and the exercise altogether. Colleague Nasos Themis of the Epigraphical Museum, who has discovered a significant number of the blocks, is commenting on the inscription and is co-authoring final presentation.

Η αρχιτεκτονική της «ρωμαϊκής Αγοράς» στο Γύθειο

Η έρευνά μας αποτελεί άσκηση αρχιτεκτονικής σύνθεσης βασισμένη σε διάσπαρτους δομικούς λίθους που έχουν αποκαλυφθεί σταδιακά από τις αρχές του εικοστού αιώνα στην ευρύτερη περιοχή ανατολικά του θεάτρου του Γυθείου. Το αρχιτεκτονικό σύνολο καλείται συμβατικά η Ρωμαϊκή Αγορά και χρονολογείται στον 3^ο αιώνα μ.Χ. Τα κατά χώραν στοιχεία στα οποία θα πρέπει να εφαρμοστεί η αποκατεστημένη κάτοψη, όπως και η θέση του μνημείου, παραμένουν άγνωστα.

Η έρευνα ομαδοποίησε τα μέλη και απέδειξε ότι αυτά προέρχονται από μεγάλο εσωτερικό περιστύλιο με τουλάχιστον τρεις πτέρυγες. Στην κιονοστοιχία αποδίδονται, με βάση διαστασιολογικά δεδομένα, κορμός κίονα από ερυθρό λίθο Πάρνωνος και κιονόκρανο σύνθετου περγαμηνού τύπου. Η μελέτη των γείσων αποδεικνύει την ύπαρξη μιας βαρύτατης, πυκνής, ξυλοκατασκευής στη στάθμη της οροφής. Αυτή θα μπορούσε να αποτελεί τον φέροντα οργανισμό επίπεδης στέγης πάνω από τον στωικό χώρο.

Ακόμα από την μελέτη των επιστυλίων διαπιστώνεται ότι στις γωνίες του περιστυλίου θα υπήρχε –ο προτιμητέος στον ελλαδικό χώρο– απλός κίονας, αντί του συνδυασμένου γωνιακού στύλου με καρδιάσχημη διατομή και δύο επισυνημμένους ημικίονες. Ο τελευταίος είναι πιο δημοφιλής στην Μικρά Ασία από τον 4^ο αιώνα π.Χ. και στην Ανατολή της ρωμαϊκής περιόδου. Η μετρολογική ανάλυση αποκαλύπτει τη χρήση του ρωμαϊκού ποδός (*pes*) και της ράβδου (*decempeda pertiga*) στον σχεδιασμό των περιστυλίων. Η κατασκευή μιας εξέδρας σε συνδυασμό με το περιστύλιο γίνεται γνωστή από την ανάθεση σε δύο ενεπίγραφα επιστύλια. Προτείνονται λύσεις για την ποικιλία στα μεταξόνια διαστήματα των κίωνων και εξερευνάται ο ρόλος και η θέση της εξέδρας σε συνδυασμό με την χρήση του συγκροτήματος.

Στην αποτύπωση και στην εκπόνηση τρισδιάστατου ψηφιακού μοντέλου συμμετείχαν μεταπτυχιακοί και προπτυχιακοί φοιτητές του Τομέα μας. Την επιγραφή σχολιάζει ο συνάδελφος Νάσος Θέμος, επιμελητής στο Επιγραφικό Μουσείο, ο οποίος ανακάλυψε σε σωστικές ανασκαφές τον μεγαλύτερο αριθμό των υπό εξέταση αρχιτεκτονικών μελών, και συνυπογράφει την τελική παρουσίαση.

Keryneia in Achaea: The Two Temples on Profitis Elias of Mamousia

The remains of a significant sanctuary that dates to the classical-archaic period are located in the site of Profitis Elias / Elliniko, near Mamousia of Diakopto; the vicinity includes the ruins of Keryneia, an important city of ancient Aegialeia.

Excavations conducted since year 2004 by the 6th Ephorate of Prehistoric and Classical Antiquities have revealed the euthenteria of a large peripteral archaic Doric temple, the foundation of its altar and a smaller temple to the west that was erected in the last half of the 4th century B.C. It appears that the material of the archaic temple was reused in antiquity for the construction of the smaller temple. Finds of excavations include fragments of statues, most probably from the pediments. Five large marble statuary fragments in the Patras Museum since year 1960, can now be attributed to the same pediments with criteria marble similarity and stylistic affinities noted in the recent finds from Profitis Elias.

Research could contribute in further understanding the Doric order in Achaea. It appears that the peripteral archaic temple had an unusual two stepped krepis – instead of a canonical three stepped krepis- a feature that also has been documented in other Achaea temples. However, unlike what happens commonly in archaic temples of mainland Greece, the long wing of the peristasis must have accommodated 13 or 14 columns. Small fragments that have been discovered during the recent excavations reveal details of the entablature.

The smaller, temple like, structure appears to be of the distyle in antis type with an atypical single step krepis. This rare departure from conservative rules of classical temple architecture, the fact that the building is not founded directly above the destroyed archaic temple, and its location away from the altar, are also examined. It is also significant that the width of this small building is equal to the calculated width of the destroyed archaic cella.

Κερύνεια Αχαΐας: οι δύο ναοί στον Προφήτη Ηλία Μαμουσιάς

Στη Μαμουσιά Διακοπτού, όπου σώζονται τα ερείπια της Κερύνειας, αρχαίας πόλης της Αιγιάλειας, έχουν εντοπιστεί τα λείψανα σημαντικού ιερού των αρχαϊκών-κλασικών χρόνων στη θέση Προφήτης Ηλίας ή Ελληνικό.

Η συστηματική ανασκαφή που πραγματοποιείται από το 2004 από τη ΣΤ΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων έχει φέρει στο φως τα κατάλοιπα της περίπτωσης μεγάλου δωρικού ναού της αρχαϊκής εποχής και την κρηπίδα του βωμού του, ενώ δυτικά τους βρέθηκε μικρότερος ναός που ανεγέρθηκε στο β΄ μισό του 4^{ου} αι. π.Χ. Φαίνεται ότι το οικοδομικό υλικό του ξαναχρησιμοποιήθηκε ήδη στην αρχαιότητα για την κατασκευή του μικρού ναού.

Στα ευρήματα της ανασκαφής συγκαταλέγονται θραύσματα αετωματικών γλυπτών. Τη δεκαετία του 1960 είχαν παραδοθεί στο Μουσείο Πατρών πέντε αποτμήματα γλυπτών. Αυτά αποδίδονται στον αετωματικό διάκοσμο του μεγάλου δωρικού ναού με κριτήριο την ομοιότητα του μαρμάρου και την τεχνολογική συγγένεια με τα ευρήματα της πρόσφατης ανασκαφής στον Προφήτη Ηλία.

Η έρευνα στον Προφήτη Ηλία είναι δυνατό να συμπληρώσει τη γνώση μας στην δωρική ναοδομία της Αχαΐας και να συμβάλει στη διατύπωση χαρακτηριστικών. Φαίνεται ότι ο περίπτερος αρχαϊκός ναός είχε ασυνήθιστη δίβαθμη κρηπίδα, όπως συμβαίνει και σε άλλους ναούς της Αχαΐας. Θα πρέπει όμως, κατά τρόπο μοναδικό για αρχαϊκούς ναούς του Ελλαδικού χώρου, να έτρεχαν 13 ή 14 κίονες στην μακριά πλευρά του πτερού. Οι λεπτομέρειες του θριγκού γίνονται γνωστές από μικρά θραύσματα που έχουν αποκαλυφθεί κατά τις πρόσφατες ανασκαφές.

Η μικρότερη ναόσχημη κατασκευή φαίνεται ότι ήταν δίτυλη εν παραστάσι με ασυνήθιστη έδραση των κίωνων σε απλή στρώση στυλοβάτη χωρίς άλλους αναβαθμούς. Εξετάζεται η σπάνια αυτή απόκλιση από τους συντηρητικούς κανόνες της ναοδομίας, το γεγονός ότι το οικοδόμημα αυτό δεν ιδρύθηκε απ' ευθείας πάνω στον κατεστραμμένο αρχαϊκό ναό, και η θέση του, μακριά από τον βωμό. Είναι ακόμα σημαντικό ότι το πλάτος του οικοδομήματος προκύπτει ίσο με το υπολογισθέν πλάτος του αρχαϊκού κατεστραμμένου σηκού.

**The Study of Material Culture Based upon Archival Documents
and Artefacts: Investigating the Case of the Greek Residents
of Venice (17th Century)**

The study of material culture has been defined as an autonomous field of research within the framework of modern historiography and the history of art, directly depending however on the conclusions of and the methodological tools used by the related humanistic studies.

Archival material, and especially individual wills and testaments and *post mortem* inventories of movable property, is the main source for the study and documentation of material culture. These two groups of documents are extremely important, not only because of the immediacy of the texts preserved but also because of the often unexpected wealth of data they contain. It is a multifaceted informative material that focuses on the micro-history and the micro-economics of the times and contributes to the study of the then prevalent aesthetic trends. The study of contemporary to the documents pictorial representations proves to be an equally important pool of information on the everyday or the luxurious material microcosm of each historical period. The depiction of interiors, as presented mainly in paintings, documents both the functional and the decorative goods and artefacts of the times. Actually, the parallel scrutiny of both archival and pictorial material, in relation with objects and artefacts preserved in museums or private collections, may result in a clearer picture of the material environment of the past.

The case of the Greeks residing in Venice during the 17th century – a community with typical national, linguistic and religious coherence – is a good example of what the application of the possibilities of the abovementioned methodological tools can offer.

Η μελέτη του υλικού πολιτισμού μέσω αρχειακών και μουσειακών τεκμηρίων: εξετάζοντας την περίπτωση των Ελλήνων της Βενετίας (17ος αιώνας)

Στο πλαίσιο της σύγχρονης ιστοριογραφίας και της ιστορίας της τέχνης, η μελέτη του υλικού πολιτισμού έχει οριοθετηθεί σε αυτόνομο ερευνητικό πεδίο, βέβαια εξαρτώμενο άμεσα από τα συμπεράσματα και τα μεθοδολογικά εργαλεία των συναφών ανθρωπιστικών σπουδών.

Κύρια πηγή μελέτης και τεκμηρίωσης του υλικού πολιτισμού αποτελεί το αρχειακό υλικό, ειδικότερα μάλιστα οι διαθήκες και οι *most-mortem* καταγραφές κινητής περιουσίας, δύο πολύ σημαντικές ομάδες εγγράφων τόσο για την αμεσότητα των κειμένων όσο και για τον συχνά ανέλπιστο πλούτο των στοιχείων· πρόκειται για πολυεπίπεδο πληροφοριακό υλικό που εστιάζει στον χώρο της μικροϊστορίας και μικροοικονομίας, και συνεισφέρει στη μελέτη των αισθητικών ρευμάτων. Ισοδύναμη δεξαμενή γνώσης του καθημερινού ή και πολυτελούς υλικού μικρόκοσμου κάθε ιστορικής εποχής, συνιστά η μελέτη της σύγχρονης των εγγράφων εικονογραφίας. Η αναπαράσταση του εσωτερικού χώρου, όπως απεικονίζεται στα ζωγραφικά κυρίως έργα, ενίοτε και σε μεταλλικές ή ξυλόγλυπτες δημιουργίες, λειτουργεί ως μέσον καταγραφής των χρηστικών και διακοσμητικών αγαθών, ατομικών και οικιακών· επίσης, η εξέταση του εικονογραφικού υλικού αποδεικνύει τη διαχρονική χρήση αντικειμένων, την εμμονή σε μορφές, σχήματα και υλικά, την επικράτηση της μόδας ή και την απομάκρυνση από το ενιαίο γούστο, την εξέλιξη της φόρμας και την μεθερμηνυστή της από επόμενες γενεές. Μάλιστα, η παράλληλη αποδελτίωση αρχειακού και εικονογραφικού υλικού όταν συνεξετάζεται με αντικείμενα μουσειακών ή ιδιωτικών συλλογών, μπορεί να αποφέρει σαφέστερη εικόνα του παρελθόντος υλικού περιβάλλοντος.

Η περίπτωση των Ελλήνων της Βενετίας κατά τον 17ο αιώνα, ενός κλειστού και συμπαγούς συνόλου με χαρακτηριστική εθνική, γλωσσική και θρησκευτική συνοχή, αποτελεί ένα καλό παράδειγμα εφαρμογής των δυνατοτήτων που προσφέρουν τα παραπάνω μεθοδολογικά εργαλεία· επιχειρείται τόσο η αποκρυπτογράφηση του υλικού μικρόκοσμου των Ελλήνων που διαβίωναν στη βενετική πόλη, όσο και η εξέταση της στάσης τους, δηλαδή της προσαρμογής στον κοινό αισθητικό κώδικα της εποχής, της υιοθέτησης νεωτερικού τρόπου ζωής και αγαθών, παράλληλα με τη διατήρηση παλαιότερων, ίσως πιο συντηρητικών, υλικών και αισθητικών μορφωμάτων.

Female Donors in Thirteenth Century Wall-Paintings in Cappadocia. A General Overview

The wall-paintings in rock-cut churches in Cappadocia contain a great number of male and female donors' portraits, most of which are already known to the scholarly world through several publications. In this paper, we shall focus on a group of such monuments in which women constitute an important element in the act of donation.

Research regarding patronage in Cappadocia allows us to fortify the image of a region which, in the first half of the 13th century, benefited from a flourishing economic situation, the reasons for which can be found in the complex political and social history of the area. Such economic and political milieus seem to have contributed to the wealth of the female patrons and to their social, cultural and religious identity along with the vitality of the Christian communities in the Seljuk territory. The female donor's faith in the power of images of the past has remained undiminished but it is now expressed in a social context in which the female patron seems to become more significant.

As per our observations *in situ*, we have observed several iconographic aspects linked, in particular, to the garments worn by female donors, which have, until now, gone unnoticed. We will focus on these elements as well as on the dedicatory inscriptions and we will attempt to determine the identity and social status of the female art patrons. Secondly, we will attempt to expose the iconographic style of this region which would be incorporated into a broader provincial tradition attested in the eastern Mediterranean. Furthermore, the location of these dedicatory portraits within the sacred space, as well as their association with the pictorial background and the liturgy, will be examined to gain a better understanding of the female patrons' involvement in artistic productions.

Γυναίκες δωρήτριες στους ναούς της Καππαδοκίας κατά τον 13^ο αιώνα. Μια γενική θεώρηση

Τα τοιχογραφημένα σύνολα στους βραχώδεις ναούς τής Καππαδοκίας διασώζουν μέχρι σήμερα πολλές χορηγικές μαρτυρίες, γνωστές στο επιστημονικό κοινό από αρκετές δημοσιεύσεις: μονογραφίες εκκλησιών και σχετικά γενικά άρθρα. Στην παρούσα ανακοίνωση θα επισημανθούν ορισμένα σύνολα που χρονολογούνται στον 13^ο αιώνα και στα οποία η γυναίκα αποτελεί σημαντικό στοιχείο της χορηγικής δράσης.

Οι μαρτυρίες δωρεών που σώζονται στην Καππαδοκία από αυτή την εποχή, αποτελούν πολύτιμη πηγή για την ιστορία και την κοινωνία της. Η συγκεκριμένη περιοχή επωφελήθηκε μιας ιδιαίτερης οικονομικής ανάκαμψης, κυρίως κατά το πρώτο μισό του 13^{ου} αιώνα, όταν με την επικράτηση των Σελτζούκων Τούρκων και τη δημιουργία του σουλτανάτου του Ικονίου εδραιώθηκε μια νέα κοινωνικο-πολιτική κατάσταση. Οι νέες αυτές συνθήκες και η γενικότερη ευημερία των χριστιανικών κοινοτήτων που βρίσκονταν στα σελτζουκικά εδάφη, φαίνεται να ενίσχυσαν την κοινωνική, πολιτιστική και θρησκευτική ταυτότητα της γυναίκας δωρήτριας, καθώς και την προβολή της.

Σε αυτή τη σύντομη θεώρηση θα επαναφέρουμε το ζήτημα της κοινωνικής θέσης των γυναικών δωρητριών με τη βοήθεια των πληροφοριών που μας παρέχουν οι αφιερωματικές-κτητορικές επιγραφές, καθώς και κάποιων νέων εικονογραφικών στοιχείων που αφορούν κυρίως στην ενδυμασία των γυναικών και τα οποία, μέχρι σήμερα, δεν είχαν επισημανθεί. Θα επιχειρήσουμε, ακόμα, να παρουσιάσουμε τις καλλιτεχνικές τάσεις που παρατηρούνται στην περιοχή και τις οποίες θα μπορούσαμε να εντάξουμε σε μια ευρύτερη επαρχιακή καλλιτεχνική παράδοση που εντοπίζεται στα παλαιά εδάφη της αυτοκρατορίας. Τέλος, σε μια προσπάθεια να κατανοήσουμε την πιθανή ανάμειξη των δωρητριών στην καλλιτεχνική δημιουργία, θα εξετάσουμε τη θέση που καταλαμβάνουν τα χορηγικά πορτραίτα μέσα στον χώρο του ναού, καθώς και τη σύνδεση που προκύπτει με το εικονογραφικό πρόγραμμα.

STYLIANOS E. KATAKIS

**Fragments of Roman Sarcophagi from Lissos, Crete.
Typological and Iconographical Problems**

At Lissos, harbor and center of the cult of Asclepius in southwestern Crete throughout the Hellenistic and Roman times, fragments of only two sarcophagi have been found.

A fragment of the lower part of the chest comes from an Attic sarcophagus dating from the 3rd century A.D. A very small part of its sculptural decoration has remained intact, so it is almost impossible to determine the subject of the front and the rear side, while the relief depicted on the right side may – with many reservations – represent a scene from the myth of Phaedra.

Six fragments belonging to a peculiar roof-shaped lid of a second sarcophagus have been used to decorate the exterior walls of a later, Christian chapel. The decorative motifs chosen for the pediments and the front of the lid seem to suggest that it was created in an Asia Minor workshop; the lid, for instance, belongs, most probably, to the early, experimental phase of the workshops of the first half of the 2nd century A.D. A small number of sarcophagi with relief decoration on the roof-shaped lid pertain to this phase. Examples found mainly in Delphi and Hierapetra (Crete) seem to be local products under Attic influence.

Θραύσματα ρωμαϊκών σαρκοφάγων από τη Λισό της Κρήτης. Τυπολογικά και εικονογραφικά προβλήματα

Στη Λισό, λιμάνι και κέντρο της λατρείας του Ασκληπιού στη Ν.Δ. Κρήτη κατά τους ελληνοιστικούς και ρωμαϊκούς χρόνους, έχουν ανευρεθεί θραύσματα δύο μόνο σαρκοφάγων.

Από την πρώτη σώζεται τμήμα της βάσης της λάρνακας αττικής σαρκοφάγου του 3^{ου} αι. μ.Χ. Από το γλυπτό διάκοσμο διατηρούνται ελάχιστα, και γι' αυτό δυσσεμνήνευτα, ίχνη της πρόσθιας και οπίσθιας όψης, ενώ η παράσταση της δεξιάς πλευράς ανήκει – με αρκετές επιφυλάξεις – στο μύθο της Φαίδρας.

Από τη δεύτερη σαρκοφάγο σώζονται, εντοιχισμένα σε μεταγενέστερο εκκλησάκι, 6 θραύσματα ενός εξαιρετικά ιδιότυπου στεγόμορφου καλύμματος. Η εξέταση των διακοσμητικών θεμάτων στα αετώματα και στη ράχη παραπέμπει σε κάποιο μικρασιατικό εργαστήριο. Πιθανότατα ανήκει στην πειραματική φάση των εργαστηρίων κατασκευής σαρκοφάγων, δηλ. στο α' μισό του 2^{ου} αι. μ.Χ. Στη φάση αυτή αποδίδεται ένας περιορισμένος αριθμός σαρκοφάγων με ανάγλυφο διάκοσμο στη ράχη του καλύμματος. Παραδείγματα κυρίως από τους Δελφούς και την Ιεράπετρα της Κρήτης, φαίνεται να αποτελούν προϊόντα τοπικών μάλλον εργαστηρίων με αττικές επιδράσεις.

Another Puzzling Laconian Relief

In the area of the former municipality of Pharis near Sparta the fragment of a relief came to light as a chance find in 2006. The relief was carved on the upper surface of the abacus of an Archaic Doric capital which was reused for the purpose. It belongs to a distinct group of Hellenistic and early Roman Laconian reliefs. These reliefs, though known for a very long time, have not yet been securely dated or interpreted. Their main feature is the representation of a variety of motives (acanthus plant, vases, lion's head) some of them obscure, of great iconographical and iconological interest which is furthermore enhanced by their relation to the Laconian stelai with palmettes of the classical period. The examination of the new relief will serve to reopen the discussion on the idiosyncratic and imperfectly understood Laconian art.

Ένα ακόμη αινιγματικό λακωνικό ανάγλυφο

Στην περιοχή του πρώην Δήμου Φάριδος βρέθηκε τυχαία το 2006 αποσπασματικά σωζόμενο ανάγλυφο, λαξευμένο, σε β' προφανώς χρήση, στον άβακα ενός αρχαϊκού δωρικού κιονοκράνου. Το ανάγλυφο ανήκει σε ομάδα λακωνικών αναγλύφων των ελληνοιστικών-πρώιμων ρωμαϊκών χρόνων που αν και είναι γνωστά από παλαιά, δεν έχουν χρονολογηθεί μέχρι στιγμής με ασφάλεια αλλά ούτε έχουν τύχει ικανοποιητικής ερμηνείας. Χαρακτηριστικό τους γνώρισμα είναι η απεικόνιση ετερόκλητων εκ πρώτης όψεως και δυσερμήνευτων μοτίβων (άκανθα, αγγεία, λεοντοκεφαλή) που εμφανίζουν εξαιρετικό εικονογραφικό και εικονολογικό ενδιαφέρον, καθώς μάλιστα συνδέονται με τα πολύ γνωστά «λακωνικά ανθέμια» των κλασικών χρόνων. Η παρουσίαση και εξέταση του νέου αναγλύφου θα ανοίξει εκ νέου τη συζήτηση για την ιδιόμορφη, ελλιπώς γνωστή και εν μέρει παρεξηγημένη λακωνική τέχνη.

Archaeological and Historical Research in North Iraq

The Kurdish region of Iraq has been one of the most isolated and tormented areas of the Middle East during the last four decades and so today it is a *terra incognita*, from the archaeological point of view. In the last few years this situation has changed completely. The three Kurdish provinces are now autonomous and have become a safe and prosperous haven in the still bedevilled Iraq. The Department of History and Archaeology has secured a permission to excavate in two important archaeological sites (Tell Nader, Tell Baqtra), to conduct a research for the localisation of the Gaugamela battlefield and also record the existence of all Hellenistic finds in the Museums of north Iraq.

Αρχαιολογική και ιστορική έρευνα στο Βόρειο Ιράκ

Το κουρδικό τμήμα του Ιράκ υπήρξε μία από τις πιο απομονωμένες και πολύπαθες περιοχές της Μέσης Ανατολής κατά τις προηγούμενες τέσσερις δεκαετίες και έτσι σήμερα αποτελεί από αρχαιολογικής άποψης μίαν *terra incognita*. Τα τελευταία όμως χρόνια αυτή η κατάσταση έχει αλλάξει άρδην. Οι τρεις κουρδικές επαρχίες είναι πλέον αυτόνομες και αποτελούν μία νησίδα ασφάλειας και ραγδαίας οικονομικής ανάπτυξης μέσα στο ακόμη χειμαζόμενο Ιράκ. Το Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας εξασφάλισε την άδεια για την πραγματοποίηση ανασκαφής σε δύο σημαντικές αρχαιολογικές θέσεις (Tell Nader, Tell Baqtra), αλλά και την πραγματοποίηση ευρύτερης έρευνας για τον εντοπισμό του πεδίου της μάχης των Γαυγαμήλων και την καταγραφή τυχόν ελληνιστικών ευρημάτων στα μουσεία του βορείου Ιράκ.

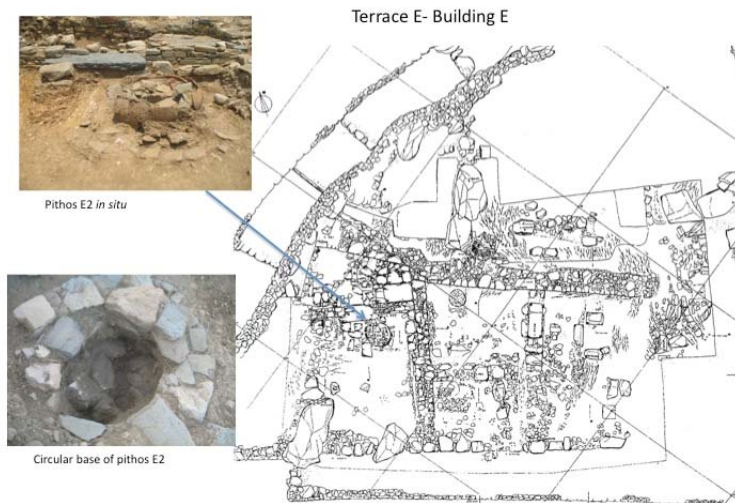
Tenos-Xobourgo 2009-2010

During the 2009-2010 excavation seasons at Xobourgo research focused on the one hand in the understanding of the open-air sacred place revealed on terrace AA, on the other in continuing the investigation of terrace E.

The open-air sacred place revealed on terrace AA, in front of the Cyclopean wall (hence nicknamed “Procylopean sanctuary”), has been investigated in detail. It presents several distinct phases, which compared with other contemporary Cycladic sanctuaries helps to understand the evolution of some early Greek sanctuaries in the islands from their first primitive form in the open-air to the appearance of a sacred oikos.

Research on the large building on terrace E concentrated on going deeper than the classical level in room E2, where a large pithos had been found *in situ*. As it turned out this pithos was based on the floor of the earlier archaic building, but it remained in use in the later phase of the building although floor level had been raised substantially. A circular built pedestal was used for holding up the large pithos E2.

The recently excavated wide, stone-built pathway (*kalterimi*) leading directly from the Archaic wall on the lower terrace AA to terrace E higher up is seen as a sign of the significance of building E.

Τήνος-Ξώμπουργο 2009-2010

Κατά τα δύο τελευταία έτη 2009-2010 η έρευνα στο Ξώμπουργο είχε ως στόχο αφενός την ολοκλήρωση της ανασκαφής του πρώιμου υπαίθριου ιερού που έχει αποκαλυφθεί στο άνηδρο ΑΑ ακριβώς έξω από την πύλη του κυκλώπειου τείχους (“Προκυκλώπειο ιερό”) και αφετέρου την περαιτέρω διερεύνηση της μορφής και της λειτουργίας του μεγάλου οικοδομήματος που έχει αποκαλυφθεί στο άνηδρο Ε.

Η έρευνα στο άνηδρο ΑΑ αποκάλυψε πολλά νέα στοιχεία που συμπληρώνουν την εικόνα του υπαίθριου ιερού με πολλές σημαντικές λεπτομέρειες για τη μορφή και τη λειτουργία του. Η αρχική διαμόρφωση του ιερού κατευθείαν επάνω στον φυσικό βράχο επιτρέπει να έχουμε μια σαφή εικόνα της μορφής του, ενώ παράλληλα η σύγκριση του με άλλα σύγχρονα, αλλά λιγότερο καλά διατηρημένα, κυκλαδικά, ιερά επιτρέπει την κατανόηση της εμφάνισης και εξέλιξης των πρώιμων ιερών στο νησιωτικό χώρο.

Η συνέχιση της ανασκαφής στο δωμάτιο Ε2 στο άνηδρο Ε έδωσε ενδιαφέρουσες πληροφορίες για τις φάσεις του οικοδομήματος και έδειξε ότι ο πύθος Ε2 που είχε βρεθεί *in situ* στο δάπεδο του κλασικού οικοδομήματος εδραζόταν χαμηλότερα στο δάπεδο του αρχαϊκού οικοδομήματος. Ενδιαφέρον παρουσίαζε η κτιστή κυκλική κατασκευή που τον στήριζε, ενώ η αποκάλυψη ενός μεγάλου καλτεριμιού που ξεκινούσε από την περιοχή του οχυρωματικού περιβόλου στο άνηδρο ΑΑ και οδηγούσε ανηφορικά στο κτήριο του ανδρήρου Ε τονίζει την ιδιαίτερη σημασία αυτού του οικοδομήματος.

Άνηδρο ΑΑ: Πρώιμο Ιερό («Προκυκλώπειο Ιερό»)
Υποκείμενο του Αρχαϊκού τείχους

THEODORA KONSTANTELOU*

Christian Wall Painting in Egypt, 7th to 13th Centuries. Stylistic Evolution, Prototypes and Influences

Even though there has been an increase in the interest of the study of wall painting in Christian Egypt during the last decades, systematic publications of the mural paintings or overall studies of Egyptian, Christian monuments have been relatively few. These attempts have been limited, also, due to the bad preservation of the material itself and the absence of its systematic recording.

What is more, there are a few studies and publications on the stylistic analysis of the painted decoration of specific monuments or groups of monuments in the area. Most of these are dealing with the monuments of the period between the 5th to 7th centuries. The picture of Christian art of Egypt as a coherent unit of art history is formed to a great extent on the basis of these studies.

This paper -an outcome of a broader study on the mural paintings of Egypt- is a brief presentation of the stylistic data of the christian wall painting in Egypt during 7th to 13th centuries. At first, the main stylistic cross-currents will be recorded and defined. Objectives of this examination will also be the dynamics of local prototypes and the artistic relations with Byzantium and others neighboring areas in the Eastern Mediterranean.

In general, the paper will provide some insights in order to approach the artistic production of Christian Egypt, discussing them through earlier research topics, especially concerning local production and its impact on the artistic field of Eastern Mediterranean.

**Η τεχνοτροπία της χριστιανικής εντοίχιας ζωγραφικής της Αιγύπτου
την περίοδο 7ος - 13ος αιώνας. Πορεία εξέλιξης,
πρότυπα και επιδράσεις**

Αν και το ενδιαφέρον για τη μελέτη της εντοίχιας ζωγραφικής των χριστιανών στην Αίγυπτο έχει την τελευταία δεκαετία αυξηθεί, λείπουν ακόμη – με λίγες μόνο εξαιρέσεις- οι συστηματικές δημοσιεύσεις των τοιχογραφιών των χριστιανικών μνημείων της περιοχής, καθώς και σχετικές συνθετικές μελέτες. Η κακή διατήρηση του μεγαλύτερου μέρους των τοιχογραφιών και η μη συστηματική καταγραφή τους, προκαλούν σημαντικές δυσκολίες σε σχετικά εγχειρήματα.

Περιορισμένες είναι οι μελέτες και δημοσιεύσεις, οι οποίες έχουν ασχοληθεί με την ανάλυση της τεχνοτροπικής έκφρασης μεμονωμένων μνημείων ή συνόλων εκκλησιών στην Αίγυπτο. Οι περισσότερες μάλιστα αυτών περιορίζονται σε έργα της περιόδου μεταξύ του 5ου και 7ου αιώνα, και σε αυτές βασίζεται κατά κύριο λόγο η θεώρηση της χριστιανικής τέχνης της Αιγύπτου ως διακριτής καλλιτεχνικής οντότητας.

Η παρούσα ανακοίνωση, απόρροια ευρύτερης μελέτης του αντικειμένου, επικεντρώνεται στη συνοπτική παρουσίαση των τεχνοτροπικών δεδομένων της εντοίχιας ζωγραφικής παραγωγής των χριστιανών της Αιγύπτου την περίοδο από τον 7ο έως και τον 13ο αιώνα. Αρχικά, θα γίνει προσπάθεια να αναγνωριστούν και εξεταστούν τα κύρια τεχνοτροπικά ιδιώματα στην περιοχή. Η δυναμική των επιτόπιων προτύπων και η επισήμανση των κοινών παρονομαστών με την τέχνη του Βυζαντίου και των άλλων χωρών της ανατολικής περιφέρειας θα αποτελέσουν παράλληλους άξονες σχολιασμού.

Η προσπάθεια παρουσίασης των δεδομένων αυτών θα συμβάλει στη βελτίωση της εικόνας που διαθέτουμε για τη χριστιανική ζωγραφική της Αιγύπτου. Παράλληλα, θα φέρει στην επιφάνεια παλαιότερους προβληματισμούς της έρευνας σχετικά με την εντόπια παραγωγή, τη θέση και το ρόλο της – με διαφοροποιήσεις κατά τη διάρκεια της μακράς αυτής περιόδου- στις καλλιτεχνικές διεργασίες της μεσογειακής λεκάνης.

Topics Concerning the Decoration of the Church of the Presentation of the Virgin at Smilés, Amari (14th Cent.): Iconographic Themes and the Place of the Frescoes within the Art of the Broader Area

A small Byzantine chapel, dedicated to the Presentation of the Virgin, is located in the now ruined settlement of Smilés, of the old community of Vrysses, district of Amari, Crete. The village, once flourishing, gradually declined and was finally abandoned shortly after the middle of the twentieth century. As a result, the little church was neglected as well. The monument, a single-cell chapel with a barrel vault (12.60X4.20m.), has by now preservation problems, which the Archaeological Service is trying to solve.

The chapel's interior was once covered with frescoes. However, the impaired condition of the building had a negative impact on its mural decoration, which has suffered much damage and extensive loss. Nevertheless, the remaining images, of striking expressiveness, are sufficient to disclose a certain amount of evidence. They offer an idea of the kind and quality of the monumental painting of the area and period, allowing at the same time other observations relative to both the iconography of the representations and the social aspect of the artistic phenomenon.

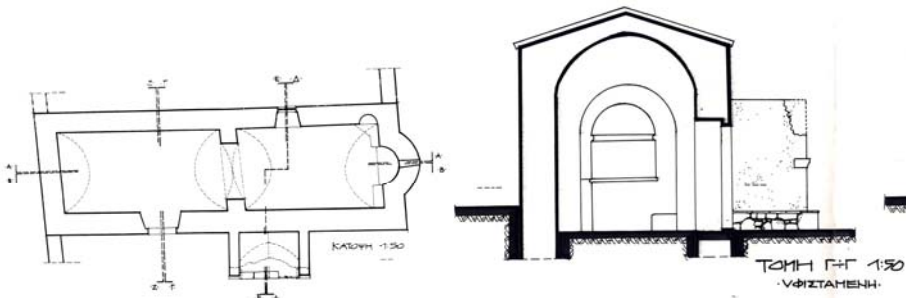
Certain themes from the mural decoration, of particular interest, are selected for discussion in the present paper. An evaluation of the art of the said frescoes, comparisons to those of other monuments, as well as a chronological assessment of them are also undertaken. Furthermore, reference is made to the historical context of the early Venetian domination in western Crete and the role of local aristocracy. Finally, these murals are juxtaposed with two other monumental ensembles of the broader area, which most probably are the work of the same company of painters.

**Ζητήματα του διακόσμου του ναού των Εισοδίων
στον Σμιλέ Αμαρίου (14^{ος} αι.): εικονογραφικά θέματα
και η θέση των τοιχογραφιών στην τέχνη της ευρύτερης περιοχής**

Ένας μικρός βυζαντινός ναός, αφιερωμένος στα Εισόδια της Θεοτόκου, βρίσκεται στον ερειπωμένο σήμερα οικισμό Σμιλέ της παλαιάς κοινότητας Βρυσών στην επαρχία Αμαρίου Κρήτης. Ο οικισμός, άλλοτε ακμαίος, γνώρισε σταδιακή παρακμή και τέλος εγκαταλείφθηκε λίγο μετά τα μέσα του εικοστού αιώνα, με αποτέλεσμα να παραμεληθεί και ο ναός. Το ταπεινό μνημείο, μονόχωρο και καμαροσκέπαστο, διαστάσεων 12,60Χ4,20 μ., έχει πλέον προβλήματα διατήρησης, τα οποία προσπαθεί να αντιμετωπίσει η Αρχαιολογική Υπηρεσία. Ο ναός ήταν αρχικά κατάγραφος, το πέρασμα όμως των αιώνων και η κακή κατάσταση του κτιρίου επηρέασαν αρνητικά και τον τοιχογραφικό διάκοσμο, ο οποίος έχει υποστεί πολλές φθορές και εκτεταμένες απώλειες. Παρόλ'αυτά οι εναπομένουσες τοιχογραφίες, εξαιρετικής εκφραστικότητας, έχουν τη δυναμική να παράσχουν από την πλευρά τους στον ερευνητή, μολονότι ανυπόγραφες και αχρονολόγητες, αρκετές μαρτυρίες για την τέχνη που εκφράζουν και για την εποχή τους. Κατ'αρχάς προσφέρουν μια εικόνα του είδους και της ποιότητας της μνημειακής ζωγραφικής της περιοχής, ενώ παράλληλα επιτρέπουν τη διατύπωση μιας σειράς άλλων παρατηρήσεων σχετικών τόσο με την εικονογραφία των παραστάσεων όσο και με την κοινωνική πλευρά του καλλιτεχνικού φαινομένου.

Στην ανακοίνωση συζητούνται ορισμένα θέματα του διακόσμου του ναού που παρουσιάζουν ιδιαίτερο εικονογραφικό ενδιαφέρον. Επιχειρείται η αποτίμηση της τέχνης των τοιχογραφιών, η σύγκρισή τους με αυτές άλλων μνημείων και η χρονολόγησή τους. Ερευνάται το ιστορικό πλαίσιο στο οποίο μπορεί να τοποθετηθεί η ίδρυση και η διακόσμηση του ναού, ενώ λαμβάνονται υπόψη οι ιδιαίτερες συνθήκες της πρώιμης Βενετοκρατίας στη δυτική Κρήτη και ο ρόλος της τοπικής αριστοκρατίας. Τέλος οι τοιχογραφίες αυτές συσχετίζονται με δύο άλλα μνημειακά σύνολα της ευρύτερης περιοχής που πιθανότατα αποτελούν έργα της ίδιας ομάδας ζωγράφων.

STELIOS LEKAKIS*

Managing Cultural Heritage in the Days of Economic Downshift; Economic Values, Sustainable Development and the Retracing of Culture

Traditional economic models address cultural heritage as a tradable product, competitive in the (tourist) market that could: attract economic resources, be placed along with the -overarching- development patterns and act as national 'competitive advantage'. Cultural heritage management is -improperly- considered as the central means to the above processes, as it is compiled by methodologies and paradigms of business administration and economic management.

Since 1970's and especially after the Brundtland report (1983), the issue of 'sustainability' comes to the fore-front, related to the management of environmental, social and natural resources. This will affect later policies and strategies, recognizing the impact of the linear understanding of development, especially on the environment.

Even with great delay, in the recent years, there have been attempts to translate some of the 'sustainable' ideas into the management of cultural heritage (e.g. cultural tourism, urban regeneration schemes). However, in these, one can easily trace blatant incompatibilities, especially when persisting managing this special and multi-valued resource through the singular perception of capitalistic market and monetary profit.

The economic problems, nowadays, caused an inflation of the issues discussed above -through the angst of retaining the economic outputs in the cultural heritage-touristic sector- while promoting interesting interactions with communities that ascribe national or other values on the monuments.

In this frame, this paper, part of my ongoing research, deals with the economics of cultural heritage, its presence in the developmental processes and the implications in the cultural capital (after Bourdieu), proposing a more local, participatory and symbiotic process for culture and society.

**Η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς στον καιρό
της οικονομικής ύφεσης: οικονομικές αξίες, βιώσιμη ανάπτυξη
και ο επανεντοπισμός του πολιτισμού**

Τα παραδοσιακά οικονομικά μοντέλα αντιμετωπίζουν την πολιτιστική κληρονομιά κυρίως ως ένα εμπορεύσιμο προϊόν, ανταγωνιστικό στην (τουριστική) αγορά, που δύναται να συγκεντρώσει οικονομικούς πόρους, να αγκιστρωθεί στο άρμα της -επικαλύπτουσας πάντων- ανάπτυξης και να αποτελέσει το εθνικό 'συγκριτικό πλεονέκτημα'. Κεντρικό μέσον αυτών των διαδικασιών θεωρείται, καταχρηστικά, ο επιστημονικός κλάδος της διαχείρισης πολιτιστικής κληρονομιάς, δομημένος εξάλλου από μεθοδολογίες και παραδείγματα της διοίκησης επιχειρήσεων και του ευρύτερου οικονομικού μάνατζμεντ. Από τη δεκαετία του 1970, και ιδιαίτερα μετά την έκθεση Brundtland (1983), έρχονται στο προσκήνιο της αναπτυξιακής διαδικασίας οι έννοιες της 'βιωσιμότητας' και της 'αειφόρου, συνεχούς, διατηρήσιμης ανάπτυξης', σχετικά με τη διαχείριση φυσικών, οικονομικών και κοινωνικών πόρων, οι οποίες επηρεάζουν καταλυτικά μετέπειτα πολιτικές, αναγνωρίζοντας τις επιπτώσεις της γραμμικής θεώρησης της ανάπτυξης, κυρίως στο φυσικό περιβάλλον. Αν και με καθυστέρηση αρκετών χρόνων, τον τελευταίο καιρό γίνονται προσπάθειες μετάφρασης της βιώσιμης προσέγγισης στη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς σε επίπεδο πολιτιστικής στρατηγικής και πολιτικής (βλ. για παράδειγμα, πολιτιστικός τουρισμός, αναβάθμιση ιστορικών κέντρων πόλεων και επιχειρηματική δραστηριότητα). Σε αυτές, όμως, είναι ορατές αρκετές ανακολουθίες που προκύπτουν όταν εξακολουθεί να διαχειρίζεται κανείς έναν τόσο ιδιαίτερο και πολυαξιακό 'πόρο', με τους μονοσήμαντους όρους της καπιταλιστικής αγοράς. Η οικονομική συγκυρία της τρέχουσας περιόδου διόγκωσε τα θέματα που συζητιούνται παραπάνω μέσω της αγωνίας για οικονομική αποδοτικότητα των εφαρμογών της πολιτιστικής κληρονομιάς που απευθύνονται στο τουριστικό κοινό αλλά προκάλεσε και ενδιαφέρουσες αλληλεπιδράσεις με το φανταστικό κοινότητες, που αναγνωρίζουν στα μνημεία εθνικές και άλλες ταυτότητες. Σε αυτά τα πλαίσια, η παρούσα ανακοίνωση, τμήμα της υπό ολοκλήρωση διατριβής του γράφοντος, ασχολείται με το οικονομικό περιβάλλον της πολιτιστικής κληρονομιάς, την ένταξή της στην αναπτυξιακή διαδικασία και τις συνέπειες στο πολιτιστικό κεφάλαιο (κατά Bourdieu), υποστηρίζοντας μια περισσότερο τοπική, συμμετοχική και συμβιωτική διαδικασία για τον πολιτισμό και την κοινωνία.

ELENI G. MANOLESSOU*

Sculptural Production in Thebes during the Middle Byzantine Period

The present paper aims to present the main results of doctoral research on Middle Byzantine sculptural parts (9th – 12th c.) from Thebes. These parts, which were in the past collected in the Archaeological Museum of Thebes, include architraves, lintels, panels, capitals, columns etc. Only a small part of them has been published until now, the majority remaining unknown to the academic community. Again, only a small part of the sculptures can be attributed to specific churches of the city, known from excavations, as e.g. Hagios Gregorios Theologos (872/3), while most of them are of unknown provenance. As a rule, the material from unknown churches is so fragmentary that the reconstruction of their structural decoration as a whole is impossible.

Nevertheless, the study of these architectural parts illustrates the evolution of Middle Byzantine sculpture in the city, confirms historical testimonies and archaeological data, sheds light on the largely unknown monumental topography of Thebes and demonstrates its importance during the Byzantine period. The comparison and correlation of the sculptural parts with corresponding ones originating from Sterea Hellas, the Peloponnese and other mainland areas provide clues to the distribution and spread of decorative motifs, techniques, workshops, artistic contacts and exchanges and allows the quantification and statistical analysis of sculptural production in Thebes.

Γλυπτική παραγωγή της Θήβας κατά τη μεσοβυζαντινή περίοδο

Στην παρούσα ανακοίνωση παρουσιάζονται ορισμένα συμπεράσματα διδακτορικής έρευνας σχετικά με γλυπτά αρχιτεκτονικά μέλη της μεσοβυζαντινής περιόδου (9^{ου}-12^{ου} αι.) που είχαν από παλιά συγκεντρωθεί στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Θήβας. Από το σύνολο των μελών αυτών, που περιλαμβάνει επιστύλια τέμπλων, κοσμήτες, θωράκια, κιονίσκους, κιονόκρανα, επιθήματα, κ.ά., ως σήμερα έχει δημοσιευθεί μικρός σχετικά αριθμός, ενώ τα περισσότερα παραμένουν άγνωστα στην επιστημονική κοινότητα. Μικρό μέρος των γλυπτών είναι δυνατό να αποδοθούν σε συγκεκριμένους ναούς της πόλης που είναι γνωστοί από ανασκαφές, όπως λ.χ. ο Άγ. Γρηγόριος Θεολόγος (872/3), ενώ η προέλευση των περισσοτέρων είναι άγνωστη. Συνήθως το υλικό που προέρχεται από ναούς είναι αποσπασματικό, με αποτέλεσμα να μην είναι δυνατή η ανασύσταση του γλυπτού διακόσμου.

Ωστόσο, τα υπό εξέταση μέλη αποτυπώνουν «ανάγλυφα» την εξέλιξη της μεσοβυζαντινής γλυπτικής στην πόλη, επιβεβαιώνουν ιστορικές μαρτυρίες και αρχαιολογικά δεδομένα και φωτίζουν άγνωστες πτυχές της μνημειακής τοπογραφίας της Θήβας. Ο συσχετισμός των γλυπτών αυτών με άλλα, σύγχρονα, της ευρύτερης περιοχής της Στερεάς Ελλάδας, της Πελοποννήσου και άλλων περιοχών, συμβάλλει στην επισήμανση στοιχείων ως προς τη διάδοση των διακοσμητικών θεμάτων, των τεχνικών, των εργαστηρίων, των καλλιτεχνικών επαφών και ανταλλαγών και στη συναγωγή στατιστικών δεδομένων ως προς την παραγωγή γλυπτών στην πόλη.

ELENI MANTZOURANI

Human Presence and Action in the Laconian Landscape: Archaeological Survey in the Region of Ancient Voiai

This presentation refers to the program of the Archaeological Survey which is conducted by the University of Athens in cooperation with the E' Ephorate of Prehistoric and Classical Antiquities (aims, methodology and preliminary results). The program has actually begun with the systematic survey of the areas under research in 2009 and continued in 2010. It is expected to be completed in 2012. The areas of research are three: first, that which extends west of the contemporary town of Neapolis to the village of Viglafia in the east and to the south from the coast to the so-called "Pano Oros" in the north. The second one includes the southwestern part of Elafonissos and third one lies from Palaeokastro to the modern settlement of Korakas. During historical times the region belonged to the dominion of ancient Voiai. The wider area of the survey is interesting enough as it has probably functioned during the Bronze Age as the intermediary commercial station for those navigating from the south to mainland Greece. It was also famous in historical times, according to written sources, for its significant cities. Further more archaeological finds testify to the intensive exploitation of its rich iron deposits. So far, the survey has located a large number of sites, dating from the Early Bronze Age down to Byzantine times.

**Η ανθρώπινη παρουσία και δράση στο λακωνικό τοπίο:
έρευνα επιφανείας στην περιοχή των αρχαίων Βοιών**

Η ανακοίνωση αυτή αφορά στο πρόγραμμα της Έρευνας Επιφανείας που πραγματοποιείται από το Πανεπιστήμιο Αθηνών σε συνεργασία με την Ε΄ Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων (στόχοι, μεθοδολογία και προκαταρκτικά αποτελέσματα). Το πρόγραμμα ουσιαστικά άρχισε με συστηματική σάρωση των υπό έρευνα περιοχών το 2009 και συνεχίσθηκε το 2010. Αναμένεται να ολοκληρωθεί το 2012. Οι περιοχές είναι τρεις: η πρώτη είναι αυτή που εκτείνεται από τα δυτικά της σύγχρονης Νεάπολης μέχρι το χωριό Βιγκλάφια στα ανατολικά, ενώ στα νότια από την ακτή μέχρι το επονομαζόμενο Πάνω Όρος στα βόρεια. Η δεύτερη περιλαμβάνει το νοτιοδυτικό τμήμα της Ελαφονήσου και η τρίτη βρίσκεται μεταξύ του Παλαιόκαστρου μέχρι και τον σημερινό συνοικισμό του Κόρακα. Κατά τους ιστορικούς χρόνους η περιοχή ανήκε στην επικράτεια των αρχαίων Βοιών. Η ευρύτερη περιοχή της έρευνας είναι ενδιαφέρουσα, διότι προφανώς λειτουργούσε κατά την Εποχή του Χαλκού ως ενδιαμέσος εμπορικός σταθμός όσων έπλεαν από νότια προς την ηπειρωτική Ελλάδα. Ήταν επίσης γνωστή κατά τους ιστορικούς χρόνους, σύμφωνα με τις γραπτές πηγές, για τις σπουδαίες πόλεις της. Επιπρόσθετα, τα αρχαιολογικά ευρήματα τεκμηριώνουν την έντονη εκμετάλλευση των πλούσιων κοιτασμάτων σιδήρου. Επί του παρόντος η έρευνα έχει αποδώσει μεγάλο αριθμό θέσεων που χρονολογούνται από την Πρώιμη Χαλκοκρατία έως και τους βυζαντινούς χρόνους.

NIKOLAOS MASTROCHRISTOS*

The Painted Decoration in the Church of Agios Nikolaos at Maritsa, Rhodes (1434/5)

One of the few dated monuments of Rhodes is the church of Saint Nicholas at Maritsa. According to its dedicatory inscription, the single barrel-vaulted church was built and decorated by the painter Alexios at the expenses of the villagers of Maritsa on the year 1434/5.

The iconographic program of the church, though compact it may be, it does provide some interesting views. The choice of saints, like saint Mamas or saint Tryphon, closely related to the peasantry, or other popular saints, like saint George Diasoritis and even the Archangel Michael Tharenos, gives a slight glimpse of the admiration and the faith local villagers upheld. On the other hand it should be stressed out that the triple appearance of bishops, once in the sanctuary and twice in the nave, along with the depiction of the Apostles Peter and Paul marks the fluctuating political and religious situation that existed on the island of Rhodes, just a few years before the Ferrara-Florence Council.

The name of the artist and the year of the execution of the painted decoration in the dedicatory inscription, in addition to the attribution of a part of another ensemble, the church of Saint Anastasia at Monolithos of Rhodes to the same painter, offer additional information on the artistic production on the island during the fifteenth century.

Ο τοιχογραφικός διάκοσμος του ναού του Αγίου Νικολάου στα Μαριτσά της Ρόδου (1434/5).

Ένα από τα ελάχιστα παραδείγματα ακριβώς χρονολογημένων τοιχογραφικών συνόλων της Ρόδου αποτελεί ο Άγιος Νικόλαος στο χωριό Μαριτσά. Σύμφωνα με την κτητορική επιγραφή, ο μονόχωρος ναός ανεγέρθηκε και διακοσμήθηκε με δαπάνες των κατοίκων του χωριού *Μαριτζά* στα 1434/5, με υπεύθυνο της τοιχογράφησης τον ζωγράφο Αλέξιο.

Το εικονογραφικό πρόγραμμα του ναού, συνεπτυγμένο λόγω των μικρών του διαστάσεων, παρουσιάζει εικονογραφικό ενδιαφέρον. Η επιλογή αγίων, όπως του Μάμαντος και του Τρύφωνος, άρρηκτα συνδεδεμένων με την αγροτοποιμενική ζωή των κατοίκων της υπαίθρου, αλλά και δημοφιλών αγίων σχετιζόμενων με την περιοχή, όπως του Γεωργίου του Διασορίτη ή του Αρχαγγέλου Μιχαήλ του Θαρρενού, είναι ενδεικτικές των τιμών που αυτοί έχαιραν από την τοπική κοινωνία. Από την άλλη, ο υπερτονισμός των μορφών ιεραρχών και η απεικόνιση των κορυφαίων αποστόλων Πέτρου και Παύλου πιστεύουμε ότι σχετίζονται με την περιρρέουσα κατάσταση στην ιπποτοκρατούμενη Ρόδο, λίγα μόλις χρόνια πριν από τη Σύνοδο Φερράρας-Φλωρεντίας.

Η αναφορά του ονόματος του καλλιτέχνη στην κτητορική επιγραφή, σε συνδυασμό με την χρονιά εκτέλεσης των τοιχογραφιών, και η προσγραφή σε αυτόν μέρους του τοιχογραφικού διακόσμου του ναού της Αγίας Αναστασίας στη Μονόλιθο της Ρόδου, προσθέτουν νέα στοιχεία σχετικά με την καλλιτεχνική δημιουργία επώνυμων πλέον ζωγράφων στη Ρόδο του 15ου αιώνα.

EFTHIMIA E. MAVROMICHALI

Truth and Stereotype in Painting: the Case of Theophilos

The subject of this paper is Theophilos' paintings which represent places that he had never visited himself, like Konstantinople or Italy. He would paint them by adjusting each new subject to motifs which he had already known how to use.

The interpretative approach is based on the view of the historian of art, E.H. Combrich, that "the familiar will always remain the likely starting point for the rendering of the unfamiliar" and that "an existing representation will always exert its spell over the artist even while he strives to record the truth".

ΕΥΘΥΜΙΑ Ε. ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗ

Αλήθεια και στερεότυπο στη ζωγραφική: Η περίπτωση του Θεόφιλου

Θέμα της παρούσας ανακοίνωσης είναι οι πίνακες του Θεόφιλου που αποδίδουν τόπους που ο ίδιος δεν είχε ποτέ επισκεφτεί, όπως η Κωνσταντινούπολη ή η Ιταλία. Για να τα αποδώσει προσάρμοζε κάθε νέο θέμα σε πρότυπα που είχε μάθει να χειρίζεται. Η ερμηνεία στηρίζεται στην άποψη του ιστορικού της τέχνης E.H. Gombrich, ότι «το οικείο αποτελεί και θα αποτελεί πάντοτε αφετηρία για την απόδοση του μη οικείου» και ότι ο καλλιτέχνης «θα υφίσταται πάντοτε την καθοριστική επίδραση της προϋπάρχουσας αναπαράστασης, ακόμα κι αν προσπαθεί ειλικρινά να αποδώσει την αλήθεια.»

GEORGIOS MOSTRATOS*

**Problems Surrounding the Reconstruction
of the Pedimental Compositions and the Akroteria of the Temple
of Athena Alea at Tegea**

This paper deals with the iconographical problems of the two most important compositions of the Parian sculptor Skopas, namely, the pedimental sculptures of the temple of Athena Alea at Tegea (345-335 B.C.). The reconstruction of the pedimental compositions of this temple is one of the most controversial topics in 4th century B.C. sculpture, and scholarship has been dealing with it since the end of the 19th century.

The east pediment of the temple depicted the hunt of the Calydonian boar (Paus. 8.45.6-7) with Atalante as leading figure, the Tegean heroine *par excellence*. The paper focuses on the text by Pausanias, which is one of the most detailed descriptions of the travel-writer concerning pedimental compositions, in relation to the surviving material, and tries to identify it with the figures that are listed by Pausanias (Atalante, Meleagros, Theseus, Telamon, Peleus, Polydeukes, Iolaos, Prothous, Kometes, Ankaios, Epochos, Kastor, Amphiaraios, Hippothous and Peirithous). Furthermore, this paper tries to place these figures in the triangular field of the pediment and examines problems of composition.

The west pediment of the temple represented the battle between Telephos and Achilles on the plain of the river Kaïkos, according to the laconic note by Pausanias (8.45.7). The paper examines the problems of iconography and identification of the fragmentary material as well as the problem of the representation of Athena, Herakles and Dionysos in the pedimental composition, on the basis of the myth and the local cult.

Finally, the paper examines the akroteria of the temple in relation to the subject-matter of the pedimental compositions.

Προβλήματα αναπαράστασης των αετωματικών συνθέσεων και των ακρωτηρίων του ναού της Αθηνάς Αλέας στην Τεγέα

Η παρούσα ανακοίνωση διαπραγματεύεται τα εικονογραφικά προβλήματα των δύο σημαντικότερων συνθέσεων του Παρίου γλύπτη Σκόπα, των αετωματικών γλυπτών του ναού της Αθηνάς Αλέας στην Τεγέα (345-335 π.Χ.). Η αναπαράσταση των εναετίων συνθέσεων του ναού αυτού είναι, συνάμα, από τα πιο αμφιλεγόμενα θέματα της πλαστικής του 4ου αι. π.Χ. και απασχολεί την έρευνα από τα τέλη του 19ου αιώνα.

Το ανατολικό αέτωμα του ναού απεικόνιζε τη θήρα του Καλυδωνίου κάπρου (Παυσ. 8.45.6-7) με πρωταγωνιστική μορφή την Αταλάντη, την κατεξοχήν ηρώίδα της Τεγέας. Εξετάζεται το κείμενο του Πausανία, το οποίο είναι από τις πιο λεπτομερειακές περιγραφές του περιηγητή για εναέτιες συνθέσεις, σε σχέση με το διασωθέν υλικό και γίνεται προσπάθεια ταύτισής του με τις μορφές, τις οποίες αναφέρει ο Πausανίας (Αταλάντη, Μελέαγρος, Θησεύς, Τελαμών, Πηλεύς, Πολυδεύκης, Ιόλαος, Πρόθους, Κομήτης, Αγκαίος, Έποχος, Κάστωρ, Αμφιάραος, Ιππόθους και Πειρίθους). Επίσης, γίνεται προσπάθεια ένταξης αυτών των μορφών στον τριγωνικό χώρο του αετώματος και εξετάζονται προβλήματα σύνθεσης.

Το δυτικό αέτωμα του ναού απεικόνιζε τη μάχη ανάμεσα στον Τήλεφο και τον Αχιλλέα στην πεδιάδα του ποταμού Καΐκου, σύμφωνα με τη λακωνική αναφορά του Πausανία (8.45.7). Εξετάζονται τα προβλήματα εικονογραφίας και ταύτισης του αποσπασματικώς διασωθέντος υλικού καθώς και το πρόβλημα της απεικόνισης της Αθηνάς, του Ηρακλή και του Διονύσου στην αετωματική σύνθεση με βάση τον μύθο και την εγχώρια λατρεία.

Τέλος, εξετάζονται τα ακρωτήρια του ναού σε σχέση με το περιεχόμενο των εναετίων συνθέσεων.

SPYROS MOSCHONAS*

The Artistic Collection of the Ministry of Education, Lifelong Learning and Religious Affairs

In September 2003 the Company of Artistic Studies started discussing with the Ministry of Education the prospect of studying and publishing the Ministry's artistic collection. After the proposal was approved, the collection was registered, each artwork being located, described and identified. The research was further elaborated with a study of the archives. The Company of Artistic Studies aimed to investigate and record the actual way that the Ministry's collection was created. In this respect, issues such as the artworks bought from certain art exhibitions and the consequent significance of this practice in the artistic community - especially during the 1930's and the years that followed the Greek Civil War (1946-1949) - were inquired. Respectively, the research also focused on the Pan-Hellenic State Art Exhibition, which was constituted by the Ministry of Education in 1938 to soon become a contrivance of the State in its effort to intervene in the artistic matters, turning to the main source of State purchases. However, the Ministry never intended to found an artistic collection *per se*. The archives provide clear evidence that the state policy aimed to distribute the artworks to public corporations, such as the National Gallery and other ministries, as well to peripheral regions, through the donation to civic galleries.

This paper for the first time partially presents the artistic collection of the Ministry of Education along with some of the key results of the research; respectively, a collective volume is about to be published.

Η συλλογή έργων τέχνης του Υπουργείου Παιδείας, δια Βίου Μάθησης και Θρησκευμάτων

Τον Σεπτέμβριο του 2003 η Εταιρεία Εικαστικών Μελετών ξεκίνησε επαφές με την ηγεσία του Υπουργείου Παιδείας για τη μελέτη και τη δημοσίευση της συλλογής έργων τέχνης του Υπουργείου. Εφόσον δόθηκε η σχετική έγκριση, προχώρησε η διαδικασία καταγραφής του υλικού με τον εντοπισμό, τη φυσική περιγραφή και ταύτιση των έργων. Την επιτόπια έρευνα ακολούθησε εκτενής αρχειακή μελέτη. Στόχος της Εταιρείας ήταν να τεκμηριωθεί ο τρόπος σύστασης της συλλογής: δηλαδή από ποιες εκθέσεις και τι είδους έργα αγόραζε το Υπουργείο και, κατ' επέκταση, τι σήμαινε αυτό για την καλλιτεχνική ζωή του τόπου, ιδίως κατά τον μεσοπόλεμο και τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες. Στο πλαίσιο αυτό, η έρευνα επεκτάθηκε στον θεσμό της Πανελληνίας Κρατικής Έκθεσης, που συστάθηκε το 1938 από το Υπουργείο Παιδείας, σύντομα αναδείχθηκε σε μέσο ουσιαστικής παρέμβασης της Πολιτείας στα εικαστικά ζητήματα και αποτέλεσε την κύρια δεξαμενή από την οποία αγόραζε το Κράτος εικαστικά έργα. Ωστόσο, το Υπουργείο δεν στόχευε ποτέ να συγκροτήσει μια καλλιτεχνική συλλογή προς όφελός του. Το τελευταίο σκέλος της έρευνας κατέδειξε ότι πάγια πολιτική του ήταν η διανομή των αγορασθέντων έργων σε δημόσιους φορείς, όπως η Εθνική Πινακοθήκη ή άλλα υπουργεία, αλλά και η διασπορά των έργων στην περιφέρεια, μέσω της «προικοδότησης» περιφερειακών πινακοθηκών.

Στην παρούσα ανακοίνωση παρουσιάζεται για πρώτη φορά μέρος από την συλλογή έργων τέχνης του Υπουργείου Παιδείας, καθώς και ορισμένα πορίσματα της έρευνας, καθώς επίκειται η δημοσίευση του υλικού, μέσω ενός συλλογικού τόμου.

Dressing Accessories from Frankish Sites of the Elis Region

The presentation focuses on a series of metal objects originating from excavations of Frankish sites in the Elis region; the material forms part of a PhD thesis undertaken at the University of Athens¹.

The quantity and the types represented in this material are directly linked to the spectrum of the field work carried out by the 6th Ephorate of Byzantine Antiquities as part of the restoration and enhancement of two major centres of the principality of Achaia (1209-1230), namely the castles of Clarentza and Chlemoutzi. Sporadic finds are also linked to a number of other medieval settlements (Haghia Sophia in Andravida, the Vlacherna monastery, Haghios Nikolaos at Zourtsa).

The castles of Clarentza and Chlemoutzi were constructed *ex novo* and became the leading seats of Frankish Rule in Peloponnese. The castle of Chlemoutzi, constructed up to 1223, was both a princely residence as well as the symbol of the principality located at the centre of Villehardouin family dominions. On the other hand, the medieval settlement of Clarentza, founded shortly after the mid-thirteenth century, became the main commercial harbour of the principality.

Buckles, smaller clasps and hooks, buttons and pins derive primarily from the systematic excavation of burial groups investigated at the ruins of the city's Cathedral, the gothic church of St Francis which was located at the north-east sector of the "bourgos". Moreover, similar objects come from the excavation of a ceramic cesspit found in the south tower of the east gate complex, as well as from the castle's inner ward. Four trenches dug in Chlemoutzi's inner ward courtyard proved of special interest, being dated to the 13th-14th century on account of their rich ceramic material.

The study of the buckles and the other equipment, albeit being simple and relatively undemanding artifacts, may lead to important conclusions for their typology, the raw materials and their usage in relation to the archaeological context and the historic conditions of the period.

¹ PhD thesis title: 'The testimony of the metal objects from the castles of Clarentza and Chlemoutzi. Aspects of the everyday life of Franks of the principality of Achaia'.

Στοιχεία ένδυσης από φραγκικές θέσεις του νομού Ηλείας

Στην παρούσα ανακοίνωση παρουσιάζονται μεταλλικά αντικείμενα που προέρχονται από ανασκαφές σε φραγκικές θέσεις του νομού Ηλείας και μελετώνται στα πλαίσια εκπόνησης διδακτορικής διατριβής από το Πανεπιστήμιο Αθηνών².

Ο αριθμός και το είδος των ευρημάτων καθορίστηκε από το εύρος των ανασκαφών της 6^{ης} Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων που έγιναν στο πλαίσιο προγραμμάτων αναστήλωσης και ανάδειξης των δυο πιο σημαντικών βάσεων του Πριγκιπάτου της Αχαΐας (1209-1430), των κάστρων Γλαρέντζας και Χλεμούτσιου. Σποραδικά ευρήματα συνδέονται και με άλλες μεσαιωνικές θέσεις (Αγία Σοφία Ανδραβίδας, Μονή Βλαχέρνας, Άγιος Νικόλαος Ζούρτσας).

Τα κάστρα Γλαρέντζα και Χλεμούτσι κτίστηκαν από την αρχή και αποτέλεσαν τις πιο σημαντικές βάσεις των Φράγκων κατακτητών της Πελοποννήσου. Το κάστρο Χλεμούτσι, κτισμένο ως το 1223, λειτούργησε ως πριγκιπική κατοικία αλλά και ως σύμβολο του πριγκιπάτου στο κέντρο της επικράτειας της ιδρυτικής οικογένειας των Βιλλεαρδουίνων, ενώ ο μεσαιωνικός οικισμός της Γλαρέντζας, που ιδρύθηκε λίγο μετά τα μέσα του 13^{ου} αιώνα, εξελίχθηκε στο σημαντικότερο εμπορικό λιμάνι του πριγκιπάτου.

Πόρπες ζώνης, μικρότερες αγκράφες και γαντζάκια, κομβία, καρφίτσες και περόνες προέρχονται κατεξοχήν από τη συστηματική ανασκαφή των ταφικών συνόλων που εντοπίστηκαν στα ερείπια του μεγάλου καθεδρικού ναού της Γλαρέντζας, που ταυτίζεται με τη γοθτική εκκλησία του Αγίου Φραγκίσκου στο ΒΑ τμήμα του βούργου. Δευτερευόντως παρόμοια αντικείμενα βρέθηκαν σε αποθέτη κεραμικής που ανασκάφτηκε σε δωμάτιο του νότιου πύργου της ανατολικής πύλης της πόλης, καθώς και στον εσωτερικό της περίβολο. Από το Χλεμούτσι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες αποδείχτηκαν τέσσερις τομές στον αύλειο χώρο του εσωτερικού περιβόλου, που χρονολογούνται με βάση τα άφθονα όστρακα κεραμικής στον 13^ο- 14^ο αιώνα.

Μολονότι οι πόρπες και τα άλλα εξαρτήματα αντιστοιχούν σε απλούς τύπους χωρίς ιδιαίτερες κατασκευαστικές απαιτήσεις, ενδιαφέροντα στοιχεία προκύπτουν για τη τυπολογία, τα υλικά κατασκευής και τη χρήση τους σε συνάρτηση με το περιβάλλον εντοπισμού τους.

² Ο τίτλος της διατριβής είναι: «Η μαρτυρία των μεταλλικών αντικειμένων από τα κάστρα Γλαρέντζα και Χλεμούτσι. Όψεις της ζωής των Φράγκων του Πριγκιπάτου της Αχαΐας».

**“Is the Parthenon white?”
The Perception of the Ancient Painted Decoration of the Acropolis’
Classical Buildings by Contemporary Visitors**

The study of the painted decoration of the ancient Greek architecture began as early as the 18th c. and continued more systematically during the next century. Foreign travelers and architects studied the colours of the Italian buildings and by the end of 18th – beginning of 19th c., they began visiting Greece and studying the buildings as well. Among others, they sketched the architectural remnants and used them as models for their architectural compositions, giving birth to the unique architectural style of the *Athenian Neoclassicism*.

The scale and the polychromy of the ancient Greek monuments were the main axes of the drawings for the new public buildings with rich painted decoration, during the first two periods of the Athenian Neoclassicism (e.g. the National Library, the Old University and the Academy of Athens’ building). These drawings were also greatly influenced by the classical buildings of the Acropolis.

Nowadays, the original colours of the ancient architecture, that were used as models for most of the important public buildings of the newly established Greek State, have almost completely disappeared and the few remaining on the marble surfaces are easily discernible. This fact, together with the absence of documentation of the preserved colours and the general glorification of the modern “whiteness” of the pentelic marble, urged me to research whether the contemporary visitor of the Acropolis is aware of the earlier architectural polychromy.

For that purpose, a visitors’ survey was conducted on site by the author, using questionnaires and having as a main research target the documentation of the relevant information that visitors can get before and during a visit on the Acropolis, whether they would wish to be informed about it and by what means that could be accomplished. The results of the visitors’ survey are being presented in the present poster.

**«Είναι ο Παρθενώνας λευκός;»
Η πρόσληψη του αρχαίου γραπτού διακόσμου των κλασικών
οικοδομημάτων της Ακρόπολης από το σύγχρονο επισκέπτη**

Η μελέτη του γραπτού διακόσμου της αρχαίας ελληνικής αρχιτεκτονικής ξεκίνησε δειλά το 18^ο και συστηματοποιήθηκε κυρίως τον επόμενο αιώνα. Ξένοι περιηγητές και φιλόδοξοι αρχιτέκτονες μελετούν και αποτυπώνουν τα χρώματα, αρχικά, των οικοδομημάτων της Ιταλίας, ενώ στην Ελλάδα φτάνουν κυρίως κατά τη μετάβαση στο 19^ο αι. Σχεδιάζουν τα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα, μετατρέποντάς τα συχνά σε πρότυπα για νέες αρχιτεκτονικές συνθέσεις και δημιουργώντας, έτσι, ένα μοναδικό στην περιοχή της Αθήνας αρχιτεκτονικό στυλ, τον *Αθηναϊκό Νεοκλασικισμό*. Η υιοθέτηση της κλίμακας και της τολμηρής πολυχρωμίας των αρχαιοελληνικών προτύπων απετέλεσαν τους βασικούς άξονες του σχεδιασμού δημόσιων, ως επί το πλείστον, κτηρίων με πλούσιο χρωματικό διάκοσμο, κατά την πρώιμη φάση και την περίοδο ακμής του (π.χ. Αθηναϊκή Τριλογία). Οι επιρροές που δέχτηκαν τα νέα οικοδομήματα στη μορφολογία και την πολυχρωμία των διαφόρων μορφών τους από τα κλασικά μνημεία της αθηναϊκής Ακρόπολης είναι έντονες και πολυάριθμες.

Ο πλούσιος αυτός γραπτός διάκοσμος στα αρχαία αρχιτεκτονικά μέλη που απετέλεσε το υπόβαθρο για τη δημιουργία σημαντικών κτηρίων μετά την ίδρυση του νέου Ελληνικού κράτους σήμερα έχει σχεδόν πλήρως εξαφανισθεί, ενώ τα λίγα σωζόμενα κατάλοιπα δεν είναι ορατά από απόσταση. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την απουσία σύγχρονης χαρτογράφησης των γραπτών καταλοίπων και την ευρεία εξύμνηση της νεωτερικής ‘λευκότητας’ του πεντελικού μαρμάρου των μνημείων της κλασικής Ακρόπολης, οδήγησε στο ερευνητικό ερώτημα του κατά πόσο ο σημερινός επισκέπτης του λόφου γνωρίζει για την πολυχρωμία των κτηρίων του. Για το σκοπό αυτό, διεξήχθη δειγματοληπτική έρευνα στον αρχαιολογικό χώρο από τη γράφουσα, με χρήση ερωτηματολογίων, με βασικούς στόχους την καταγραφή της πληροφόρησης που έχει ο επισκέπτης γύρω από την πολυχρωμία των οικοδομημάτων της Ακρόπολης πριν και κατά τη διάρκεια της περιήγησής του στο χώρο, εάν επιθυμεί να ενημερώνεται σχετικά και με ποιούς τρόπους θα μπορούσε να γίνει αυτό. Τα αποτελέσματα της έρευνας κοινού παρουσιάζονται στο poster αυτό.

KONSTANTINA NTAKOLIA*

**The Participation of Pavlos Mathiopoulos
in the Illustration of the Novel “The Miserables of Athens”**

Subject of this paper is the presentation of three illustrations that Pavlos Mathiopoulos had created for the novel of Ioannis Kondilakis’s, *The Miserables of Athens*. In this first illustrated book published in Athens, the painter, although very young, contributed to the work along with other important artists, as Niki-foros Lytras, Konstantinos Volanakis and Petros Roumbos. The images of Mathiopoulos, which date from 1895, are distinguished by their impressionistic style and are early examples —signed and dated— of the technique he was to follow throughout his entire artistic career.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΝΤΑΚΟΛΙΑ*

**Η συμμετοχή του Παύλου Μαθιόπουλου
στην εικονογράφηση του μυθιστορήματος «Οι Άθλιοι των Αθηνών»**

Θέμα της ανακοίνωσης αποτελεί η παρουσίαση των τριών εικόνων που πραγματοποίησε ο Παύλος Μαθιόπουλος για το μυθιστόρημα του Ιωάννη Κονδυλάκη *Οι Άθλιοι των Αθηνών*. Στο πρώτο εικονογραφημένο βιβλίο που κυκλοφόρησε στην Ελλάδα, ο ζωγράφος συμμετείχε, αν και νεότατος, μαζί με άλλους σημαντικούς καλλιτέχνες, όπως τον Νικηφόρο Λύτρα, τον Κωνσταντίνο Βολανάκη, τον Πέτρο Ρούμπο. Οι εικόνες του Π. Μαθιόπουλου, οι οποίες χρονολογούνται το 1895, ξεχωρίζουν για το ιμπρεσιονιστικό ύφος τους και αποτελούν πρώιμα ενυπόγραφα και χρονολογημένα δείγματα της τεχνοτροπίας του, την οποία δεν θα μεταβάλει καθ' όλη τη διάρκεια της πορείας του.

OLGA PALAGIA

**The Impact of Macedon on the Art of Central Asia
and the Transmission of the Image of Alexander the Great in Bactria**

This paper examines the impact of Macedon on the art of Central Asia after the conquests of Alexander the Great. Greek sculptural types are represented by the lion of Ecbatana (which is here interpreted as a memorial to Hephaestion) and by a copy of Lysippos' Herakles Epitrapezios found in Nineveh. It also discusses the influence of Alexander the Great's numismatic portraiture on coin types, finger rings and metalwork produced in Hellenistic Bactria. We suggest that the so-called Porus medallions which were probably minted by Alexander himself in Babylon towards the end of his life document his new hairstyle of long flowing locks that are echoed in art works of Central Asia.

**Μακεδονικές επιδράσεις στην τέχνη της κεντρικής Ασίας
και ο απόηχος της εικονογραφίας του Μεγάλου Αλεξάνδρου
στη Βακτριανή**

Η παρούσα ανακοίνωση εξετάζει τις καλλιτεχνικές επιπτώσεις της μακεδονικής κυριαρχίας στην κεντρική Ασία μετά τις κατακτήσεις του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Επισημαίνεται η παρουσία μορφών της ελληνικής τέχνης όπως ο επιτύμβιος λέων των Εκβατάνων (που εδώ αποδίδεται σε κενοτάφιο του Ηφαιστίωνα) και το αντίγραφο του Ηρακλή Επιτραπέζιου του Λυσίππου που βρέθηκε στη Νινευή. Επίσης αναλύεται η επίδραση της εικονογραφίας του Μεγάλου Αλεξάνδρου στα νομίσματα, τη σφραγιδογλυφία και τη μεταλλοτεχνία της Βακτριανής των ελληνιστικών χρόνων. Διατυπώνεται η υπόθεση ότι τα λεγόμενα μετάλλια του Πώρου τα οποία πιθανόν οφείλονται στον ίδιο τον Αλέξανδρο, αποτελούν τεκμήριο ότι προς το τέλος της ζωής διατηρούσε μακριά κόμη που έπεφτε στους ώμους και ότι σώζονται απόηχοι αυτής της εικόνας στην κεντρική Ασία.

A Hydraulic Structure of the Early Venetian Period at Epano Kastro (Upper Castle) of Andros and Relative Structures in Medieval Settlements

Epano Kastro (Upper Castle) or Kastro of Faneromeni in southern Andros is one of the three castles built by the Venetians after conquering the island at the beginning of the 13th century. Archaeological research is carried out in the site since 2004, under the direction of Heleni Deliyanni-Doris (Assistant Professor of Byzantine Archaeology) with the permission of the 2nd Ephorate of Byzantine Antiquities and the support of the local Municipality of Korthion.

On the north-east edge of the fortified settlement, in front of the donjon that occupies the hill-top, a strong stone-built structure, measuring 10.50x9.20 m. is found, preserved until floor-level of the interior. This structure is irregular in shape, only one of its sides being straight, and appears adjusted to the adjacent sloping natural bedrock. Large semi-carved lime-stones and mortar were used in the construction of the surrounding walls, whose width is 1.60 m. At the bottom a heavily inclined floor (inclination 14%) running south-westwards is carefully laid; consecutive layers of slab-stones and reused mud-bricks and tiles were connected with mud, mortar and hydraulic plaster. The considerable amount of murex purple mixed with the reddish plaster of the layer underneath the floor's surface is of special interest; it may be related to the production of coloured silk textiles that flourished on the island, often mentioned in written sources.

The exact position and shape of the construction under question allows its identification as an open water collector, created to gather and diffuse the rainwater to the castle's two large cisterns, which lie on a lower level. Such structures are to be found in fortified settlements of the Frankish and later periods (*e.g.* in Santomeri of Eleia, Mani, Monemvasia, Megalo Kastro at the Chora of Kalymnos and others). The Epano Kastro water collector can be dated in the early 13th century, as part of the works undertaken by the Venetians during their first occupation of the site. At a later stage, it was abandoned and to some extent demolished; only its floor was reused as a pedestal to erect small single-room houses.

**Μια υδραυλική κατασκευή της πρώιμης βενετικής περιόδου
στο Επάνω Κάστρο της Άνδρου και αντίστοιχες εγκαταστάσεις
σε μεσαιωνικούς οικισμούς**

Ο ερειπιώνας του Επάνω Κάστρου ή Κάστρου της Φανερωμένης στη νότια Άνδρο, ενός από τα τρία οχυρά που ίδρυσαν οι Ενετοί στο νησί κατά τις αρχές του 13ου αιώνα, ερευνάται συστηματικά από το 2004 υπό τη διεύθυνση της επίκουρης καθηγήτριας Βυζαντινής αρχαιολογίας κ. Ελένης Δεληγιάννη-Δωρή, με την άδεια της 2ης Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων και τη συμπαράσταση του Δήμου Κορθίου.

Στο βορειανατολικό άκρο του οχυρωμένου οικισμού, πριν από το ακροπύργιο που καταλαμβάνει το υψηλότερο σημείο του, εντοπίστηκε μία στιβαρή κατασκευή από λιθοδομή, μέγιστων διαστάσεων 10,50X9,20 μ., σωζόμενη μέχρι το επίπεδο του εσωτερικού δαπέδου της. Πρόκειται για κτίσμα ακανόνιστου σχήματος, με μία μόνον ευθεία πλευρά, το οποίο είχε προσαρμοστεί στον επικλινή φυσικό βράχο που προβάλλει στη συγκεκριμένη θέση. Οι περιμετρικοί τοίχοι είχαν πάχος 1,60 μ. και ήταν κατασκευασμένοι από μεγάλους ημικατεργασμένους ασβεστόλιθους με ισχυρό συνδετικό κονίαμα. Στο εσωτερικό βρέθηκε δάπεδο με έντονη κλίση (14%) προς τα νοτιοδυτικά, ιδιαίτερα επιμελημένης κατασκευής από επάλληλες στρώσεις εναλλασσόμενων πλακοειδών λίθων, οπτοπλίνθων και κεραμίδων σε δεύτερη χρήση, με συνδετικό υλικό από λασπόχωμα, λευκό κονίαμα και κουρασάνι. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η προτελευταία από την επιφάνεια στρώση κονιάματος, που περιέχει πλήθος όστρεα πορφύρας, προερχόμενα ίσως από την παραγωγή μεταξωτών υφασμάτων στο νησί.

Με βάση τη θέση και τη μορφή του, το κτίσμα αναγνωρίζεται ως ανοικτός υδατοσυλλέκτης, που πιθανότατα συγκέντρωνε και διοχέτευε όμβρια ύδατα προς τις δύο μεγάλες κινστέρνες του Κάστρου, οι οποίες σώζονται σε χαμηλότερο επίπεδο. Κατασκευές αυτού του είδους απαντούν σε οχυρωμένους οικισμούς της Φραγκοκρατίας και μεταγενέστερα (Σαντομέρι Ηλείας, Μάνη, Μονεμβασιά, Μεγάλο Κάστρο Χώρας Καλύμνου κ.ά.). Ο υδατοσυλλέκτης του Επάνω Κάστρου μπορεί να χρονολογηθεί στις αρχές του 13ου αι. και να ενταχθεί στα έργα που πραγματοποίησαν οι Ενετοί κατά την αρχική εγκατάστασή τους στο χώρο. Αργότερα φαίνεται ότι περιέπεσε σε αχρηστία και λιθολογήθηκε, με εξαίρεση το ισχυρό δάπεδο, που χρησίμευσε ως βάση για την οικοδόμηση μικρών μονόχωρων κατοικιών.

YIANNIS PAPADATOS

**Mortuary Practices and Cultural Identity in Prepalatial Crete:
New Evidence from the Study of the Minoan Cemetery at Livari,
East Crete**

Some of the most important problems in the study of mortuary practices in Prepalatial Crete (3.200-1.900 B.C.) are the extensive looting of the cemeteries and their prolonged use for centuries and for hundreds of burials. Moreover, most of these cemeteries were excavated before the 1980s following old methods of collecting and recording the archaeological evidence.

For the above reasons, the recent excavation and study of the unlooted cemetery at Livari, east Crete allows the reconsideration of some issues concerning the Prepalatial mortuary practices. Furthermore, significant information can be inferred from the fact that the people of Livari, despite the poor, arid and remote location of the settlement, had direct or indirect contacts with distant areas within and beyond Crete, namely north and south central Crete and the Cyclades.

The above evidence constitutes the basis for a discussion about the cultural identity of the people of Livari, as this was expressed in the mortuary practices and the material culture found in the cemetery.

Ταφικές πρακτικές και πολιτισμική ταυτότητα στην Προανακτορική Κρήτη: νέα δεδομένα από τη μελέτη του μινωικού νεκροταφείου στο Λιβάρι Λασιθίου

Μερικά από τα βασικότερα προβλήματα της μελέτης των ταφικών εθίμων στην Προανακτορική Κρήτη (3.200-1.900 π.Χ.) είναι η εκτεταμένη σύληση των νεκροταφείων και η μακρόχρονη χρήση τους για πολλούς αιώνες και για εκατοντάδες ενταφιασμούς. Σε αυτά θα πρέπει να προστεθεί επίσης και το γεγονός ότι στη συντριπτική πλειονότητά τους έχουν ανασκαφεί πριν τη δεκαετία του 1980 με παλαιές μεθόδους καταγραφής, αποτύπωσης και περισυλλογής των αρχαιολογικών δεδομένων.

Για τους παραπάνω λόγους η πρόσφατη ανασκαφή και μελέτη του ασύλητου Προανακτορικού νεκροταφείου στο Λιβάρι Λασιθίου, επιτρέπει την επανεξέταση και αναθεώρηση μερικών παγιωμένων αντιλήψεων για τα ταφικά έθιμα της περιόδου. Επιπλέον, σημαντικές πληροφορίες εξάγονται και από το γεγονός ότι οι κάτοικοι του Λιβαρίου, παρά το φτωχό, άγονο και δυσπρόσιτο χαρακτήρα της περιοχής, είχαν αναπτύξει άμεσες ή έμμεσες επαφές με μακρινές περιοχές εντός και εκτός Κρήτης, και πιο συγκεκριμένα με τη νότια και τη βόρεια κεντρική Κρήτη αλλά και με τις Κυκλάδες.

Τα παραπάνω δεδομένα εξετάζονται κάτω από το πρίσμα της πολιτισμικής ταυτότητας των κατοίκων του Λιβαρίου και του τρόπου με τον οποίο αυτή εκφραζόταν στα ταφικά έθιμα και στον υλικό πολιτισμό που βρέθηκε στο νεκροταφείο.

Kotroni at Kapandriti in Attika: Five-Year Assessment, 2005-2009

The Department of Archaeology and History of Art of the University of Athens undertook, within the frame of a five-year programme, a field survey during the years 2005-2007 and an excavation during the years 2008-2009 on the hill Kotroni at Kapandriti in Attika. The hill Kotroni is situated at a noticeable and strategic location in the plain between the modern town of Kapandriti and the lake of Marathon. Earlier research of the last century has already proved that the hill was in constant use during the prehistoric and classical times. The hill was considered to be ancient Aphidna, one of the five fortresses of classical Athens. The small modern church of Zoodohos Pighi is built on the top of the hill on the spot of another small church of probably Post-Byzantine period.

The aim of this paper is to present the work undertaken during the years 2005-2009. First, between the years 2005-2007 a field survey was undertaken (based on topographical grid) on the levelled top of the hill as well as at an area on the east where part of a wall was seen. As a result of the field survey, a large amount of finds has been collected among which tiles, prehistoric and classical pottery, obsidian and bones occur in abundance.

During the years 2008-2009 an excavation was undertaken on the east of the top of the hill where a semi-circular tower was revealed constituting a part of a fortification wall which we excavated to a certain length northwards and southwards. The fortification wall in all probability encircled most of the perimeter of the top of the hill. We are now certain that the hill Kotroni is of great importance and it may prove in the future to be ancient Aphidna. The continuation of the excavation twofold, first following the perimeter of the top of the hill and secondly entering inside the wall, will clarify the exact role and function of that important hill. The pottery sherds, some of which with interesting decoration, collected inside of the fortification wall, belong mainly to the Archaic period.

Κοτρώνι Καπανδριτίου Αττικής : Απολογισμός πενταετίας 2005-2009

Ο Τομέας Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης του Πανεπιστημίου Αθηνών στα πλαίσια πενταετούς προγράμματος πραγματοποίησε τρία χρόνια επιφανειακή έρευνα (2005-2007) και δύο χρόνια ανασκαφή (2008-2009) στο λόφο Κοτρώνι Καπανδριτίου Αττικής. Ο λόφος Κοτρώνι κατέχει περίοπτη και στρατηγική θέση στην πεδιάδα μεταξύ του σημερινού Καπανδριτίου και της λίμνης του Μαραθώνα. Παλαιότερες έρευνες του προηγούμενου αιώνα είχαν αποδείξει τη συνεχή παρουσία του κατά τους προϊστορικούς και κλασικούς χρόνους κατά τους οποίους μάλιστα ταυτίστηκε με την αρχαία Άφιδνα. Στην κορυφή του λόφου έχει ανεγερθεί ναύδριο της Ζωοδόχου Πηγής στη θέση αντιστοιχού πιθανώς των Μεταβυζαντινών χρόνων.

Σκοπός της ανακοίνωσης είναι η παρουσίαση των εργασιών κατά την πενταετία 2005-2009. Μεταξύ των ετών 2005-2007 πραγματοποιήθηκε βάσει τοπογραφικής αποτύπωσης επιφανειακή έρευνα σε όλη την κορυφή του λόφου και σε περιοχή στα ανατολικά της όπου ήταν εμφανής η παρουσία τμήματος τείχους. Το υλικό που συγκεντρώθηκε περιλάμβανε κεραμίδια και σημαντικό αριθμό προϊστορικής και κλασικής κεραμικής, καθώς και άλλα ευρήματα, όπως οψιανό, οστά κ.α.

Κατά τα έτη 2008-2009 πραγματοποιήθηκε στα ανατολικά της κορυφής του λόφου ανασκαφή, η οποία αποκάλυψε κυκλικό πύργο που αποτελούσε τμήμα τείχισης που παρακολουθήθηκε προς Β. και προς Ν. Η ανασκαφή απέδειξε ότι υπήρχε οχύρωση που περιέβαλλε μεγάλο τμήμα της περιμέτρου της κορυφής του λόφου. Ευρισκόμαστε πλέον με βεβαιότητα σε ένα οχυρωμένο λόφο, πιθανώς την αρχαία Άφιδνα. Η συνέχιση της ανασκαφής κατά μήκος της περιμέτρου της κορυφής του λόφου και στο εσωτερικό του τείχους θα διασαφηνίσει τον ακριβή ρόλο του σημαντικού αυτού λόφου. Η κεραμική από το τείχος προέρχεται από αγγεία κυρίως των Αρχαϊκών χρόνων, πολλά με ενδιαφέρουσα διακόσμηση.

GEORGE PAPATHEODOROU[#], MARIA GERAGA[#], ELENI MANTZOURANI

Palaeogeographic Reconstruction of Neapolis Bay (S.E. Peloponnese) Using Marine Remote Sensing Techniques: Preliminary Results

The palaeoclimatic evolution over the last 20000yrs caused significant changes to sea level and thus to coastal palaeogeography. At 20000yrs BP, during the last glacial maximum (LGM) the sea level was about 120m below the present level, exposing large areas of land. The climatic improvement and the melting of the ice sheets which followed, provoked the rise of the sea level and the submersion of the coastal low lands. The rise was rapid but pulsating. Short term cold events (stadials) seem to have caused still-stands which resulted in the formation of a series of palaeoshorelines. In littoral environments with limited sediment supply, the still stands are imprinted as geomorphologic features, usually scarps, palaeoshorelines and ridges. During prehistoric times coastal environments had hosted human settlements and thus the identification and the mapping of the coastal palaeogeography is of great importance to the archaeological studies.

In October 2010 a detailed marine remote sensing survey was carried out in the Neapolis Bay using a single beam echo-sounder, an 3.5kHz Geopulse sub-bottom profiler and an EG&G side scan sonar. A Hemisphere V100 GPS system with accuracy of about 2-3m was used for the navigation and the positioning. Preliminary examination of the 3.5 kHz profiles suggests that the limestone bedrock is covered by loose sediments with a thickness ranging from 1 to 6 m. The limestone bedrock surface reveals numerous small scarps which appear as sharp breaks in the overall slope gradient of the limestone surface. They can therefore be regarded as evidence of palaeoshoreline. Moreover, the combined interpretation of 3.5 kHz profiles together with the side scan sonar data showed morphological features on the seafloor related to submerged sand ridges. The collected data allow an accurate reconstruction of the coastal palaeogeography of the Neapolis Bay during ancient times.

**Παλαιογεωγραφική ανάπλαση του κόλπου της Νεάπολης
(Ν.Α. Πελοπόννησος) με μεθόδους θαλάσσιας γεωφυσικής
διασκόπησης: προκαταρκτικά αποτελέσματα**

Οι κλιματικές αλλαγές τα τελευταία 20000 χρόνια μεταξύ άλλων προκάλεσαν σημαντικές μεταβολές στη στάθμη της θάλασσας και συνεπώς μεταβολές στην παράκτια παλαιογεωγραφία. Στα 20000yrs BP, κατά τη διάρκεια του τελευταίου παγετώδους μεγίστου (LGM) η στάθμη της θάλασσας ήταν περίπου 120 μέτρα χαμηλότερα της σημερινής με αποτέλεσμα μεγάλες περιοχές του σημερινού πυθμένα να ήταν τότε χέρσος. Η τήξη των παγετώνων που ακολούθησε προκάλεσε άνοδο στη στάθμη της θάλασσας με αποτέλεσμα την επίκληση της θάλασσας στη χέρσο. Η άνοδος ήταν μεν γρήγορη αλλά χαρακτηριζόταν από σύντομα χρονικά διαστήματα στασιμότητας, πιθανώς λόγω επικράτησης σύντομων ψυχρών κλιματικών γεγονότων. Σε παράκτια περιβάλλοντα με περιορισμένη τροφοδοσία ιζημάτων είναι εύκολος ο εντοπισμός καταβυθισμένων παλαιοακτών ή και άλλων παράκτιων σχηματισμών (ράχων, θινών). Κατά τους αρχαίους χρόνους το παράκτιο περιβάλλον φιλοξενούσε ανθρώπινα καταλύματα και συνεπώς ο εντοπισμός και η αποτύπωση της παράκτιας παλαιογεωγραφίας είναι μεγάλης σημασίας για τις αρχαιολογικές έρευνες.

Τον Οκτώβριο του 2010, μια συστηματική θαλάσσια γεωφυσική έρευνα έλαβε χώρα στον κόλπο της Νεάπολης. Για την έρευνα αυτή χρησιμοποιήθηκε ένα μονοδεσμικό βυθόμετρο, ένας τομογράφος υποδομής πυθμένα τύπου 3.5kHz Geopulse και ένας ηχοβολιστής πλευρικής σάρωσης τύπου EG&G. Ο προσδιορισμός της θέσης του σκάφους έγινε με ένα σύστημα GPS Hemisphere V100 που δίνει ακρίβεια 2-3 μέτρων. Η ανάλυση και επεξεργασία των τομογραφιών 3.5 kHz έδειξε ότι ο πυθμένας συνίσταται από ένα επιφανειακό στρώμα (πάχους 1-6 μ.) χαλαρών ιζημάτων, το οποίο επικάθεται στο σκληρό υποβάθρο, που πιθανώς αντιστοιχεί στο αρχαίο χερσαίο παράκτιο τμήμα της περιοχής μελέτης. Στην επιφάνεια του σκληρού υποβάθρου εντοπίστηκε αριθμός μορφολογικών στοιχείων τα οποία παρουσιάζονται ως μικρές εγκοπές (scarps). Η συνδυαστική ερμηνεία των τομογραφιών και των ηχογραφιών έδειξε επιπλέον την παρουσία γεωμορφών, που πιθανώς αντιστοιχούν σε καταβυθισμένες παράκτιες ράχες. Τα γεωφυσικά δεδομένα επιτρέπουν την αξιόπιστη ανάπλαση της παράκτιας παλαιογεωγραφίας του κόλπου της Νεάπολης.

The Spectacle Buildings of the Eastern Empire in Late Antiquity

Public entertainment in Eastern Empire during Late Antiquity took place in theatres, stadia, hippodromes and amphitheatres. Stadion and theatre were tightly bonded to civic architecture in the East for centuries and were used in Late Antiquity either untouched or restored. Roman hippodrome and amphitheatre were imported in the Eastern civic environment after Roman conquests.

The main characteristic of spectacle buildings in the East is their multiple use during Late Antiquity. Lack of available space inside cities, enrichment of spectacles and performances of various kinds and of course financial problems were the main causes for this broadened use. Staging various events in spectacle buildings was an important breach between Late Antique practices and Greek classical tradition where each building had a very specific use. The changing process completed by the end of 2nd c. A.D. when Roman spectacles were already included in the agonistic programme of the festivals in the cities of the East. Archaeological research revealed the minor or major restorations that took place in the Classical and Hellenistic spectacle buildings in order to stage Roman spectacles such as chariot races, wild beasts and gladiatorial fights (*venationes* and *munera*). These restorations led to new architectural models which put together traditional Greek forms and Roman innovations.

The phenomenon of multiple use of spectacle buildings in the East had its impact to the relative terminology encountered in texts and inscriptions. The terms “theatron”, “amphitheatron”, “hippodromos” and “stadion” are used indiscriminately to describe all four architectural types.

Τα κτήρια των δημόσιων θεαμάτων στην Ανατολή κατά την ύστερη αρχαιότητα

Τα δημόσια θεάματα στην Ανατολή κατά την ύστερη αρχαιότητα λάμβαναν χώρα στα θέατρα, τα στάδια, τους ιπποδρόμους και τα αμφιθέατρα. Το στάδιο και το θέατρο, κτήρια αναπόσπαστα συνδεδεμένα με την αστική αρχιτεκτονική της Ανατολής από την κλασική αρχαιότητα, χρησιμοποιήθηκαν στην ύστερη αρχαιότητα είτε με τη μορφή που είχαν στην κλασική ή την ελληνιστική εποχή είτε, κυρίως, με τη μορφή που απέκτησαν μετά τις μετατροπές που υπέστησαν στη διάρκεια της ρωμαιοκρατίας. Ο ρωμαϊκός ιππόδρομος και το αμφιθέατρο εισήχθησαν στο αστικό περιβάλλον των πόλεων της Ανατολής μετά τη ρωμαϊκή κατάκτηση. Το κυριότερο χαρακτηριστικό των κτηρίων θεαμάτων της Ανατολής κατά την ύστερη αρχαιότητα είναι η διευρυμένη χρήση τους. Το φαινόμενο αυτό έχει τις πιο πιθανές αιτίες του τόσο στην έλλειψη επαρκών χώρων στον αστικό ιστό των πόλεων όσο και στον εμπλουτισμό του προγράμματος των εκδηλώσεων, σε σχέση με προγενέστερες εποχές, με τη συνύπαρξη ποικίλων δρώμενων. Σε αυτές τις αιτίες θα πρέπει να λάβουμε, βέβαια, σοβαρά υπόψη και τον οικονομικό παράγοντα. Η αποκοπή από την κλασική παράδοση, όπου ο προορισμός κάθε κτηρίου ήταν αυστηρά καθορισμένος, ολοκληρώθηκε, για τις περισσότερες πόλεις, μέσα στο 2ο αι. μ.Χ. και συνδέεται με το φαινόμενο της εδραίωσης των ρωμαϊκών θεαμάτων στην Ανατολή. Η ανασκαφική έρευνα τεκμηρίωσε τις μικρής ή ευρύτερης κλίμακας μετατροπές που υπέστησαν τα υπάρχοντα από το κλασικό και ελληνιστικό παρελθόν των πόλεων κτήρια θεαμάτων, προκειμένου να φιλοξενήσουν τα ρωμαϊκά θεάματα των αρματοδρομιών, των μονομαχιών και των θηριομαχιών. Οι διαφόρων ειδών μετατροπές οδήγησαν στη γένεση νεοφανών αρχιτεκτονικών τύπων στην Ανατολή, που προέκυψαν από τη μίξη των παραδοσιακών αρχιτεκτονικών μορφών της ελληνικής παράδοσης με τις νέες επινοήσεις του ρωμαϊκού πολιτισμού.

Το φαινόμενο της χρήσης των κτηρίων για φιλοξενία ποικίλων θεαμάτων αντανακλά και στην ορολογία που χρησιμοποιείται στις γραπτές πηγές και τις επιγραφές ήδη κατά την αυτοκρατορική περίοδο και συνεχίζεται στα κείμενα της ύστερης αρχαιότητας. Οι όροι, δηλαδή, «θέατρο» «αμφιθέατρο» «ιππόδρομος» ή «στάδιο» χρησιμοποιούνται χωρίς διάκριση για να περιγράψουν, κατά περίπτωση, και τα τέσσερα κτήρια.

The Painted Decoration of the Çarikli, Karanlik and Elmalı Kilise at Göreme Valley, Cappadocia. A Byzantine Painting Workshop? Some Remarks

The Column Churches, Çarikli, Karanlik and Elmalı Kilise, centrally located in the circus of the Open Air Museum at the Göreme Valley, comprise an important ensemble painted by a byzantine workshop in the second half of the 11th century.

Many common features are exhibited in the painted decoration of the three churches. Firstly, in the sanctuary, the scene of Deësis in the apse, the frontal bishops in the hemicycle and the figure of the Virgin Hodegetria, in the variant of Eleousa, in the prothesis, mark a common concept. Secondly, in the nave the scenes of the Nativity, the Baptism, the Transfiguration, the Raising of Lazarus, the Entry into Jerusalem, the Betrayal, the Crucifixion, the Marys at the Tomb and finally the Anastasis, are chosen on the grounds of a similar basis as well. Moreover, the distribution of the figures up in the domes and the vaults, occupied by the Pantocrator and the archangels, and in the arches and the lower zones of the walls, where saints portraits are represented, highlights the same overall organization.

As far as the painting is concerned, figures in all three churches share the same technical and stylistic principles and values, visible in the rendering of the faces, the proportion of the bodies, and the outlining of the draperies. Other common details are also evident in the compositional patterns, the background and the use of color. But, the most attractive feature is the stylistic evolution of the workshops' painters, discernible from their earliest work, namely the Çarikli Kilise to their latest one, the Elmalı Kilise. In all, this workshop, most probably regional, combines the knowledge of metropolitan cross-currents with local ones in a unique way, creating, thus, the characteristic style the painted decoration of the Column Churches displays.

**Ο τοιχογραφικός διάκοσμος των ναών Çarikli, Karanlik και Elmali Kilise στα Κόραμα της Καππαδοκίας.
Ένα βυζαντινό εργαστήριο ζωγραφικής; Μερικές παρατηρήσεις**

Στο κέντρο, σχεδόν, του σημερινού υπαίθριου μουσείου της κοιλάδας των Κοράμων βρίσκονται οι υπόσκαφοι ναοί Çarikli, Karanlik και Elmali Kilise. Οι ναοί «με τους κίονες», όπως είναι γνωστοί, συνιστούν ένα σύνολο με ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς τους έχει τοιχογραφήσει ένα εργαστήριο, που έδρασε στην περιοχή κατά το β΄ ήμισυ του 11^{ου} αιώνα.

Το εικονογραφικό τους πρόγραμμα περιλαμβάνει έναν μεγάλο σχετικά αριθμό σκηνών από τον Χριστολογικό κύκλο, δύο σκηνές μόλις από την Παλαιά Διαθήκη και μια λειτουργική σκηνή. Κοινές παραστάσεις επισημαίνονται στο χώρο του ιερού βήματος, όπου παριστάνεται η Δέηση και οι ιεράρχες, και η Παναγία Οδηγήτρια σε παραλλαγή της Ελεούσας, στο τεταρτοσφαίριο της πρόθεσης. Στο κλίτος οι κοινές σκηνές είναι η Γέννηση, η Βάπτιση, η Μεταμόρφωση, η Έγερση του Λαζάρου, η Βαΐοφόρος, η Προδοσία, η Σταύρωση, οι Μυροφόρες και η Εις Άδου Κάθοδος. Η ίδια ομοιότητα επισημαίνεται και στις επιλογές που αφορούν στην κόσμηση των θόλων με τον Παντοκράτορα και τις ουρανίες δυνάμεις, των εσωραχίων και των κάθετων επιφανειών των τοίχων με αγιολογικά πορτρέτα.

Η ομοιότητα στα τεχνικά και τεχνοτροπικά χαρακτηριστικά των προσώπων, των σωμάτων, των ενδυμάτων και των επιμέρους, σύνθεσης, τοπίου, χρώματος δεν αφήνουν περιθώρια για αμφισβήτηση της απόδοσης του συνόλου σε ένα εργαστήριο. Το πλέον ενδιαφέρον, όμως, στοιχείο είναι η δυνατότητα παρακολούθησης της διαμόρφωσης του καλλιτεχνικού ύφους από το πρωιμότερο μνημείο την Çarikli Kilise ως το υστερότερο, την Elmali. Σε κάθε περίπτωση, πάντως, επισημαίνονται οι εντόπιες καταβολές του συνεργείου που συνυφαίνει με ικανότατο τρόπο τις αισθητικές επιλογές μιας μητροπολιτικής στην καταγωγή τέχνης με την τοπική παράδοση, δημιουργώντας το μοναδικό ύφος από το οποίο χαρακτηρίζεται το ζωγραφικό έργο των ναών «με τους κίονες».

The Reliquary of the Pope Paschal I

The 9th century cruciform casket of the Pope Paschal I is preserved today in the Museo Sacro della Biblioteca Apostolica in the Vatican, Rome. It comes from the Treasure of the chapel Sancta Sanctorum in Lateran. Its dimensions are 0,294 length, 02.5m width and 0,10m height and it is made of gilded silver. The honorific inscription, in niello which surrounds the central scene on the lid, which reads *PASCHALIS EPISCOPUS PLEBI DEI FIERI IUSSIT*, links the object with the Pope Paschal I (817-824). The casket is decorated with relief scenes on all its outside surfaces, except for the base, among which, at the centre of the cross, a Communion of the Apostles, a scene with a liturgical content. Twelve episodes which follow the resurrection of the Christ decorate the vertical sides of the cross. The scene of the Communion of the Apostles is the earliest representation of the scene in the West. At that time, such scenes are absent from the East because of Iconoclasm. The beardless Christ behind the altar with the sacred vessels is surrounded by two Apostles. The Virgin is represented on the left hand side of the Christ, and Peter on the right. Two angels are flying on top of these figures of the Apostles. The Virgin Mary is interpreted as a symbol of the Church, whereas the figure of Peter is obviously related to the Church of Rome. The disposition of that scene in a central position and the fact that it is surrounded by the inscription indicate its particular importance within the iconographical programme of the object. Moreover, the representation of Christ beardless, the presence of Virgin Mary and the presence of Peter make the scene of the casket unique in the analyse of the theme of the Communion of the Apostles, the earliest representations of which date back to the 6th century.

Η σταυροθήκη του Πάπα Πασχάλη Α΄

Η σταυροθήκη του πάπα Πασχάλη Α΄, φυλάσσεται σήμερα στο Museo Sacro della Biblioteca Apostolica στην πόλη του Βατικανού στη Ρώμη. Προέρχεται από το Θησαυρό του παρεκκλησίου Sancta Sanctorum στο Λατερανό. Έχει διαστάσεις 0,294 μ. μήκος, 0,25 μ. πλάτος και 0,10 μ. ύψος και είναι κατασκευασμένη από επιχρυσωμένο άργυρο. Χρονολογείται στο πρώτο μισό του 9^{ου} αιώνα. Η αναθηματική επιγραφή σε νίελο που περιβάλλει την κεντρική παράσταση του καλύμματος, στην οποία αναγράφεται *PASCHALIS EPISCOPUS PLEBI DEI FIERI IUSSIT*, συνδέει το αντικείμενο με τον πάπα Πασχάλη Α΄ (817-824). Η σταυροθήκη διακοσμείται με ανάγλυφες παραστάσεις σε όλες τις εξωτερικές επιφάνειες, εκτός της βάσης που είναι ακόσμητη. Στο κάλυμμα απεικονίζονται πέντε επεισόδια με κατεύθυνση από την κορυφή του σταυρού στη βάση του, μεταξύ των οποίων στο κεντρο των κεραιών η Κοινωνία των Αποστόλων, παράσταση με λειτουργικό περιεχόμενο. Δώδεκα επεισόδια που ακολουθούν την Ανάσταση του Χριστού, διακοσμούν τις κάθετες πλευρές του σταυρού. Η παράσταση της Κοινωνίας των Αποστόλων είναι η παλαιότερη του θέματος στη Δύση. Την περίοδο αυτή απουσιάζουν αντίστοιχες παραστάσεις του θέματος από την Ανατολή, λόγω της Εικονομαχίας. Ο Χριστός αγένειος πίσω από την τράπεζα με τα ιερά σκεύη, πλαισιώνεται από δύο ομίλους Αποστόλων. Στα αριστερά του Χριστού παριστάνεται η Θεοτόκος και στα δεξιά ο Πέτρος. Πάνω από τις μορφές των Αποστόλων ίπτανται δύο άγγελοι. Η Θεοτόκος ερμηνεύεται ως σύμβολο της Εκκλησίας, ενώ η προβολή του Πέτρου σχετίζεται προφανώς με την εκκλησία της Ρώμης. Η τοποθέτηση της παράστασης σε κεντρική θέση και το γεγονός ότι περιβάλλεται από την αναθηματική επιγραφή, υποδεικνύουν την ιδιαίτερη σημασία της στο εικονογραφικό πρόγραμμα του αντικειμένου. Επιπλέον, η απεικόνιση του Χριστού αγένειου, η παρουσία της Θεοτόκου, και η προβολή του Πέτρου, καθιστούν την παράσταση της σταυροθήκης μοναδική στην εξέταση του θέματος της Κοινωνίας των Αποστόλων, οι παλαιότερες παραστάσεις της οποίας χρονολογούνται τον 6^ο αιώνα.

DIMITRIS PAVLOPOULOS

A Memorial, Two Sculptors: The Case of Itea Heroon

The Memorial of the Fallen Soldiers of Itea dates from 1952. It depicts a son who takes leave from his mother to serve in the army. This particular memorial is an unicum in modern Greek sculpture, as two important artists, George Zongolopoulos (1902-2004) and Achilleas Apergis (1909-1986), had cooperated—for the first and last time. Two other great personalities of Greek intellectual life, the archaeologist Christos Karouzos and the artist Spyros Vasiliou, supervised—on the basis of a submitted plan—the commission and the construction of the above Memorial. In addition, a special committee was set up to collect money for the payment of the fee to the two sculptors.

Ένα μνημείο, δύο γλύπτες: Η περίπτωση του Ηρώου Ιτέας

Το 1952 χρονολογείται το Ηρώο Πεσόντων Ιτέας. Πρόκειται για μαρμάρينو ανάγλυφο, το οποίο απεικονίζει μάνα να αποχαιρετά τον γιο της που φεύγει φαντάρος. Η ιδιαιτερότητα του συγκεκριμένου δημόσιου μνημείου έγκειται στο ότι συνιστά *unicum* για τη νεοελληνική γλυπτική, καθώς στην περίπτωση του συνεργάστηκαν —για πρώτη και τελευταία φορά!— δύο σημαντικοί καλλιτέχνες, ο Γιώργος Ζογγολόπουλος (1902-2004) και ο Αχιλλέας Απέργης (1909-1986). Τη βάση υποβληθέντος σχεδίου ανάθεση και την ανέγερση του ηρώου επέβλεψαν δύο άλλες σπουδαίες προσωπικότητες του πνευματικού κόσμου της νεότερης Ελλάδας, ο αρχαιολόγος Χρήστος Καρούζος και ο εικαστικός Σπύρος Βασιλείου, ενώ συγκροτήθηκε και ειδική επιτροπή που ανέλαβε να συγκεντρώσει το ποσόν της αμοιβής των δύο γλυπτών.

IRENE PEPPA-PAPAIOANNOU

**From the Old Collections of Coroplastic Art
in the Archaeological Museum of Piraeus**

The old collections of coroplastic art in the Archaeological Museum of Piraeus include clay figurines gathered from the end of the nineteenth century at the time when the Museum was established. They are recorded in the first catalogue by the archaeologist I. Dragatsis under the direction of V. Staïs, A. Keramopoulos and A. Philadelphus.

Seven of them belong to the A. N. Meletopoulos Collection that was gradually donated to the Museum from 1899 to 1945.

Of exceptional interest are some females protomes, an enthroned Kybele, small reliefs of hydria and torch bearing female figures, a miniscule figurine of Baubo (?), plastic vases, and a fragmentary rhyton of the Athenian potter Sotades.

**Από τις παλαιές συλλογές κοροπλαστικών έργων
του Αρχαιολογικού Μουσείου Πειραιώς**

Οι παλαιές συλλογές κοροπλαστικών έργων του Αρχαιολογικού Μουσείου Πειραιώς περιλαμβάνουν πήλινα ειδώλια τα οποία συγκεντρώθηκαν από της ιδρύσεως του Μουσείου στο τέλος του 19^{ου} αι. Έχουν καταγραφεί στα πρώτα ευρετήρια ως προσκτήματα του Μουσείου από τον αρχαιολόγο Ι. Δραγάτη επί της εποχής των εφόρων Β. Στάη, Α. Κεραμοπούλλου και Α. Φιλαδέλφεως.

Επτά από αυτά ανήκουν στη Συλλογή Α. Ν. Μελετοπούλου, η οποία δωρήθηκε σταδιακά στο Μουσείο από το 1899 μέχρι το 1945.

Εξαιρετικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν μερικές γυναικείες προτομές, μία ένθρονη Κυβέλη, μικρά ανάγλυφα γυναικείων μορφών με υδρίες και δάδες, μικροσκοπικό ειδώλιο Βαυβούς (;), πλαστικές λήκυθοι και ένα αποσπασματικό ρυτό του αθηναίου αγγειοπλάστη Σωτάδη.

Some Fresh Thoughts on the Use of the Minoan "Strainer"

The scope of this paper is to reexamine the use of one interesting ceramic type, which became especially popular during the Late Bronze Age, in Crete and some of the Aegean islands. This vessel is called in the bibliography a "strainer" or "strainer-pyxis" and is characterized by a usually spherical body with a restricted orifice to accept a small lid, a pierced interior partition and a hollow, conical or cylindrical, foot, which appears to function as a support placed on level surfaces.

Various views have been expressed up to date on the possible function of these vessels: that they had been used as a kind of "sponge-holders", or incense-burners, or ceremonial vessels or, finally, as receptacles for foods which were to be consumed shortly. According to the most recent and presently prevalent interpretation, these pots have been used in the perfume manufacture; however, the precise way in which the type had been implicated to this industry remains unclear.

Using as a basis the rich unpublished relative material from Zakros, it is attempted here a reexamination of this interesting type's function. Because of the lack of any gas-chromatography analysis or visible traces of use or remnants of their contents, the emphasis is given to the specific contexts from which the specimens of the type come and, rather more, to the morphology of the vessel itself.

Μερικές νέες σκέψεις για τη χρήση του μινωικού «ηθμού»

Αντικείμενο της ανακοίνωσης αυτής είναι η επανεξέταση της χρήσης ενός ενδιαφέροντος κεραμεικού τύπου, ιδιαίτερα δημοφιλούς κατά την Ύστερη Εποχή του Χαλκού, τόσο στην Κρήτη όσο και κάποια από τα νησιά του Αιγαίου. Το αγγείο αυτό αναφέρεται στη βιβλιογραφία ως «ηθμός» ή «ηθμοπυξίδα» και χαρακτηρίζεται από ένα συνήθως σφαιρικό σώμα με στόμιο που συστέλλεται για να δεχθεί μικρό πόμα, ένα τρητό εσωτερικό διάφραγμα και ένα κοίλο, κωνικό ή κυλινδρικό, πόδι, για τη στήριξή του σε επίπεδη επιφάνεια.

Για τη λειτουργία των σκευών αυτών έχουν εκφραστεί μέχρι σήμερα διάφορες απόψεις: ότι χρησιμοποιήθηκαν ως δοχεία για σφουγγάρια, θυμιατήρια, τελετουργικά σκεύη ή, τέλος, ως δοχεία για τροφές που επρόκειτο να καταναλωθούν άμεσα. Σύμφωνα με την πιο πρόσφατα διατυπωμένη -και επικρατέστερη ως σήμερα- ερμηνεία, τα αγγεία αυτά χρησιμοποιήθηκαν στην αρωματοποιία, ο ακριβής όμως τρόπος εμπλοκής τους στη συγκεκριμένη βιοτεχνία παραμένει ασαφής.

Με βάση το πλούσιο αδημοσίευτο υλικό από τη Ζάκρο επιχειρείται μία επανεξέταση της λειτουργίας του ενδιαφέροντος αυτού τύπου. Ελλείπει χρωματογραφικών αναλύσεων, ορατών ιχνών χρήσης η και υπολειμμάτων του περιεχομένου τους, έμφαση δίνεται στα ανασκαφικά περιβάλλοντα από τα οποία προέρχονται τα δείγματά του και, ακόμα περισσότερο, στη μορφολογία του σκεύους αυτή καθεαυτή.

Rooms Shining by the Glow of Various Marbles...: The Testimony of the Narrative Sources for Domestic Decoration (4th – 8th C. AD)*

In the Greek narrative sources of the period between the 4th and the 8th c. AD one encounters a considerable number of passages referring to the domestic buildings of this era, providing a number of information about a variety of issues, among them the building materials and techniques, the orientation, the articulation of space, the roofing, the furnishings and the decoration.

Information on domestic decoration is more specifically found in historical, hagiological and principally theological texts, the more eloquent among the latter being the homiletical works of the 4th–5th c. written by distinguished ecclesiastical personalities. Granted that the Fathers' intention was pastoral guidance, their references to the domestic decoration take usually the form of fierce polemics, whether they are confined in the (numerous) simple allusions to the luxury of private buildings or are more descriptive about the techniques, the location and the subject of decorations: wall or pavement mosaics, marble slabs paving, marble wall revetments, paintings, statues, marble architectural members, wood carvings, depictions of pagan, obscene or simply neutral subjects as seen through the prism of Christian ethics.

The extent of these textual references is usually limited; the same stands for the intent to provide a precise report of a reality to which the audience of these homelies was accustomed; a detailed description of the decoration is, thus, omitted as superfluous and a brief allusion, typical in phraseology, suffices in supporting the patristic argumentation against wealth. *For, tell me, what could the rows of columns and the statues' beauty and the gold on the walls add to a decent houselife?* Typical apostrophes like this may leave a series of modern questions unanswered, and so do sometimes the archaeological finds, often suffering by a dearth of evidence. Nevertheless, the question addressed to the readers or the audience of these works *does* receive an (anticipated, yet explicit) answer: *Do you desire to bild superb, grand houses? I don't prevent you from doing so, but not on earth.*

* The passage referred to in the title belongs to Basil of Caesarea, the extracts of the main body of the text to John Chrysostom, and the awkward translations to me.

**Οἴκοι παντοδαποῖς μαρμάροις περιλαμβόμενοι...:
Ἡ μαρτυρία των αφηγηματικῶν πηγῶν για τη διακόσμηση
της οικίας (4^ος – 8^ος αι. μ.Χ.) ***

Στις ελληνόγλωσσες αφηγηματικές πηγές της περιόδου ανάμεσα στον 4^ο και στον 8^ο αι. μ.Χ. απαντούν με μεγάλη συχνότητα χωρία τα οποία αναφέρονται στην ιδιωτική κατοικία της εποχής, παρέχοντας ποικιλία πληροφοριῶν για διάφορα θέματα (υλικά και τρόπους δομής, προσανατολισμό, επιμέρους χώρους, στέγαση, ανοίγματα, οικιακό εξοπλισμό, διακόσμηση).

Πληροφορίες για την τελευταία εντοπίζονται κυρίως σε ιστορικά, αγιολογικά και κυρίως θεολογικά έργα, από τα οποία τα περισσότερα και πιο σημαντικά είναι ομιλητικά και χρονολογούνται στον 4^ο και 5^ο αι. Με δεδομένη εκ μέρους των συγγραφέων την πρόθεση ηθικής καθοδήγησης του ποιμνίου, οι αναφορές στη διακόσμηση λαμβάνουν τον χαρακτήρα πολεμικής είτε πρόκειται για τις απλές μνείες της πολυτέλειας των ενδιαιτημάτων είτε για τις πιο συγκεκριμένες περιγραφές του είδους, της θέσης και του θεματολογίου του διακόσμου: ψηφιδωτά εντοίχια και επιδαπέδια, στρώσεις δαπέδων με μαρμάρινες πλάκες, ορθομαρμαρώσεις, γραπτές διακοσμήσεις, αγάλματα, μαρμάρινα αρχιτεκτονικά μέλη, ξυλόγλυπτα, παραστάσεις ειδωλολατρικές, άσεμνες ή ουδέτερες υπό το πρίσμα της χριστιανικής ηθικής.

Ἡ έκταση των κειμενικῶν αὐτῶν αναφορῶν εἶναι συνήθως περιορισμένη· το ἴδιο και ἡ διάθεση ρεαλιστικῆς περιγραφῆς μιᾶς οικίας πραγματικότητας, που παραλείπεται ὡς αυτονόητη· μιᾶ σύντομη και τυποποιημένη στη διάτυπώσή της μνεία ἀρκεί για να ἐξυπηρετήσῃ την πατερικὴ επιχειρηματολογία κατὰ του πλούτου: *Τὶ γὰρ, εἰπέ μοι, εἰς ἀρίστην οἴκησιν κίωνων πλήθος καὶ ξοάνων κάλλη καὶ χρυσὸς τοῖς τοίχοις διεσπαρμένος συμβάλλεται;* Τυπικὲς ἀποστροφές ὅπως αὐτὴ ἀφήνουν σήμερα ἀναπάντητη μιᾶ σειρά ἐρωτήσεων, για τις οποίες δεν παρέχουν πάντα ἐπαρκῆ στοιχεῖα οὔτε και τα ἴδια τα ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα. Το ἐρώτημα, ὁμως, που ἀπευθυνόταν στους ἀποδέκτες των κειμένων αὐτῶν εἶχε μιᾶ, μοναδικὴ και ἀναμενόμενη ἀπάντηση: *Βούλει λαμπρὰς καὶ μεγάλας οἰκοδομεῖν οἰκίας; Οὐ κωλύω, ἀλλὰ μὴ ἐπὶ γῆς.*

* Το χωρίο του τίτλου ἀνήκει στον Βασίλειο Καισαρείας, ἐνῶ τα ἀποσπάσματα του κυρίως κειμένου προέρχονται ἀπὸ τον Ἰωάννη Χρυσόστομο.

Conservation at the Department of Archaeology and History of Art

The “Conservation Unit” was established in September 2010 in the premises of the “Museum of Archaeology and History of Art”. The aim of the laboratory is (a) the conservation of archaeological material deriving from excavations conducted by the staff members of the Department of Archaeology and History of Art, (b) the best possible care for the objects of the Museum collections and from the Museum collections, and (c) the practical experience of students of the department in conservation. The laboratory equipment ensures state-of-the-art consolidation, protection, and restoration for a wide range of archaeological materials including ceramics, stone, glass, metals, bone, shell.

During the academic year 2010-2011 the Conservation Unit hosts and provides conservation to archaeological material (pottery and coins) from two university excavations, Oiniades (Aitolia-Akarnania) and Livari (Lassithi). The conservation is carried out by students, as part of their practice for the optional seminar “Conservation techniques: Practical guidelines for archaeological conservation in the excavation and the lab”, which is taught since the winter semester of the academic year 2009-2010.

Additionally, two conservation students from the Department of Conservation and Works of Art, of the Technical University of Athens, are working for the conservation of the plaster cast copies of the West Pediment of Aphaia Temple and a stone sarcophagus from the excavations of Athens Metro, which are part of the Collection of Ancient Sculpture of the Museum, as part of their dissertation. Their work is supervised by professors of the Department of Conservation and the senior conservator in charge of the Conservation Unit.

Συντήρηση: Ένας νέος τομέας του Τομέα

Η Μονάδα Συντήρησης του Μουσείου Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης λειτουργεί από τον Σεπτέμβριο του 2010 στις εγκαταστάσεις του μουσείου. Πρόκειται για μία εργαστηριακή μονάδα που έχει σκοπό τη συντήρηση των ευρημάτων του Μουσείου, των πανεπιστημιακών ανασκαφών αλλά και την εκπαίδευση των φοιτητών του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας.

Το εργαστήριο διαθέτει όλον τον κατάλληλο εξοπλισμό προκειμένου να προσφέρει υπηρεσίες συντήρησης για αρχαιολογικά ευρήματα από διάφορα υλικά όπως πέτρα, κεραμικό γυαλί, μέταλλο, οστά και άλλα, από τις ανασκαφές των μελών ΔΕΠ του Τομέα Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης, εξασφαλίζοντας παράλληλα και την καλύτερη φροντίδα για τα αντικείμενα των συλλογών του Μουσείου.

Την περίοδο 2010-2011 φιλοξενούνται και συντηρούνται αρχαιολογικά υλικά (κεραμική και νομίσματα) από δύο ανασκαφές μελών ΔΕΠ, από τους Οινιάδες Αιτωλοακαρνανίας και το Λιβάρι Λασιθίου. Η συντήρηση των ευρημάτων γίνεται από τους ίδιους τους φοιτητές, στα πλαίσια φροντιστηριακών ασκήσεων του ελεύθερου σεμιναριακού μαθήματος «Τεχνικές Συντήρησης στην Ανασκαφή και στο Εργαστήριο», που διδάσκεται από το χειμερινό εξάμηνο του ακαδημαϊκού έτους 2009-2010.

Παράλληλα, έχουν ανατεθεί σε δύο φοιτήτριες του Τμήματος Συντήρησης Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης του ΑΤΕΙ Αθηνών, στα πλαίσια των πτυχιακών εργασιών τους, η συντήρηση των γύψινων αντιγράφων του Δυτικού Αετώματος του Ναού της Αφαιάς και μιας λίθινης σαρκοφάγου, αντικείμενα που είναι μέρος της Συλλογής Γλυπτών και Εκμαγείων του Μουσείου. Οι εργασίες επιβλέπονται από καθηγητές του Τμήματος Συντήρησης και τον υπεύθυνο της Μονάδας Συντήρησης του Μουσείου.

**Data of Domestic Architecture Associated with Changes
in the Composition of Social Groups within the Minoan Settlement
of Zakros: The Case of “House Da”**

The shift of research interest in the study of domestic architecture is directly related to the recognition of the importance of the extraction of conclusions on the composition of the society, in a field regarding the greatest portion of the population at any time and place. In response to architecture or as a means of promoting and “enforcement” of certain social attitudes and institution, either as a means of identification and expression of social behaviors, the study may lead to useful conclusions both in composition and function of households operating within the limits of specific and clearly defined building blocks, as well as to the identity of their inhabitants.

The fully and thoroughly excavated “House Da” in the settlement of Zakros, given the changes made throughout its use and function, is an ideal case for the application of architecture analysis methods with social implications. Large-scale architectural modifications recorded on various phases of occupation of the building, allow a broad study of both the principles governing the organization spaces, and social factors that led to a complete rearrangement of the interior during the final phase of use. Helpful, in this regard, is the comparison with other buildings of the settlement, which revealed a similar picture, or similar architectural evolution.

Στοιχεία οικιακής αρχιτεκτονικής που συνδέονται με μεταβολές στη σύνθεση των κοινωνικών ομάδων στο εσωτερικό του μινωικού οικισμού της Ζάκρου: το παράδειγμα της «Οικίας Δα»

Η στροφή του ερευνητικού ενδιαφέροντος στη μελέτη της οικιακής αρχιτεκτονικής σχετίζεται άμεσα με την αναγνώριση της σημασίας της στην εξαγωγή συμπερασμάτων για τη σύνθεση της κοινωνίας, σε ένα πεδίο που αφορά τη μεγαλύτερη μερίδα του πληθυσμού σε κάθε εποχή και τόπο. Στο πλαίσιο αντιμετώπισης της αρχιτεκτονικής είτε ως μέσο προβολής και «επιβολής» ορισμένων κοινωνικών αντιλήψεων και θέσμιων, είτε ως μέσο αναγνώρισης κοινωνικών συμπεριφορών και έκφρασης, η μελέτη της μπορεί να οδηγήσει σε χρήσιμα συμπεράσματα τόσο ως προς τη σύνθεση και λειτουργία των νοικοκυριών που δρουν μέσα στα όρια συγκεκριμένων και σαφώς ορισμένων οικοδομικών συγκροτημάτων, όσο και ως προς την ταυτότητα των κατοίκων τους.

Η πλήρως και λεπτομερώς ανασκαμμένη «Οικία Δα» στον οικισμό της Ζάκρου, μέσα από τις αλλαγές που υπέστη καθ' όλη τη διάρκεια χρήσης και λειτουργίας της, αποτελεί ιδανικό παράδειγμα για την εφαρμογή μεθόδων αρχιτεκτονικής ανάλυσης με κοινωνικές προεκτάσεις. Οι ευρείας έκτασης αρχιτεκτονικού χαρακτήρα μετασκευές που διαπιστώνονται στις διάφορες φάσεις κατοίκησης του κτηρίου, επιτρέπουν τη μελέτη τόσο των βασικών αρχών οργάνωσης των χώρων του, όσο και των κοινωνικών παραγόντων που οδήγησαν σε μία πλήρη αναδιαρρύθμιση του εσωτερικού του κατά την τελική φάση χρήσης του. Χρήσιμη προς αυτή την κατεύθυνση θεωρείται η σύγκριση με άλλα κτήρια του οικισμού, στα οποία διαπιστώνονται μία ανάλογη ή παρεμφερής εικόνα αρχιτεκτονικής εξέλιξης.

The Excavation of the Mycenaean Settlement at Lazarides on Aegina (2009 and 2010)

The 2009 and 2010 excavation seasons at Lazarides on eastern Aegina focused on the settlement. During the 2009 season, a group of four rooms was excavated to the east of the building explored in 1980. The finds suggest that at least two of these rooms were storerooms. A great amount of coarse and household pottery, mainly pithoi and tripod cooking pots, some of them with potter's marks, as well as a substantial amount of standard and fine ware were recovered from there. Stone implements, a stone vessel, artefacts made of bronze and lead and other objects of various categories were also found. The presence of MH matt-painted sherds of good quality with curvilinear decoration is particularly worth mentioning.

The 2010 excavation was carried out in an area of approximately 130 sqm about 10 m. to the southeast of the rooms excavated in 2009. Three rooms and part of an open space/court (?) were completely excavated. This area yielded several categories of finds, some of them unique and of great interest such as a small mould-made figurine of a duck, made of lead, which weighs 20 grams, a very well preserved bronze hair spiral, 58 beads of faience, glass paste and semi-precious stones from an infant burial and a bone object of the 'stylus' type. These finds provide evidence that the site was one of the centres or the centre of eastern Aegina during the 14th and the 13th centuries B.C.

ΝΑΓΙΑ ΣΓΟΥΡΙΤΣΑ, ΕΛΕΝΗ ΣΑΛΛΑΒΟΥΡΑ[#],
ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΒΛΑΧΟΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ[#]

Η ανασκαφή στον Μυκηναϊκό οικισμό στους Λαζάρηδες Αίγινας (2009 και 2010)

Η έρευνα στη θέση Λαζάρηδες της Ανατολικής Αίγινας επικεντρώθηκε το 2009 και 2010 στον οικισμό που βρίσκεται περί τα 200μ. ΒΑ του νεκροταφείου του. Την πρώτη χρονιά ανασκάφθηκε ομάδα 4 μικρών δωματίων, Α του ήδη εντοπισμένου από το 1980 κτηρίου, από τα οποία, τουλάχιστον, δυο, σύμφωνα με τα ευρήματα, θα ήταν αποθηκευτικοί χώροι. Τα αντικείμενα που αποκαλύφθηκαν περιλάμβαναν μεγάλη ποσότητα χρηστικής, κυρίως αποθηκευτικά και μαγειρικά σκεύη, αρκετά από τα οποία με διάφορα σημεία κεραμέων, κοινής και λεπτότεχνης κεραμικής, λίθινα εργαλεία και σκεύος, μετάλλινα τέχνηρα, από χαλκό και μολύβι, και διάφορα άλλα ποικίλων κατηγοριών. Σημαντικό είναι ότι βρέθηκαν ΜΕ/ΥΕ αμαυρόχρωμα όστρακα, καλής ποιότητας, με καμπυλόγραμμη διακόσμηση.

Το 2010 καθαρίστηκε και αποκαλύφθηκε περιοχή 130 περίπου τ.μ., ΝΑ και σε μικρή απόσταση, 10 περίπου μ., από τα προαναφερθέντα τέσσερα δωμάτια, στην οποία ανασκάφθηκαν 3 δωμάτια και τμήμα υπαίθριου χώρου/αυλής (;). Από τους χώρους αυτούς προήλθαν διάφορες ομάδες ευρημάτων, μεταξύ των οποίων κάποια μοναδικά και ιδιαίτερης σημασίας, όπως μολύβδινο σταθμίο σε σχήμα πάπιας, βάρους 20 γραμμ., χάλκινος σφηκωτήρας, 58 ψήφοι, από φαγεντιανή, υαλόμαζα και ημιπολύτιμους λίθους (1 από κορναλίνη και 3 από σάρδιο), προσφορά σε ταφή νηπίου, οστέινο αντικείμενο, ανάλογο με εκείνα που χαρακτηρίζονται ως γραφίδες σε γραφογνωστικά κέντρα κ. ά. διάφορα, που υποδεικνύουν ότι η περιοχή αποτελούσε κέντρο ή το κέντρο της ανατολικής Αίγινας, κατά το 14^ο και 13^ο αι. π. Χ.

Limestone Seated Statuettes from Sellada, Thera

The present paper deals with two small limestone statuettes from the cemetery of Sellada on Thera, kept in the Museum of the island. Only the lower half of the two enthroned figures is preserved. They are dressed in a pleated chiton and covered by a heavy unpleated himation, the fringe of which is decorated by triangular indentations. Archaeological context is provided only for the first statuette. Despite their poor condition, an attempt is made to identify the sex and the exact iconographic type of each figure, to assign them a date and recognize their stylistic connections.

The indentations of the hem appear for the first time on Cypriot terracotta figurines of standing men dressed in "Assyrian" fashion and they are very rare on limestone standing male statues. This decoration never occurs on the garments of Cypriot female standing statues, female terracotta figurines, or seated figures no matter their sex. Triangular indentations appear only once in Greek sculpture: they decorate the hem of the shawl of Europa, on the small metope of the acropolis of Selinus.

On account of context and of some stylistic observations the first and better preserved seated statuette from Thera could be dated to the second quarter of the 6th c. BC while the second to the last quarter of the same century. The frequency of seated women in Greek sculpture and coroplastic art, compared to the paucity of seated males, justifies the assumption that the two enthroned figures from Sellada were female.

In spite of the many and often controversial theories regarding the origin and identity of the enthroned female figure in pre-classical times, most scholars share the opinion that it represented a divinity protective of human and animal fertility, a guardian of motherhood and infancy, most like a *Potnia*; it is very difficult to discern between her heavenly and her earthen nature. Regardless of the identification of the seated goddess with specific deities of the Greek Pantheon, she was associated with the protection of the dead and this is how the two statuettes from the cemetery of Sellada should be regarded: as guardians of the grave and of the dead.

Πώρινα αγαλμάτια ένθρονων μορφών από τη Σελλάδα Θήρας

Δύο μικρά πώρινα γλυπτά από το νεκροταφείο της Σελλάδας Θήρας, σήμερα στο Μουσείο του νησιού, αποτελούν αντικείμενο της παρούσας ανακοίνωσης. Πρόκειται για το κάτω μισό δύο ένθρονων μορφών, ενδεδυμένων με πολύπτυχο ποδήρη χιτώνα κάτω από βαρύ απτύχωτο ιμάτιο, το στρίφωμα του οποίου είχε οδοντωτή απόληξη. Ανασκαφικά δεδομένα υπάρχουν μόνο για το πρώτο αγαλμάτιο. Παρά την κακή διατήρηση των γλυπτών γίνεται προσπάθεια αναγνώρισης του φύλου και του ακριβούς εικονογραφικού τύπου στον οποίο ανήκουν, αλλά και τεχνοτροπικής εκτίμησης και χρονολογικής ένταξής τους.

Η οδοντωτή απόληξη του ιματίου πρωτοεμφανίζεται σε κυπριακά ή κυπριακής έμπνευσης έργα κοροπλαστικής, που εικόνιζαν αποκλειστικά όρθιους άνδρες τυλιγμένους σε ασσυριακής έμπνευσης ιμάτιο, ενώ είναι πολύ σπάνια σε κυπριακά ιστάμενα ανδρικά λίθινα αγάλματα. Ο συγκεκριμένος τύπος ιματίου απουσιάζει τελείως από τα κυπριακά ειδώλια ή αγάλματα όρθιων γυναικών, καθώς και από όλα τα καθήμενα, ανεξαρτήτως φύλου ή υλικού. Στην ελληνική πλαστική η οδοντωτή διακόσμηση του στριφώματος εμφανίζεται άπαξ, στην Ευρώπη της μικρής μετόπης του Σελινούντος. Τα στοιχεία που διαθέτουμε οδηγούν στη χρονολόγηση του πρώτου θηραϊκού αγαλματίου στο 2^ο τέταρτο και του δεύτερου στο τελευταίο τέταρτο του 6^{ου} αι. π.Χ., ενώ με βάση τη συχνότητα των καθήμενων γυναικών στην ελληνική λιθογλυπτική και στην κοροπλαστική, είναι λογικό να υποθέσουμε ότι τα δύο υπό συζήτηση αγαλμάτια εικόνιζαν γυναίκες.

Παρά τις πολλές και συχνά αντικρουόμενες θεωρίες για την καταγωγή και τις ιδιότητες της ένθρονης γυναικείας μορφής κατά την προκλασική περίοδο, οι περισσότεροι ερευνητές συγκλίνουν στο ότι είχε θεϊκή υπόσταση με «αλεξίκακο» χαρακτήρα. Ανεξάρτητα από την ταύτισή της με συγκεκριμένες θεότητες του ελληνικού πανθέου, διατηρεί πάντοτε τα μητρικά και γονιμικά της χαρακτηριστικά συνδυασμένα προς εκείνα της *Πότνιας* και είναι δύσκολο να διακριθεί η ουράνια από τη χθόνια φύση της: Η ιδιότητα της προστάτιδας του τάφου και των νεκρών είναι σ' αυτήν σαφώς δηλωμένη και αυτό ακριβώς το νόημα αποδίδεται στα δύο λίθινα μικρά έργα από το νεκροταφείο της Σελλάδας Θήρας.

Echoes of the Second Palaeologan Style on Painted Churches of Crete (Middle of the 14th – Early 16th Cent.)

The study of the published wall paintings that survive in Crete under Venetian domination and are dated from the mid 14th to the early 16th cent, allow us to detect influences that stem from the second Palaeologan style.

The idealistic art of the Byzantine capital is introduced to Crete around the middle of the 14th century with the advent of Constantinopolitan artists, whose artistic activity might have originally created a group of monuments with common stylistic and iconographic features, as has already been pointed out. These effects on Cretan monuments are identified in different degrees. The chronological evolution of these influences on the island will be examined with the help of relevant diagrams and photographs from selected Cretan monuments with wall paintings.

The spread of the influences from the second Palaeologan style in dated and undated Cretan monuments is made clear with the help of maps that will be shown in the present paper. This geographical overview will reveal a large concentration of monuments with influences from Constantinople's refined art mainly on feudal territories that belong to the powerful family of Callergi. This fact highlights the great contribution of this Cretan family to the promotion of the new style.

The creative assimilation of elements from the second Palaeologan style by Cretan artists, both on an iconographic as well as on a stylistic level, will result in the formation of characteristics which will be later consolidated in the artistic production of the Cretan school, especially in portable icons. Therefore, the gradual artistic process that will take place on the island of Crete from the beginning of the 15th century, will contribute to the formation of the Cretan school.

Ο απόηχος της δεύτερης παλαιολόγιας τεχνοτροπίας σε ναούς της Κρήτης (μέσα 14ου αι. – αρχές 16ου αι.)

Η μελέτη δημοσιευμένων τοιχογραφικών συνόλων που σώζονται από τα μέσα του 14ου αι. έως και τις αρχές του 16ου αι. στη βενετοκρατούμενη Κρήτη μας επιτρέπει τον εντοπισμό επιδράσεων που έχουν ως αφετηρία τη β' παλαιολόγια τεχνοτροπία.

Η ιδεαλιστική τέχνη της βυζαντινής πρωτεύουσας εισάγεται στην Κρήτη από τα μέσα περίπου του 14^{ου} αι. με την έλευση Κωνσταντινουπολιτών ζωγράφων, των οποίων πιθανώς η καλλιτεχνική δραστηριότητα δημιούργησε αρχικά μια ομάδα μνημείων με κοινά τεχνοτροπικά και εικονογραφικά χαρακτηριστικά, όπως έχει ήδη επισημανθεί. Οι επιδράσεις αυτές στα κρητικά μνημεία εντοπίζονται άλλοτε σε μικρότερο και άλλοτε σε μεγαλύτερο βαθμό. Η χρονολογική εξέλιξη των εν λόγω επιδράσεων στο νησί θα εξεταστεί μέσω σχετικών διαγραμμαμάτων και εικόνων τοιχογραφικών συνόλων από επιλεγμένους ναούς.

Η διάδοση των επιδράσεων της β' παλαιολόγιας τέχνης σε χρονολογημένα και αχρονολόγητα κρητικά μνημεία αποτυπώνεται σε σχετικούς χάρτες που θα προβληθούν στην παρούσα ανακοίνωση. Η γεωγραφική αυτή επισκόπηση θα δείξει τη μεγάλη συγκέντρωση μνημείων με επιδράσεις από την υψηλή τέχνη της Κωνσταντινούπολης κυρίως σε φέουδα που ανήκουν στην ισχυρή οικογένεια των Καλλέργηδων. Το γεγονός αυτό υπογραμμίζει τη μεγάλη συνεισφορά της συγκεκριμένης κρητικής οικογένειας στην προώθηση της νέας αυτής τεχνοτροπίας.

Η δημιουργική αφομοίωση στοιχείων της β' παλαιολόγιας τεχνοτροπίας στον χρωστήρα των Κρητών ζωγράφων, σε εικονογραφικό και τεχνοτροπικό επίπεδο, θα οδηγήσει στη διαμόρφωση χαρακτηριστικών που παγιώνονται αργότερα στην καλλιτεχνική παραγωγή της Κρητικής σχολής, ιδίως στις φορητές εικόνες. Ως εκ τούτου, οι σταδιακές καλλιτεχνικές διεργασίες που θα λάβουν χώρα στο νησί της Κρήτης από τις αρχές του 15^{ου} αι., θα συμβάλουν στη δημιουργία της Κρητικής σχολής.

Κρατηροφόροι; Naxian Silver Coins from the Beginning of the 2nd Century B.C.

The dedication of *κρατηροφόροι* is attested on two accounts of Athenian Amphictyons from Delos, dated to the middle of the 2nd century B.C.. These coins have been identified as Naxian silver didrachms and drachms, with a head of bearded (or rarely young) Dionysos wreathed with ivy on the obverse, and a krater, a thyrsus, the city name ΝΑΞ[ΙΩΝ] and the name of the magistrate responsible for their minting on the reverse. The publication of seventeen mintings commissioned by an equal number of magistrates, which are dated to the first quarter of the 2nd century B.C. reveals interesting aspects of the history of Naxos. Firstly, compensating for the lack of evidence for this period (such as written testimonials, inscriptions and archaeological stratigraphic evidence from the city of Naxos), these coins indicate that Naxos was quite prosperous at that time despite a widespread state of insecurity that had propagated across the Aegean. The discovery of these coins in hoards in Euboea, Thessaly and Naxos among coins of other cities with strong coinage shows their high numismatic value and supports the presence of a network of trade relationships of the Naxian merchants with other regions. The figures borne on these coins are recognized as the officials bestowed with the annual office of eponymous magistrate, serving as the priest of Dionysus. The replacement of the well-established city ‘trademark’ of the kantharos -depicted on all Naxian coins from as early as the Archaic period- with the krater cannot be attributed to merely aesthetic reasons. It might be associated with specific political, religious or ideological changes. Finally, it is intriguing to speculate on a possible connection between these repeated mintings of high engraving quality and the assumption of the control of the Aegean by the Rhodians and the reinstatement of the Nesiotic League.

***Κρατηροφόροι· αργυρά ναξιακά νομίσματα
των αρχών του 2ου π.Χ. αι.***

Σε δύο απολογισμούς Αθηναίων αμφικτυόνων από τη Δήλο των μέσων του 2ου π.Χ. αι. αναγράφεται η ανάθεση *κρατηροφόρων*. Τα νομίσματα αυτά ταυτίστηκαν με αργυρά ναξιακά δίδραχμα και δραχμές, στον εμπροσθότυπο των οποίων εικονίζεται γενειοφόρος (ή σπανιότερα αγένεια) κεφαλή κισσοστεφούς Διονύσου και στον οπισθότυπο κρατήρας, θύρσος, το εθνικό ΝΑΞ[ΙΩΝ] και το όνομα του άρχοντος στη θητεία του οποίου έγινε κάθε έκδοση. Η δημοσίευση δεκαεπτά κοπών ισάριθμων αρχόντων οι οποίες χρονολογούνται στο α' τέταρτο του 2ου π.Χ. αι., ενθαρρύνει τη διαπραγμάτευση ενδιαφερουσών πτυχών της ιστορίας του νησιού. Κατ' αρχάς, αναπληρώνοντας την απουσία μαρτυριών (όπως γραμματειακών πηγών, επιγραφών ακόμη και αρχαιολογικών στρωμάτων στην πόλη της Νάξου) την εποχή αυτή, καταδεικνύουν ότι παρά τις γενικές συνθήκες ανασφάλειας που επικρατούσαν στο Αιγαίο, η πόλη ευημερούσε. Η εύρεσή τους σε «θησαυρούς» στην Εύβοια, τη Θεσσαλία και την ίδια τη Νάξο μαζί με νομίσματα άλλων πόλεων με ισχυρή νομισματοκοπία, υποδηλώνει μεταξύ άλλων την υψηλή ονομαστική τους αξία και το δίκτυο των σχέσεων Ναξίων εμπόρων με άλλες περιοχές, μέρος του οποίου είναι γνωστό και από άλλες πηγές. Οι αναγραφόμενοι στα νομίσματα αυτά αναγνωρίζονται ως οι φορείς του ενιασίου αξιώματος του επωνύμου άρχοντος της πόλεως, που έφερε ο ιερέυς του Διονύσου. Η αντικατάσταση του καθιερωμένου στα νομίσματα της Νάξου ήδη από την Αρχαϊκή εποχή σήματος κατατεθέντος της πόλεως, του κανθάρου, με τον κρατήρα δεν είναι δυνατό να οφειλόταν απλώς σε λόγους αισθητικούς· αποτελούσε επιλογή σχετιζόμενη με πολιτικές, θρησκευτικές ή ιδεολογικές συνθήκες. Τέλος, είναι ελκυστική η σύνδεση των επανειλημμένων αυτών κοπών υψηλής ποιότητας εγχάραξης με την ανάληψη του ελέγχου του Αιγαίου από τους Ροδίους και την επανίδρυση του Κοινού των Νησιωτών – άλλωστε ροδιακές επιρροές έχουν αναγνωριστεί στη νομισματοκοπία και άλλων νησιών των Κυκλάδων την ίδια εποχή.

ALEXANDRA SFYROERA*

Museum of Archaeology and History of Art. History - Activities - Perspectives

The efforts of the professors of Archaeology at the University of Athens to establish a depository of educational collections at the Museum of Archaeology and History of Art are dated from the Interwar period. The Museum, in its current form, has been operating at the building of the School of Philosophy since 1994. It currently maintains 11 Educational Collections with objects and copies of artifacts dated from all the periods of Greek civilization, from prehistorical to modern times. In 2004, an open-air Archaeological Park was inaugurated, including exhibits that came from the excavations of the 3rd Ephorate of Prehistoric and Classical Antiquities, during the construction of the Athens Metropolitan Railroad. The Museum Collections have been established mainly by donations and are continuously enriched. Some of the exhibits have been published. Periodical exhibitions have also been hosted on the museum's premises.

The Museum of Archaeology and History of Art has as its principal mission the theoretical education and practical training of archaeology students in aspects pertaining to the interpretation, documentation and curation of archaeological artifacts and contemporary works of art. Furthermore, the museum serves the objective of presenting and highlighting to the public the significance that these artifacts bear as means of better understanding the history of civilization, culture and the arts. In acknowledging the fundamental role that university museums particularly play in configuring novel ideas for the benefit of society and promoting social awareness and cultural welfare, the Museum has recently initiated an outreach program that targets various groups of visitors: under the direction of Sophia Kalopissi-Verti, professor of Byzantine Archaeology, a number of educational activities are undertaken throughout the academic term attracting Elementary and High School students and the museum actively participates in international celebrations of cultural heritage (e.g. European Days of Cultural Heritage, International Museum Day). Lastly, embracing modern technology trends, the museum has undertaken the digitization and online presentation of its exhibits, participating in collaborative research programs of the University.

Το Μουσείο Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης. Ιστορία, δράσεις, προοπτικές

Η προσπάθεια συγκρότησης διδακτικών συλλογών για το Μουσείο Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης ξεκίνησε στο μεσοπόλεμο με μέριμνα των καθηγητών Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Το Μουσείο στη σημερινή μορφή του εγκαινιάστηκε το 1994 στο κτήριο της Φιλοσοφικής Σχολής στην Πανεπιστημιόπολη. Αποτελείται από έντεκα Διδακτικές Συλλογές με πρωτότυπα αντικείμενα και αντίγραφα έργων που εκπροσωπούν διαχρονικά όλες τις περιόδους του πολιτισμού που άνθισε στον ελληνικό χώρο από την προϊστορία έως και τη σύγχρονη εποχή. Από το 2004 λειτουργεί σε ειδικά διαμορφωμένο ημιυπαίθριο χώρο το Αρχαιολογικό Πάρκο, όπου στεγάζονται αρχαιολογικά κατάλοιπα - δωρεά της Γ΄ Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων- που αποκαλύφθηκαν κατά τις ανασκαφές για την κατασκευή του μητροπολιτικού σιδηροδρόμου στο Σύνταγμα. Οι Συλλογές του Μουσείου οφείλονται κατά κύριο λόγο σε δωρεές και εμπλουτίζονται διαρκώς. Εκθέματά του έχουν αποτελέσει κατά καιρούς αντικείμενο αρχαιολογικής έρευνας και επιστημονικών δημοσιεύσεων, ενώ στους χώρους του έχουν φιλοξενηθεί περιοδικές εκθέσεις.

Το Μουσείο Αρχαιολογίας και Ιστορίας της Τέχνης έχει θέσει ως αποστολή του τη θεωρητική κατάρτιση και πρακτική άσκηση των φοιτητών σε θέματα ερμηνείας και επιμέλειας αρχαιολογικών αντικειμένων και σύγχρονων έργων τέχνης, καθώς και παρουσίασης και προβολής της πολλαπλής σημασίας τους για την ιστορία του πολιτισμού και της τέχνης. Παράλληλα, αναγνωρίζοντας τον ιδιαίτερο ρόλο των μουσείων εν γένει και των πανεπιστημιακών ειδικότερα στη διαμόρφωση της σκέψης και νέων ιδεών προς όφελος όλης της κοινωνίας, επιδιώκει την τελευταία τριετία, υπό τη διεύθυνση της καθηγήτριας Βυζαντινής Αρχαιολογίας κ. Σοφίας Καλοπίση-Βέρτη, άνοιγμα προς διαφορετικές ομάδες επισκεπτών: υλοποιεί σειρά εκπαιδευτικών δράσεων για σχολικές ομάδες μαθητών Δημοτικού και Γυμνασίου στη διάρκεια του ακαδημαϊκού έτους και συμμετέχει σε διεθνείς εορτασμούς που σχετίζονται με τα μουσεία (όπως οι Ευρωπαϊκές Ημέρες Πολιτιστικής Κληρονομιάς και η Διεθνής Ημέρα Μουσείων). Τέλος, επιθυμώντας τη συμπίεση με τις νέες τεχνολογίες επιχειρεί την ψηφιοποίηση και παρουσίαση στο διαδίκτυο των εκθεμάτων του συμμετέχοντας σε ευρύτερα ερευνητικά προγράμματα του ΕΚΠΑ.

KATERINA TZAVELOPOULOU*

Hero Cult at the Agoras of the Antiquity

This paper is part of the author's doctorate thesis and presents the rituals related to the hero cult in antiquity. The conclusions result from the study of finds from the excavated monuments at the Agoras of ancient Greek cities. Our study is geographically restricted to the Greek mainland and to Asia Minor and is chronologically placed between the Late Geometric and the Early Roman Period.

Emphasis is placed on the importance of blood sacrifices - the most common practices - by which the believers honored and thanked the heroes in order to gain personal and social gratification. The archaeological results attest that the heroes received not only *enagismata*, sacrifices where the animal was completely burnt, but also *thysies*, sacrifices followed by ritual dinners.

Λατρεία ηρώων στις αγορές της αρχαιότητας

Η παρούσα ανακοίνωση, τμήμα της διδακτορικής διατριβής της γράφουσας, εξετάζει τις λατρευτικές πρακτικές που τελούνταν προς τους ήρωες κατά την αρχαιότητα. Τα πορίσματα προκύπτουν από τη μελέτη των κινητών και μη ευρημάτων των ανεσκαμμένων μνημείων στις αγορές των αρχαίων ελληνικών πόλεων. Η έρευνα περιορίζεται γεωγραφικά στον Ελλαδικό και Μικρασιατικό χώρο και επεκτείνεται χρονικά από τους ύστερους γεωμετρικούς έως τους πρώιμους ρωμαϊκούς χρόνους.

Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στις αιματηρές θυσίες, στις δημοφιλέστερες ιερουργίες με τις οποίες οι πιστοί επεδίδωκαν να τιμήσουν και να ευχαριστήσουν τους ήρωες, έτσι ώστε να εξασφαλίσουν την προσωπική και κοινωνική ευημερία. Τα ανασκαφικά πορίσματα αποδεικνύουν ότι για τους ήρωες δεν τελούνταν αποκλειστικά «έναγίσματα», δηλαδή ολοκαυτώματα ζώων, αλλά και θυσίες συνοδεία λατρευτικών γευμάτων.

DANAI CHARALAMBOUS*

The Cycle of the Akathistos Hymn in Monuments of the 17th Century in Laconia

The aim of this paper is to give a presentation of the pictorial cycles of the Akathistos Hymn in monuments of the 17th century in Laconia, made by the most famous workshops of that period, and their relationship to the two major schools of early post-Byzantine painting, the Cretan school and the school of Northwestern Greece.

The area of Laconia has reached a great intellectual and artistic growth during the 17th century, as evidenced by the construction or reconstruction of a large number of churches and monastic complexes, painted by talent artists of this time, but also by the function of literature workshops in several monasteries.

The cycle of the Akathistos Hymn is a particular popular theme in mural painting, especially during the post- Byzantine period. In Laconia has not yet been detected the presence of the cycle in monuments decorations dating back to earlier centuries.

Under this paper have been selected the painted decorations of seven monuments. One signed by George Moschos, two signed by Dimitiros Kakavas, while the other four have been painted by unknown painters, who have been influenced by the above two painters.

The two known painters, ranging from Nafplion, a Venetian region, which is slow fall into the hands of Ottomans, have decorated a great number of monuments throughout the Peloponnese and occasionally beyond, starting in the late 16th century and throughout most of the 17th century and emerged in brilliant successors of the Byzantine tradition. Moreover, other artists, who have not signed their work, despite their abilities, have worked to the area.

The survey excluded the region of Mani, as it is a “closed” area, with particular stylistic and iconographic data, which could be considered in a separate study.

Ο κύκλος του Ακάθιστου Ύμνου σε μνημεία του 17^{ου} αιώνα στη Λακωνία

Αντικείμενο της ανακοίνωσης αποτελεί ο εικονογραφικός κύκλος του Ακαθίστου ύμνου σε μνημεία του 17^{ου} αιώνα στη Λακωνία. Παρουσιάζονται οι εικονογραφικοί τύποι, που επικράτησαν τον αιώνα αυτό στην περιοχή, κυρίως σε σχέση με τα δύο εργαστήρια της εποχής, της οικογένειας Κακαβά και των αδελφών Μόσχου και διερευνώνται τα πρότυπα και η σχέση τους με τις δύο μεγάλες σχολές της πρώιμης μεταβυζαντινής ζωγραφικής, της Κρητικής σχολής και της σχολής της Βορειοδυτικής Ελλάδας.

Η περιοχή της Λακωνίας γνωρίζει ιδιαίτερη πνευματική και καλλιτεχνική άνοδο στη διάρκεια του 17^{ου} αιώνα, όπως αποδεικνύεται από την ανέγερση ή την ανοικοδόμηση σημαντικού αριθμού ναών και μοναστηριακών συγκροτημάτων, την αγιογράφηση τους από ικανούς ζωγράφους της εποχής, οι οποίοι δουλεύουν επώνυμα ή ανώνυμα, αλλά και τη λειτουργία βιβλιογραφικών εργαστηρίων σε αρκετές μονές.

Ο κύκλος του Ακαθίστου αποτελεί ιδιαίτερα αγαπητό θέμα στην εντοίχια ζωγραφική, ιδιαίτερα κατά τη μεταβυζαντινή περίοδο. Στη Λακωνία δεν έχει ακόμα εντοπιστεί η παρουσία του κύκλου σε διακόσμους μνημείων, που χρονολογούνται στους προγενέστερους αιώνες. Στο πλαίσιο της παρούσας ανακοίνωσης επιλέχθηκαν οι γραπτοί διάκοσμοι επτά συνολικά μνημείων. Ένα φέρει την υπογραφή του Γεωργίου Μόσχου, δύο του Δημητρίου Κακαβά, ενώ τα υπόλοιπα τέσσερα αποτελούν εκτεταμένα σύνολα, άγνωστων ζωγράφων, που αντλούν στοιχεία από τους δύο γνωστούς ζωγράφους της περιοχής.

Τα δύο αγιογραφικά εργαστήρια, της οικογένειας Κακαβά και των αδελφών Μόσχου, ξεκινώντας από το Ναύπλιο, μια βενετοκρατούμενη περιοχή, που αργεί να πέσει στα χέρια των Οθωμανών, εικονογραφούν μνημεία σε ολόκληρη την Πελοπόννησο και σποραδικά εκτός αυτής, ξεκινώντας από τα τέλη του 16^{ου} και για ολόκληρο σχεδόν το 17^ο αιώνα και αναδεικνύονται σε λαμπρούς συνεχιστές της βυζαντινής παράδοσης. Παράλληλα, κινούνται στην περιοχή και άλλοι ζωγράφοι, που δεν υπογράφουν το έργο τους, παρά τις ικανότητές τους. Από την έρευνα εξαιρέθηκε η περιοχή της Λακωνικής Μάνης, δεδομένου ότι αποτελεί μια «κλειστή» περιοχή, με ιδιαίτερα εικονογραφικά και τεχνολογικά δεδομένα, τα οποία θα μπορούσαν να εξετασθούν σε μια ξεχωριστή μελέτη.

MARILENA CHARISSI*

The “Unknown” Vaso Katraki: the Painting Work

This presentation aims to reveal a different and so far unknown field of the artistic production of Vaso Katraki (1914-1988). Vaso Katraki is famous for her essential contribution to the Modern Greek engraving for two main reasons: at first, the technical renovation by using sandstone as an engraving surface and secondly the introduction of a unique abstractive style, which enabled her to create an engraving work equal to the painting of her own time. With this new technical and stylistic pattern she created images of the human tragedy. Contrary to the engraving production, her painting work, quite different, remains unknown to the most of the people. Her watercolors are deeply influenced by the impressionistic ideas both stylistically and thematically. As far as the oil paintings are concerned, she draws attention to the human depiction. She creates mainly portraits with similarities to the faces of Modigliani and E.L.Kirchner.

Taking into account a number of works, I will attempt to approach Katraki's painting in comparison to her engraving production and at the same time to specify her choice for engraving.

Η «άγνωστη» Βάσω Κατράκη: τα ζωγραφικά έργα της

Στόχος της παρούσας ανακοίνωσης είναι να παρουσιάσει μια άγνωστη καλλιτεχνική πτυχή της χαράκτριας Βάσως Κατράκη (1914-1988). Η Βάσω Κατράκη, γνωστή σήμερα για τη μεγάλη προσφορά της στη Νεοελληνική Χαρακτική, διότι αφενός επέβαλε μέσα από το έργο της μια τεχνική καινοτομία – τη λάξευση στον ψαμμίτη λίθο - και αφετέρου φθάνοντας στην Αφαίρεση, εξύψωσε την τέχνη της χαρακτηριστικής και την έκανε εφάμιλλη με τη ζωγραφική, ενώ παράλληλα εξιστόρησε μέσα από το έργο της την ανθρώπινη τραγωδία. Αυτό που παραμένει, ωστόσο, άγνωστο στο ευρύ κοινό είναι η ζωγραφική δημιουργία της χαράκτριας η οποία διαφοροποιείται αισθητά από τα γνώριμα χαρακτηριστικά έργα της. Τόσο θεματογραφικά όσο και τεχνοτροπικά ακολουθεί μια ιμπρεσιονιστική εικαστική γραφή, ειδικότερα στις υδατογραφίες, ενώ ανθρωποκεντρική παραμένει η αντίληψη στις ελαιογραφίες καθώς φιλοτεχνεί αρκετές προσωπογραφίες με μορφές που θυμίζουν έντονα τα πρόσωπα του Amedeo Modigliani και του Ernst Ludwig Kirchner.

Θα επιχειρηθεί λοιπόν, μέσα από συγκεκριμένα έργα, μια μελέτη των ζωγραφικών συνθέσεων της Κατράκη, πάντα με άξονα τη χαρακτηριστική που αποτέλεσε και το κύριο εκφραστικό πεδίο της, ενώ παράλληλα θα τεθούν ερωτήματα σχετικά με τη συνειδητή επιλογή της να ακολουθήσει τη χαρακτηριστική αντί της ζωγραφικής.

ELENI TH. CHARCHARE*

**Ioannis Permeniatis' Painting in the Museo Correr,
Venice and the *Sacra Conversazione* Iconographic Type**

Ioannis Permeniatis' oeuvre is a special case in the study of postbyzantine painting and its relation to western art. His presence in Venice, where he is attested as a member of the Greek Confraternity in the third decade of the sixteenth century, brought him into direct contact with Italian and Western European painting, which exerted a multiple influence on his work.

One aspect of this influence becomes evident in the large signed *pala d'altare* in the Museo Correr, depicting the Enthroned Virgin Lactans flanked by St. John the Baptist and St. Augustine. The selection, arrangement and connection of the figures are indicative of the *Sacra Conversazione* iconographic type, which appeared in Italian painting around the middle of the fifteenth century and became considerably diffused thereafter.

The paper aims to present the particular characteristics of the *Sacra Conversazione* type and to examine their adoption by Permeniatis in his painting. It also looks into the effect of this western iconographic theme on the artistic production of Ioannis Permeniatis and other postbyzantine painters.

**Ο πίνακας του Ιωάννη Περμενιάτη στο Μουσείο Correr
της Βενετίας και το εικονογραφικό θέμα της Ιεράς Συνομιλίας
(Sacra Conversazione)**

Το έργο του Ιωάννη Περμενιάτη αποτελεί ένα ιδιαίτερο κεφάλαιο στην μελέτη των σχέσεων της μεταβυζαντινής ζωγραφικής με την δυτική τέχνη. Η παρουσία του στην Βενετία, όπου μαρτυρείται ως μέλος της Ελληνικής Αδελφότητας κατά την τρίτη δεκαετία του 16ου αιώνα, του επέτρεψε να έρθει σε άμεση επαφή με την ιταλική και γενικότερα την δυτικοευρωπαϊκή ζωγραφική και να δεχτεί τις πολλαπλές επιδράσεις της.

Μία πτυχή των επιδράσεων αυτών εντοπίζεται στον μεγάλο ενυπόγραφο πίνακα αγίας τράπεζας (pala d'altare) του Μουσείου Correr με την Ένθρονη Παναγία Γαλακτοτροφούσα πλασιωμένη από τους αγίους Ιωάννη Πρόδρομο και Αυγουστίνο. Η επιλογή, η διάταξη και η σύνδεση των μορφών εντάσσουν την σύνθεση στον εικονογραφικό τύπο της Ιεράς Συνομιλίας (Sacra Conversazione), ο οποίος εμφανίστηκε στην ιταλική ζωγραφική γύρω στα μέσα του 15ου αιώνα και γνώρισε στη συνέχεια μεγάλη διάδοση.

Στην ανακοίνωση παρουσιάζονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του τύπου της Ιεράς Συνομιλίας και εξετάζεται η υιοθέτησή τους στον πίνακα του Περμενιάτη. Διερευνάται, επίσης, η απήχηση του δυτικού αυτού θέματος στα ευρύτερα πλαίσια της καλλιτεχνικής παραγωγής του Ιωάννη Περμενιάτη καθώς και άλλων μεταβυζαντινών ζωγράφων.

**Μεταπτυχιακοί φοιτητές/ήτριες και μεταδιδακτορικοί ερευνητές/ήτριες,
Διδάσκοντες και διδάσκουσες-σύμβουλοι**

Μ. Αρjona-Pérez	Ν. Κούρου
Ι. Ασημακοπούλου	Δ. Παυλόπουλος
Σ.-Μ. Βερούτη	Μ. Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου
Β. Βλάχου	Ν. Κούρου
Ι. Βοσκός	Ε. Μαντζουράνη
Μ. Ζωιτόπουλος	Λ. Πλάτων
Ο. Καραγιάννη	Μ. Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου
Ν. Καραμαούνα	Μ. Παναγιωτίδη (Ομότ. Καθ.)
Θ. Κωνσταντέλλου	Σ. Καλοπίση-Βέρτη
Σ. Λεκάκης	Λ. Παλαιοκρασσά - Κόπιτσα
Ε. Μανωλέσσου	Σ. Καλοπίση-Βέρτη
Ν. Μαστροχρήστος	Ν. Γκιολές
Γ. Μοστράτος	Γ. Κοκκορού-Αλευρά
Σ. Μοσχονάς	Ν. Ζίας (Ομότ. Καθ.)
Ε. Μπαρμπαρίτσα	Σ. Καλοπίση-Βέρτη
Χ. Παπακυριακού	Μ. Παναγιωτίδη (Ομότ. Καθ.)
Ν. Πάσσαρης	Ν. Γκιολές
Α. Πλιώτα	Μ. Παναγιωτίδη (Ομότ. Καθ.)
Α. Σαλίχου	Λ. Πλάτων
Α. Σφήκα	Μ. Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου
Α. Σφυρόερα	Β. Λαμπρινουδάκης (Ομότ. Καθ.)
Κ. Τζαβελοπούλου	Λ. Παλαιοκρασσά - Κόπιτσα
Δ. Χαραλάμπους	Μ. Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου
Μ. Χαρίση	Δ. Παυλόπουλος
Ε. Χαρχαρέ	Μ. Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου

Ομότ. Καθηγητές ή άλλα αποχωρήσαντα μέλη ΔΕΠ πρόεδροι συνεδριών

Ε. Δεληγιάννη-Δωρή, Ν. Ζίας, Α. Λαιμού, Β. Λαμπρινουδάκης,
Χ. Ντούμας, Μ. Παναγιωτίδη, Ε. Σερμπέτη

Συνεργάτες και συνεργάτιδες μελών του Τομέα

Β. Βλαχοδημητροπούλου, Αρχαιολόγος (Μ.Α.)	Ν. Πολυχρονάκου-Σγουρίτσα
Ε. Γεραγά, Λέκτ., Εργαστήριο Θαλάσσιας Γεωλογίας και Φυσικής Ωκεανογραφίας, Τμήμα Γεωλογίας, Πανεπιστημίου Πατρών	Ε. Μαντζουράνη
Ε. Κόλλια, Δρ. Αρχαιολογίας, ΣΤ΄ ΕΠΚΑ	Χ. Κανελλόπουλος
Γ. Παπαθεοδώρου, Αν. Καθ., Τμήμα Γεωλογίας Πανεπιστημίου Πατρών	Ε. Μαντζουράνη
Ε. Σαλαβούρα, Δρ. Αρχαιολογίας	Ν. Πολυχρονάκου-Σγουρίτσα

Κάτοχοι μεταπτυχιακού διπλώματος ειδίκευσης α΄ κύκλου (Μ.Α.) και επόπτριες

Κ. Νικολοπούλου	Ε. Πέππα-Παπαϊωάννου
Π. Παπανικολάου	Μ. Κωνσταντουδάκη-Κιτρομηλίδου

Τυπώθηκε στο ΕΚΠΑ
Σταδίου 5, 105 62 Αθήνα
Τηλ. 210 36.89.374-5, 210 36.89.453
Fax. 210 36.89.433